

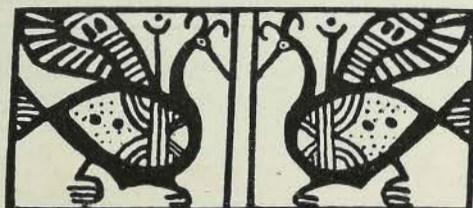

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

Κ. ΜΟΝΤΗΣ, Α. ΒΟΡΒΑΔΗΣ, Γ. ΧΑΤΖΗΚΩΣΤΗΣ, ΒΟΚΚΑΚΙΟΣ, Κ.
ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ, ΤΖΟΥΛΙΑ ΛΑΡΑ, Ρ. ΛΟΓΙΖΙΔΗΣ, Σ. ΧΑΛΟΥΓΜΑΣ, Γ.
ΑΘΑΝΑΣ, J. GAIST

ΣΕΛΙΔΕΣ ΑΠΟ ΤΟ ΒΟΚΚΑΚΙΟ

173

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

Υπεύθυνος έκδοτης: ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Ἀνδροκλέους 2, Λευκωσία, Τηλ. 65900

Ἐτησία συνδρομῆ	£ 1,500 μίλς
Ἐτησία συνδρομῆ διὰ βιβλιοθηκῆς, σχολεία, ὀργανισμοῦς	£ 2,000 μίλς
Ἐτησία συνδρομῆ ἐξωτερικοῦ	£ 2,500 μίλς
Τιμὴ Τεύχους	£ 0.250 μίλς

Τὰ χειρόγραφα δὲν ἐπιστρέφονται. Κλισῆ καὶ φωτογραφίες ἐπιστρέφονται.
Τὰ ἀνάτυπα πληρώνονται ἀπὸ τὸν συγγραφέα.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Κ. ΜΟΝΤΗΣ: Πικραίνόμενος ἐν ἑαυτῷ (ποιήματα)	121
Α. ΒΟΡΕΑΔΗΣ: Μαρία Π. Ἰωάννου (ποίημα)	124
Γ. ΧΑΤΖΗΚΩΣΤΗΣ: Ὁ Βοϊκάνιος. Τὸ «Δεκαήμερο» καὶ ὁ κόσμος του	125
ΒΟΚΚΑΚΙΟΣ (μετ. Γ. Χατζηρωσσῆ): Ἐπιστολὴ	128
Γ. ΧΑΤΖΗΚΩΣΤΗΣ: Ἡ Κύπρος στὸ «Δεκαήμερο» τοῦ Βοκκακίου	129
ΒΟΚΚΑΚΙΟΥ (μετ. Κοσμᾶ Πολίτη): Οἱ χίλιες καὶ μιὰ νύχτες τῆς Ἀλατιῆλ	134
Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ: Ἡ μαύρη μπαλλάντα τῶν Κυπρίων ἐγκλωβισμένων (ποίημα)	137
ΤΖΟΓΛΙΑ ΛΑΡΑ: Στὴν Κύπρο (ποίημα)	140
Ρ. ΛΟΪΖΙΑΗ: Οἱ μουσικὴ καὶ ἀρμονικῆς βάσεις τοῦ ἀρχαιοελληνικοῦ πολιτισμοῦ	141
Σ. ΧΑΛΟΥΓΜΑΣ: Προσφυγιὰ 74 (ποίημα)	148
Γ. ΑΘΗΝΑΝΑΣ (trans. J. Gaist) Three poems	149

ΚΑΘΕ ΜΗΝΑ — Κ. Χ ρ υ σ ἄ ν θ η: Θέση μας: ἡ «Ἑλλάδα», ὁ ἐκπαιδευτικὸς, Δυὸ περιοδικὰ («Ἐθὺνῆ» καὶ «Ἑλλάς — Κύπρος — Τουρισμὸς») — ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ — Κ. Χ ρ υ σ ἄ ν θ η: Ἡ ποίηση τῆς Ζωῆς Καρέλλη — ΓΕΝΙΚΑ — ΠΕΡΙΟΔΤΚΑ — ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ — ΔΙΑΦΗΜΙΣΗ

ΒΙΒΛΙΑ Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗ

ΛΥΡΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ (Κρατικὸ Βραβεῖο Ποιήσεως Ἑλλάδος) σελ. 474	£ 3,000
ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ I (τῆς γλυκειᾶς χώρας Κύπρου) (4 νουδέλλες)	σελ. 276 £ 2,500
ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ II (ἀπὸ τὸ ἡμερολόγιο ἐνὸς γιατροῦ) (μυθιστόρημα)	σελ. 112 £ 1,250
ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ III (ἱστορίες ἀπὸ τὴν Κύπρο τὴν ἀγέρηνη) (49 διηγήματα)	σελ. 224 £ 2,250
ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ IV (ἓνα γαλάζιο κορίτσι ἀπὸ τὴν Κύπρο)	(4 νουδέλλες) σελ. 200 £ 3,000
ΔΡΑΜΑΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ (ἔντεκα δραματικὰ ἔργα) σελ. 334	£ 3,000

Πωλοῦνται στὰ Βιβλιοπωλεῖα καὶ στὴν «Πνευματικὴ Κύπρο»

Υπεύθυνος κατὰ τὸν νόμον: δρ Κ. Χρυσάνθης.

Τυπώθηκε στὰ Τυπογραφεῖα «ΘΕΟΠΡΕΣ», Τηλ. 44940, Λευκωσία.

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

Πνευματική Όμάδα: ΦΡΙΞΟΣ ΒΡΑΧΑΣ, Κ. ΜΟΝΤΗΣ, ΤΑΚΗΣ ΦΥΛΑΚΤΟΥ,
Α. ΧΡΙΣΤΟΦΙΔΗΣ, Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ
Ύπεύθυνος: ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΧΡΟΝΙΑ ΙΕ'

ΦΛΕΒΑΡΗΣ 1975

Άρ. 173

ΠΙΚΡΑΙΝΟΜΕΝΟΣ ΕΝ ΕΑΥΤΩ

[Στίχοι για την Τουρκική εισβολή]

ΚΥΤΑΖΟΝΤΑΣ ΤΗ ΜΕΓΑΛΗ ΑΡΚΤΟ ΤΗ ΝΥΧΤΑ ΠΡΙΝ ΑΠ' ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΕΙΣΒΟΛΗ

Γιατί φηλαφᾶ ἀπόψε τις στέγες,
γιατί τις ἀγγίζει μιὰ - μιὰ μὲ τὸ μπαστούνι της,
τί διαισθάνεται,
τί γνωρίζει;

ΚΑΡΑΒΑΣ — ΛΑΠΗΘΟΣ

Μὴν τὰ «ἐξαγάγετε» ἐφέτος τὰ λεμόνια τους.
Εἶν' ὁ χυμὸς τους αἷμα δεκαοκτάρων παιδιῶν,
εἶν' ὁ χυμὸς τους θερισμένη ἀνοιξη δεκαοκτάρων παιδιῶν.
Σκεφθῆτε ποῦ νὰ τὰ φυλάξουμε στὸν αἰῶνα τῶν αἰῶνων,
σκεφθῆτε πῶς νὰ τὰ φυλάξουμε στὸν αἰῶνα τῶν αἰῶνων.

ΠΕΡΒΟΛΙΑ ΤΟΥ ΚΑΡΑΒΑ ΚΑΙ ΤΗΣ ΛΑΠΗΘΟΥ

Τέτοια φριχτὴ ποιὸς ὄρισε χρονιὰ στὸ πέρασμά σας
ἀπ' τις χρονιές μας ὄλων τῶν τῶν χρονιῶν
ποῦ νᾶν οἱ σάρκες ἄγουρων παιδιῶν τὸ λίπασμά σας
κ' αἷμα ὁ χυμὸς τῶν λεμονιῶν;

ΓΕΡΑΝΟΙ

Φαίνεται πῶς πληροφορήθηκαν
γιατί διέγραψαν ἐφέτος τὴν Κύπρο ἀπ' τὰ δρομολόγια τους,
γιατί δὲν πέρασαν ἐφέτος ἀπάνω ἀπ' τὸν Πενταδάχτυλο.

ΠΕΝΤΑΔΑΧΤΥΛΟΣ

Νά πού χρειάστηκε τώρα
 ή μούντζα τής απαλάμης σου,
 νά πού ξηγήθηκε τώρα
 ή ανεξήγητη μούντζα τής ύψωμένης απαλάμης σου.

**

Μούντζωσέ μας, Πενταδάχτυλε ακριδέ,
 ἔτσι π' ἀφήσαμε τόσο ἄφρονα
 νά τουρκοπατηθῆς!

**

Σκέψου νά μᾶς γίνη δραχνάς ή ὄρσοειρά τής Κερύνιας,
 σκέψου νά τήν κυτάμε μέ τρόμο,
 σκέψου νά τήν ὑπαψιαζόμαστε,
 σκέψου νά τή μισᾶμε!

ΚΙ' ΑΛΛΟ ΓΙΑ ΤΟΝ ΠΕΝΤΑΔΑΧΤΥΛΟ

Τώρα πιά καθόμαστε ὀλημέρα
 ἄντικρυ ὁ ἕνας στόν ἄλλο
 καί κυταζόμαστε περίλυπα.

ΓΙΑ ΤΟ ΝΙΚΟΛΑ ΛΟΥΗ ΛΟΓΙΖΟΥ

(Τό νεαρό ἑφεδρο ἀνθυπολοχαγό πού σκοτώθηκε
 στήν Τουρκική εισβολή)

Πληροφορήστε τόν tutor του
 πώς δέν θά γυρίση τόν Ὀχτώδριο,
 πέστε του πώς δέ θά μπορέση, δυστυχῶς,
 νά γυρίση τόν Ὀχτώδριο.

«ΣΤΙΓΜΕΣ» ΤΗΣ ΕΙΣΒΟΛΗΣ

- α Κύτα πού γελᾶμε σ' αὐτή τή φωτογραφία!
 Καί δέν εἶν', ξέρεις, πολὺ παλιά.
- β Ἀλήθεια, θυμᾶσαι πού γελοῦσαμε πρίν;
- γ Κυτάχτε αὐτή τή σφαιρούλα πού θά τολμήση,
 κυτάχτε αὐτή τή σφαιρούλα
 πού τῆς ἐπέτρεψαμε νά τολμήση!
- δ Τί γρήγορα πού κατάλαθε αὐτὸ τὸ καλοκαίρι
 πὼς ἦταν περιττὸ
 καί τὰ μάζεψε κ' ἔφυγε στίς μύτες τῶν ποδιῶν!
- ε Πρώτη φορά δὲ γύρισε κανένας μας
 νά κυτάξῃ τὸ καλοκαίρι.

στ Τώρα πιά πῶς θά μπορέσουμε νά πεθάνουμε,
 τώρα πιά πῶς θά μπορέσουμε νά πεθάνουμε
 μ' αὐτὴ τὴν ἔγνοια πίσω μας;
 Ἀναγκαστικῶς θ' ἀναβάλλουμε.

[Γιὰ τὸ Henry Kissinger]

ζ Γιὰ σένα πολεμήσαμε τὸ Χίτλερ, Ἐδραῖτε δίσεκτε,
 γιὰ σένα, Ἐδραῖτε δίσεκτε, κλάψαμε στὸ «Ἡμερολόγιο
 τῆς Ἄννας Φράνκ»;

η Πικρὸ νερὸ ποὺ μᾶς πότισες, «Πικρὸ Νερό»,
 καὶ πικροδάφνη!

θ Κ' ἡ Λευκωσία λυπημένο παιδάκι
 ποὺ τοῦ κάκου ἀγωνίζεσαι
 νὰ τὸ κάνης νὰ χαμογελάση.

ι Εἶναι δύσκολο νὰ πιστέψω
 πῶς μᾶς τοὺς ἔφερε ἡ θάλασσα τῆς Κερύνιας,
 εἶναι δύσκολο νὰ πιστέψω
 πῶς μᾶς τοὺς ἔφερε ἡ ἀγαπημένη θάλασσα τῆς Κερύνιας.

ια Πικρὴ θάλασσα τῆς Κερύνιας
 ποὺ πρέπει ν' ἀποσύρουμε πιά
 τοὺς στίχους ποὺ σοῦ γράψαμε!

ιβ Κ' ἔξαλλα, ἔξαλλα, ἔξαλλα
 τὰ μεγάλα κουρουφέξαλα
 τοῦ ΟΗΕ
 νὰ παίξουν μὲ τὴ ζωὴ σου,
 ᾧ υἱέ!

ιγ Κλειστήκαν οἱ καρδιές καὶ διπλομανταλώθηκαν,
 φυγὴ καὶ σκέψη καὶ κορμὶ ἀναλώθηκαν.

ΚΕΡΥΝΙΑ, 1974

Ἐμοιαζες τόσο πολὺ μὲ παλιὸ πειρατικὸ καταφύγιο
 ποὺ δὲ μπορούσε παρά ν'ἀρθοῦν μιὰ μέρα οἱ πειρατές.

Ο ΤΑΧΥΔΑΚΤΥΛΟΥΡΓΟΣ

Στὸ Henry Kissinger

Μὴν φάχνετε στὰ μανίκια του,
 μὴν φάχνετε κάτω ἀπ' τὸ καπέλλο του,
 ἀφήστε τὸν ἄνθρωπο νὰ κάνη τὸ νούμερό του.

ΛΕΥΚΩΣΙΑ

Μή μᾶς φυσήξη πιά ἄνεμος, μή μᾶς φυσήξη ἀγέρι.
 Νοτιάς μὴν πάρη κι' ὁ λυγμός τῆς Μεσαριάς μᾶς πνίξη,
 τῆς ρημαγμένης Μεσαριάς καὶ τῆς ξεσπιτωμένης.
 Ἄπ' τὸ Καρπάσι μὴ φέρουν τῶν κοριτσιῶν τὸν τρόπο
 οἱ ἄνεμοι τῶν καλῶν θροχῶν ὁ γρέκος κι' ὁ λεβάντες
 καὶ λίβας ἀπ' τῆ θάλασσα μὴν ἔρθη ἔτσι ὅπως πρῶτα
 ριζὰ τοῦ Πενταδάχτυλου τοῦ τουρκοπατημένου
 κι' ἀντὶ ὄροσιὰ τ' ἀσίγαστο παράπονο μᾶς φέρη
 τοῦ δεκαοχτάχρονου παιδιοῦ τοῦ ἀδικοσκοτωμένου.

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΝΗΣΙΑ

[Πρὸς πληροφορίαν σου, κύριε Ἐτζεβίτ]

Αὐτὰ τὰ γυμνά ὄροσημα δὲ μετακινουῦνται,
 αὐτὰ τὰ γυμνά ὄροσημα εἶναι κορφές βουνῶν.

ΚΩΣΤΑΣ ΜΟΝΤΗΣ

 ΤΑΦΟΙ ΚΑΙ ΖΩΕΣ

ΜΑΡΙΑ Π. ΙΩΑΝΝΟΥ

Μιά ἢ ἀλήθεια καί, κατάπως στέκει μόνη,
 συνταιριαστὸ καὶ νὰ τὴ ζοῦμε, Ἀγαπημένη.
 Τί κι ἂν γοργοκυλᾶν καὶ σβοῦν οἱ χρόνοι;
 Ὅ,τι μαθὲς ξεχωριστὸ πιά κι' ἀπομένει...

Θέμε νὰ ποῦμε, πιδὲ καὶ μπρός, μιὰ καλωσύνη,
 τὴ ζήση ποῦχες σιλάδα τῆς... Στοχάσου,
 πῶς, κάθε τόσο, σμίγοντας τὸ σῶψυχο καμίνι,
 ζυγώνει μας τὸ εἶναι πιδὲ κοντὰ σου.

ΑΓΗΣ ΒΟΡΕΑΔΗΣ

Ο ΒΟΚΚΑΚΙΟΣ (1313 · 1375), ΤΟ "ΔΕΚΑΗΜΕΡΟ" ΚΑΙ Ο ΚΟΣΜΟΣ ΤΟΥ

«Ο Δάντης ονομάστηκε ή τελευταία φωνή του Μεσαίωνα· ο Πετράρχης, με τις εσωτερικές του συγκρούσεις, εκπροσωπεί τη μεταβατική γέφυρα ανάμεσα στον Μεσαίωνα και τους Νέους Χρόνους· ο Βοκκάκιος ευαγγελίζεται μιὰ καινούργια αντίληψη τῆς ζωῆς, καθολικηρίαν στραμμένης στά ανθρώπινα και γήινα ενδιαφέροντα, και εκφράζει μιὰ τολμηρή πρόκληση ἀπέναντι στον μεσαιωνικόν ασκητισμό. Ο αἰώνας (14ος) εἶχε ἀρχίσει μὲ τῆ θεία Κωμωδία και τελειώνει μὲ τὴν Κωμωδία τῆς Ζωῆς, ὅπως χαρακτηρίστηκε τὸ «Δεκαήμερο», στὸ ὁποιο ἡ ἀτμόσφαιρα και οἱ ἥρωες εἶναι παρμένοι ἀπὸ τῆ συγκεκριμένη πραγματικότητα τοῦ ἀνθρώπου, ἀπογυμνωμένου ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία τοῦ οὐρανοῦ και παρουσιασμένου μέσα στὴν ἐκχειλιζόουσα φιληθονία του, προδιαγράφοντας ἔτσι τὴν ἀντίληψη ποὺ θάχουν γιὰ τῆ ζωῆ και τὴν ποίηση οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀνθρωπισμοῦ».

[Ottavio Prosciutti, Lineamenti di Letteratura Italiana, Perugia, Italia, 1971, p. 47]

Γέννημα τῆς Τσκανῆς ὑπῆρξε ὁ Βοκκάκιος (Giovanni Boccaccio), τὸν ἴδιο περίπου καιρὸ ποὺ ἡ περιοχή αὐτῆ τῆς Ἰταλίας ἔβινε στὸν κόσμο τοῦ πνεύματος δυὸ ἀκόμα μεγάλες μορφές τῆς εὐρωπαϊκῆς λογοτεχνίας, τὸν Dante Alighieri και τὸν Francesco Petrarca. Σύμφωνα με τοὺς βιογράφους του, γεννήθηκε στὸ Τσερτάλντο (Certaldo), μικρὸ χωριὸ κοντὰ στὴ Φλωρεντία, στὰ 1313. (*Ἄλλη πηγὴ τοποθετεῖ τῆ γέννησή του στὸ Παρίσι).

Ἀφοῦ ἔζησε τὰ πρῶτα χρόνια του στὴ Φλωρεντία, ὅπου πῆρε και τὴν πρώτη του ἐκπαίδευση, στὰ 1328 πῆγε στὴ Νεάπολη (Napoli), σταλμένος ἀπὸ τὸν πατέρα του, γιὰ νὰ ἐργαστῆ στὸ ὑποκατάστημα ἐνὸς ἐμπορικῦ οἴκου τῆς Φλωρεντίας. Τὰ δώδεκα χρόνια (1328-1340) ποὺ ἔζησε στὴ Νεάπολη ὑπῆρξαν χρόνια σχεδὸν χαμένα. Οἱ ἐμπορικῆς δραστηριότητες δὲν τὸν τραβοῦσαν, οὔτε και τὸ κανονικὸ δικαίωμα, στὸ ὁποιο ὁ πατέρας του τοῦ ἐπέτρεψε νὰ ἐπιδοθῆ ὑστερα ἀπὸ τὸν ἄγονο πειραματισμὸ του στὸ ἐμπόριο. Ἦταν «φτιαγμένος ἀπὸ τῆ φύση του γιὰ τοὺς ποιητικὸς στοχασμοὺς», ἐνῶ παράλληλα ἦταν πολλὰ τὰ θέλητρα τῆς πόλης αὐτῆς και πολὺ ἰσχυρὰ μέσα του τὰ καλῆματα τοῦ ἔρωτα.

Ρίχτηκε σὲ μιὰ φιλόρροκη ζωῆ, κι ἀνάμεσα στις πιὸ εὐτυχισμένες του σχέσεις ἦταν ἐκείνη ποὺ εἶχε μὲ τὴν εὐγενῆ Μαρία ντ' Ἀκουίνο (Maria d' Aquino) νόθα θυγατέρα τοῦ βασιλιᾶ Ροβέρτου, τὴν ὁποία ἀντίκρουσε γιὰ πρώτη φορὰ στὴν ἐκκλησία τοῦ Σάν Λορέντζο (San Lorenzo) στὴ Νεάπολη, τὸ μεγάλο Σάββατο τοῦ 1336. Ἦταν ἕνας ἔρωτας ξαφνικὸς και ἀκάθεκτος, καθολικηρίαν σαματικός, ὅπως ὄλοι οἱ ἔρωτες τοῦ Βοκκάκιου, μὰ σύντομῆς διάρκειας.

Στὰ 1340 γύρισε στὴ Φλωρεντία, ἀπὸ ὅπου ἐπρόκειτο νὰ ἀπουσιάσει κατὰ καιροὺς μὲ σύντομες ἢ μακρότερες διαμονές στὴ Ραβέννα και τὸ Φόρλι (1345-1347), σὺν πρεσβευτῆς τῆς πόλης του στὴν παπικῆ ἔθρα τῆς Ἀθινῶν (1354, 1365) ἢ σὺν φιλοξενούμενος τοῦ Πετράρχη στὴν Πάδουα (1351), στὸ Μιλάνο (1359) και στὴ Βενετία (1369).

Ἐπιστρέφοντας ἀπὸ τὸ Φόρλι στὰ 1347, ἐρέθηκε στὴ Φλωρεντία τῆς μεγάλης ἐπιδημίας τῆς πανούκλας, ποὺ τὴν περιγράφει ἀριστοτεχνικά, λίγο ἀργότερα, στὴν εἰσαγωγή τοῦ «Δεκαήμερου». Στὰ 1349 πῆθαν ὁ πατέρας του ἀφήνοντάς του μιὰ μικρῆ περιουσία, και στὰ 1350 γνώρισε τὸν Πετράρχη κατὰ τὴν ἐπίσκεψη τοῦ τελευταίου στὴ Φλωρεντία, τρέχοντας νὰ τὸν ὑποδεχθῆ ἔξω ἀπὸ τις πύλες τῆς πόλης και φιλοξενώντας τον στὸ σπίτι του. Ἡ φιλία τους στάθηκε μακροχρόνια και κράτησε ὡς τὸ τέλος τῆς ζωῆς τοῦ Πετράρχη (1374).

Ἡ συγγραφικῆ δραστηριότητα τοῦ Βοκκάκιου κράτησε τριάντα περίπου χρόνια, ἀπὸ τὸ 1334 ὡς τὸ 1365 περίπου. Ἐντὸς ἀπὸ τὸ «Δεκαήμερο», ποὺ εἶχε τὴν τύχη νὰ γίνῃ ἕνα ἀπὸ τὰ γνωστότερα ἔργα τῆς παγκόσμιος λογοτεχνίας, και ποὺ ὁ Βοκκάκιος τὸ ἔγραψε ἀνάμεσα στὰ 1348-1353, τὰ ἔργα τοῦ συγγραφέα ξεπερνῶν τὰ εἰκοσι και εἶναι: ποιήματα, διηγήματα, βιο-

γραφίες, γεωγραφικά, φιλολογικά και ἐγκυκλοπαιδικά. Παράλληλα, ανάμεσα στὰ 1360 - 1362 ἔμαθε τὰ ἀρχαία ἑλληνικά ἀπὸ τὸ φίλο του ἑλληνιστὴ Λεόντιο Πιλάτο.

Ἀπὸ τὴν πολὺπλευρῆ δραστηριότητά του τὸν ἀπόσπασε στὰ 1362 ἡ ἐπίσκεψή τοῦ μοναχοῦ Τζιοσκίνο Τσιάνι (Gioacchino Cianini), ὁ ὁποῖος τοῦ ἐπέσεισε τὸν κίνδυνο ἐνὸς ἐπικείμενου θανάτου καὶ τὴν αἰώνια κόλαση, ἀν' δὲν ἐγκατέλειπε τὴν ποίηση καὶ τὶς «ἀσεβεῖς» μελέτες. Ὁ Βοκκάκιος ἐπηρεάστηκε πολὺ ἀπὸ τὴν ὑπόδειξη αὐτῆ κι ἀποφάσισε νὰ κάψῃ τὰ βιβλία του καὶ νὰ ἐγκαταλείψῃ τὶς μελέτες του γιὰ ν' ἀφιερωθῆ ἐξ ὀλοκλήρου στὴ θρησκεία. Ἀπὸ τὴν πρόθεσή του ὅμως αὐτὴ τὸν ἀπέτρεψε ὁ Πετράρχης.

Τὰ χρόνια ποὺ ἀκολούθησαν (1362 - 1375) ὑπῆρξαν θλιβερὰ γιὰ τὸν Βοκκάκιο, στενοχωρημένο ἀπὸ τὴ φτώχεια καὶ τὶς ποικίλες ἀρρώστειες, ἀνάμεσα στὶς ὑποῖες καὶ ἓνα βασανιστικό ἔκζεμα, γιὰ τὸ ὅποιο μιλά σὲ μιὰν ἐπιστολή του πρὸς φίλο του. Ἡ μόνη εὐχάριστη ἀπασχόλησή του κατὰ τὴν περίοδο αὐτὴ ἦταν ἡ ἀνάθεση σ' αὐτὸν ἀπὸ τὴν πολιτεία τῆς Φλωρεντίας τοῦ ἔργου νὰ ἀναλύσῃ δημόσια τὴ Θεία Κωμωδία τοῦ Δάντη (1265 - 1321), πρῶγμα ποὺ ἔκανε ὁ Βοκκάκιος μὲ μιὰ σειρά ὀμιλιῶν του στὴν ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Στεφάνου di Badia. Ἡ ἐργασία του αὐτὴ δὲν κράτησε πολὺ. Νικημένος ἀπὸ τὶς ταλαιπωρίες τῆς ἀρρώστειας, ἀποσύρθηκε στὸ χωριὸ του, ὅπου πέθανε στὶς 21 Δεκεμβρίου τοῦ 1375 καὶ ἐνταφιάστηκε στὴν ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Ἰακώβου.

*****

Τὸ «Δεκαήμερο» ἐκπροσωπεῖ τὴν πλήρη ὀριμότητα τοῦ πνεύματος τοῦ Βοκκάκιου, καὶ μαζὶ ἔργο θεμελιακὸ γιὰ τὴν εὐρωπαϊκὴ πεζογραφία. Τὸ ἔργο, γραμμμένο, ὅπως ἀναφέρθηκε, γύρω στὸ 1350, εἶναι ἐκτεταμένο — ἡ ἑλληνικὴ του μετάφραση ἀπὸ τὸν Κοσμὰ Πολίτη φτάνει τὶς χίλιες ὀχθεὸν σελίδες — καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ ἑκάτὸ διηγήσεις ποὺ τὶς ἀφηγοῦνται δέκα ἄτομα μέσα σὲ δέκα μέρες. Οἱ ἑκατὸ αὐτὲς διηγήσεις συνδέονται μεταξύ τους μὲ σύντομες μεταδατικὲς ἀφηγήσεις, ποὺ τὶς περικλείουν καθὼς πλαίσιο ζωγραφικοῦ πίνακα.

Ὁ συγγραφέας φαντάζεται ὅτι μιὰ μέρα τοῦ 1348, ἐνῶ στὴ Φλωρεντία μαίνεται ἡ πανοικία καὶ ἡ πόλη εἶναι θυμισμένη στὸ θρῆνο καὶ στὸ πένθος, ἑπτὰ νεαρὲς γυναῖκες, «συνετὲς καὶ ἔντιμες», καὶ τρεῖς νέοι «χαριτωμένοι» καὶ «ἐνάρετοι», συναντιοῦνται συμπτωματικὰ στὴν ἐκκλησία τῆς Santa Maria Novella κι ἀποφασίζουν νὰ ἀποσυρθοῦν γιὰ δυὸ ἑβδομάδες μακριὰ ἀπὸ τὴν ἀρρώστια, σὲ μιὰν ἔπαυλη δυὸ περίπου μίλια ἔξω ἀπὸ τὴ Φλωρεντία, στὰ πόδια τοῦ λόφου Φιέζολε (Fiesole).

Ἡ συγγραφή τοῦ «Δεκαήμερου» δίνει στὸν Βοκκάκιο τὴν εὐκαιρία νὰ δώσῃ μιὰν ἀκριβῆ περιγραφή τῆς τρομερῆς ἀρρώστειας, μὲ ἓναν συγχρονιστικὸ ρεαλισμὸ, ποὺ ἀποτελεῖ ταυτόχρονα λαμπρὸ βεῖγμα πεζοῦ λόγου καὶ ἱστορικὴ μαρτυρία τῶν συνεπειῶν ἀνάλογων ἐπιδημιῶν στὴ Μεσαιωνικὴ Εὐρώπη. Ἀπέναντι στὰ σκοτεινὰ αὐτὰ χρώματα τῆς ρεαλιστικῆς περιγραφῆς ἀντιπαράθετα σὲ ρομαντικὸ τόνο ἡ χαρούμενη ζωὴ ποὺ ἀπολαμβάνουν οἱ δέκα νέοι, ὑπηρετούμενοι ἀπὸ τὸ ἀναγκαῖο ὑπηρετικὸ προσωπικὸ, μέσα στὴ γοητευτικὴ ἔπαυλη, ἀνάμεσα σὲ τραγούδια καὶ παιγνίδια, πρῶινους περιπάτους, συμπόσια καὶ χοροὺς, μουσικὴ λαγοῦτων καὶ βιολιῶν.

Στὶς ζεστὲς ἀπογευματινὲς ὥρες, ξαπλωμένοι στὸ πράσινο χορτάρι, πλάι σὲ κρήνες, κάτω ἀπὸ τὴ σκιά τῶν δέντρων, ὁ καθένας τους ἀφηγεῖται μιὰν ἱστορία τῆς δικῆς του ἐκλογῆς, μὲ μόνον περιορισμὸ — καὶ μιὰ φορά — τὴν κοινότητα τοῦ θέματος μὲ τὶς ἱστορίες τῶν ὑπολοίπων. Ἐπειδὴ οἱ διηγήσεις κρατοῦν δέκα μέρες (δὲν γίνονται Παρασκευὴ καὶ Σάββατο γιὰ λόγους θρησκευτικoύς) τὸ βιβλίο τιτλοφορήθηκε «Δεκαήμερο», δηλαδὴ διηγήσεις τῶν δέκα ἡμερῶν. Ἡ καθὲ μέρα, μετὰ τὸ πέρας τῶν διηγήσεων, κλείνει μὲ μιὰ μουσικὴ μπαλλάντα.

Ὁ στόχος τοῦ Βοκκάκιου στὴ συγγραφή τοῦ ἔργου εἶναι διπλός: νὰ προσφέρῃ ἀπόλαυση στὸν ἀναγνώστη μὲ τὴν εὐχάριστη ἀφήγηση, καὶ ταυτόχρονα νὰ δώσῃ ἓναν κώδικα, μιὰ στάση ζωῆς στοὺς ἀνθρώπους τῆς ἐποχῆς του.

«Θὰ παραθέσω, γράφει ὁ ἴδιος, ἑκατὸ διηγήματα παραμύθια, παραβολὲς ἢ ἀφηγήσεις, ὅπως λάχει, ποὺ εἰπώθηκαν ἀπὸ τὰ μέλη μιᾶς ἀξιότιμης συντροφίαις, ἀπὸ ἑπτὰ νεαρὲς γυναῖκες καὶ τρεῖς νέους. Ὅσοι διαβάσουν τὶς σελίδες μου θὰ ἔχουν διπλὸ

κέρδος: τὸν πικάντικο τρόπο τῆς ἀφήγησης καὶ χρήσιμες συμβουλές γιὰ τὴ στάση ποὺ πρέπει νὰ υιοθετήσουν ἢ ν' ἀποφύγουν στὴ ζωὴ».

Τὸ «Δεκαήμερο» κατακρίθηκε ἢ ἀποκηρύχθηκε στὸ παρελθὸν γιὰ τὴν ἐλευθεριάουσα ἀφήγηση του. Μὲ τὰ μέτρα ὡστόσο τῆς ἐποχῆς μας δὲν φαίνεται ὑπερόλικα τολμηρὸ μολονότι καὶ μὲ τὰ κριτήρια παλιότερων ἐποχῶν μεγάλο μέρος του θὰ μπορούσε νὰ γίνῃ ἀποδεκτὸ κι ἀπὸ τὸν πιὸ συντηρητικὸ ἀναγνώστη. Οἱ ἀφηγήσεις δὲν εἶναι ὅλες ἐρωτικές. Ἰπάρχουν ἀφηγήσεις ἐντελῶς χιουμοριστικές, ἀφηγήσεις ὅπου προβάλλεται ἡ ὀδυσσεϊκὴ ἐφευρετικότητα, ἡ φιλία ἢ ἡ αὐτοθυσία. Ἄλλὰ καὶ στὶς ἐρωτικές ὁ συγγραφεὺς καταφέρνει νὰ ἀποφύγῃ τὸ χυδαῖο, διατηρώντας πάντα ἕνα μέτρο, καὶ νύκνοντας ἀλόμα καὶ τίς πιὸ τολμηρές ἀπ' αὐτὲς μὲ «μιὰ χάρι ἐξαγνιστική». Ὅπως σημειώνεται στὴν Ἱστορία τῆς Ἰταλικῆς Λογοτεχνίας, τῶν Φλαμίνι — Κρεμιέ, ἀπὸ τὰ ἑκατὸ διηγήματα τοῦ «Δεκαήμερου» περισσότερα ἀπὸ τριάντα μποροῦν νὰ διαβαστοῦν καὶ ἀπὸ παιδιὰ.

Ἐχοντας ἐπίγνωση τῶν ἀντιδράσεων ποὺ θὰ προκαλοῦσε ἡ ἀνάγνωση τῶν διηγημάτων του, ὁ Βοκκάκιος ἔγραφε στὸν ἐπίλογο τοῦ Δεκαήμερου:

«Ἡ πέννα μου διεκδικεῖ ὅλη τὴν ἐλευθερία ποὺ παρέχεται στὸ πινέλο τοῦ ζωγράφου». Καὶ προσθέτει: «Ἐνα διεφθαρμένο πνεῦμα πάντα διαστρέφει, δεῖτι ἀκούει, καὶ ποτὲ δὲν ἐπωφελεῖται ἀπ' ὅ,τι εἶναι χρηστὸ. Ἀντίστοιχα, δεῖτι εἶναι λιγότερο χρηστὸ δὲ μπορεῖ νὰ διαφθεῖρῃ ἕνα ἐνάρετο πνεῦμα, ὅπως ὁ βοῦρκος δὲν ἀσχημίζει τίς ἡλιαχτίδες κι οἱ γήινες θρωμιαῖες τίς ὀμορφιές τοῦ οὐρανοῦ».

Ὁ Βοκκάκιος ξεκινᾷ ἀπὸ τὴν πραγματικότητα ποὺ σφύζει γύρω του, ἀπελευθερωμένος ἀπὸ τὴν σεμνοτυφία καὶ τὴν ὑποκριτικὴ, ἐπιφανειακὴ ἀρετὴ. Ἡ πραγματικότητα αὐτὴ εἶναι ὁ κόσμος τοῦ 14ου ἰταλικοῦ αἰῶνα, ἕνας κόσμος μὲ ἔντονη ποικιλία καὶ ζωντάνια, μιὰ δόκιλη ἐποχὴ μὲ τὰ πάθη, τὰ ἐλαττώματα καὶ τίς γελοιοτήτες της, ἀλλὰ καὶ τὰ τρυφερὰ αἰσθήματα, τὴν εὐγένεια καὶ τὸν ἠρωϊσμό της. Ὁ κόσμος αὐτὸς παρουσιάζεται ἀμέριμος καὶ εὐθυμος — καὶ γιὰ τοῦτο πολὺ συχνὰ κωμικός — ἐνῶ παράλληλα τοῦ λείπει τὸ ἐνδύμωχο, ἡ περισυλλογὴ, ἡ ἐκσταση, ἡ βαθιὰ σκέψη, ἡ ζωὴ τοῦ πνεύματος. Εἶναι ὁ κόσμος τῆς Φύσης, «πεσομένος στὴν πιὸ βαθιὰ θρησκευτικὴ, πολιτικὴ καὶ ἠθικὴ ἀδιαφορία». Κύριος αὐτοῦ τοῦ κόσμου δὲν εἶναι ὁ Θεός, ἡ πίστη, ἡ εὐσέβεια, ὁ μεσαιωνικὸς μυστικισμός. Κύριός του εἶναι ἡ Τύχη, τὰ ὄστατα περιστατικὰ τῆς ζωῆς, ἡ αὐστηρίστη, ἀπρόβλεπτη καὶ ἀκανόνιστη συρροὴ ἐπεισοδίων, ἕνας γήινος «ἀπὸ μηχανῆς Θεός». Ἐδῶ δὲν ἐπεμβαίνει τὸ ὑπερφυσικὸ ἐπεμβαίνουν οἱ ἰδιοτροπιές τῆς Τύχης.

Σ' αὐτὸν τὸν «φυσικὸ» κόσμο κινεῖται μιὰ κοινωνία ἐξυπνη, καλλιεργημένη καὶ κομψὴ στὶς ψηλότερες τάξεις της, ἄξεστη καὶ χοντρή στὰ πληθεῖα της στρώματα, ἀλλὰ καὶ στὶς δυὸ περιπτώσεις κινικὴ, πονηρὴ καὶ φιληθονη. Σὲ μιὰ τέτοια κοινωνία ἀποθεώνεται ἡ ἐξυπνάδα καὶ ἡ πολυμάθεια καὶ γελοιοποιεῖται ἡ ἀγνοία, ἡ ἀφέλεια, ἡ καλοπιστία καὶ ἡ πρόληψη. Ὑλικὸ τοῦ κωμικοῦ εἶναι ἡ καθημερινὴ ὑποκριτικὴ ζωὴ τῶν εὐγενῶν καὶ τῶν ἀστῶν, ἡ ζωὴ τῶν καλόγερων, τῶν καλογριῶν καὶ τῶν παπῶδων στὴν ἄκρα ἀντίθεσή της μὲ τίς διδασκαλίες τους, καὶ ἡ ἀπλοϊκότητα τοῦ λαοῦ ποὺ εἶναι ἀντικείμενο διασκέδασης τῶν ἐξυπνων καὶ τῶν πονηρῶν. Καὶ παντοῦ διάχυτὴ ἡ ἀντίδραση τῆς σάρκας «ἐνάντια στὴν ὑπερβολικὴ αὐστηρότητα ἐνὸς κλήρου, ποὺ ἀπαγόρευε τὸ θέατρο καὶ τὴν ἀνάγνωση μυθιστηρημάτων καὶ κήρυχνε πῶς οἱ νηστεῖες καὶ τὰ τριχίμα ράσα εἶναι τὰ μέσα γιὰ τὴν εἴσοδο στὸν παράδεισο».

Αὐτὸν τὸν κόσμον ὁ Βοκκάκιος δὲν τὸν βλέπει ἀπ' ἔξω, ἀπὸ περιωπὴ, γιὰ νὰ τοῦ βρῇ τίς ἀρετὲς καὶ τὰ ἐλαττώματά του καὶ νὰ τὸν κρίνῃ αὐστηρά. Τὸν κοιτάζει ἀπὸ μέσα, νιώθει τὸν ἑαυτὸ του ἀναπόσπαστο μέρος του καὶ τὸν περιγράφει μὲ τὴν ἐπιείκεια ἐκεῖνου ποὺ προτιμᾷ νὰ ζῆ τὰ πράγματα παρὰ νὰ τὰ σχολιάζῃ. Τὸ πνεῦμα του δὲν εἶναι γεμάτο κατανύξη καὶ ἐκστασιάζει εἶναι γεμάτο κατανόηση καὶ συγκρατάδαση.

Ἐρευνες ποὺ ἔγιναν γιὰ τίς πηγές τῶν διηγημάτων τοῦ Βοκκάκιου ἀπέδειξαν ὅτι τὰ περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ δὲν ἦταν δική του ἐπιινόηση. Αὐτὸ ὡστόσο δὲν μειώνει καθόλου τὴ σημασία τους. Ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα κιόλας, ἀπὸ τοὺς τραγικοὺς ποιητές, ἔγινε δεκτὸ, σὰν ἀξίωμα, πῶς ἡ ἀξία τοῦ καλλιτέχνη δὲν ἔγκειται τόσο στὴν ἐφεύρεση ὅσο στὸ φορμάρισμα τοῦ ὄλικοῦ. Ὑπῆρχαν πρὶν ἀπὸ τὸν Βοκκάκιον, σ' ὅλη τὴν Ἑδρώπη, διηγήσεις ποικίλες, ἀλλὰ δὲν ὑπῆρχε τὸ

οργανωμένο Διήγημα. Αυτό ήταν η προσφορά του Βοκκάκιου, που αναδείχθηκε έτσι ο Διηγηματογράφος της εποχής του και ο καλύτερος πεζογράφος του Μεσαίωνα.

Εδαίσθητος παρατηρητής της πραγματικότητας και χαριτωμένος αφηγητής ο Βοκκάκιος κερδίζει τον αναγνώστη με την καθαρότητα του ύφους του, τη φυσικότητα της αφήγησής του και την εξευγενισμένη, στρωτή και ήρεμη, σχεδόν ναουριστική γλώσσα του. Και τα δύο, γλώσσα και ύφος, ανταποκρίνονται θαυμαστά στο θέμα της αφήγησης. Σοβαρά και επίσημα στις ιστορίες με ύψηλο περιεχόμενο· ευστροφα και δροσερά στις εστράπελες και γελοίες.

Ο Mario Montuori στον Πρόλόγο του στην ελληνική μετάφραση του Κοσμά Πολίτη (*Αθήνα 1966) αντιπαραθέτοντας τον Βοκκάκιο και τον Δάντη, προβαίνει στην ακόλουθη παρατήρηση, που αξίζει να έκτεθη εδώ και για τη διατύπωσή της και για την επιγραμματικότητα της:

«Πρώτος ανάμεσα στους βιογράφους και σχολιαστές του Δάντη, ο Βοκκάκιος αποτελεί ωστόσο την πιο ολοφάνερη αντίθεσή του. Άνκαι ο Δάντης και ο Βοκκάκιος παίρνουν και οι δυο το ύψος για την τέχνη τους από τη βαθιά και με πόνο αποκτημένη γνώση τους για τα ανθρώπινα, ο Δάντης αυτή τη γνώση την προβάλλει σ' έναν κόσμο μυθικό, στο υπερπέραν, όπου και την ξαναζωντανεύει με βαθιά ήθικη απαίτηση. Ο Βοκκάκιος αντίθετα την ξαναζωντανεύει σ' έναν πραγματικό κόσμο, ανθρώπινο, που απ' αυτόν και ο ίδιος, άνθρωπος ανάμεσα σ' ανθρώπους, δεν αποξενώνεται... Άπ' αυτό προέρχεται και ο τίτλος της «Ανθρώπινης Κομωδίας» στο άριστο έργο του Βοκκάκιου και η αντίθεση με τη «Θεία Κομωδία του Δάντη».

Γ. ΧΑΤΖΗΚΩΣΤΗΣ

Ο ΜΑΡΑΣΜΟΣ ΤΟΥ ΤΖΙΟΒΑΝΝΙ ΜΠΟΚΚΑΤΣΙΟ ΣΤΑ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΤΟΥ ΧΡΟΝΙΑ

(Απόσπασμα επιστολής του Βοκκάκιου, γραμμένης τον Σεπτέμβριο του 1373, δυο χρόνια πριν από τον θάνατό του, προς τον Mainardo Cavalcanti)

«... Από τότε που για τελευταία φορά σε είδα, η ζωή μου μοιάζει πιο πολύ με θάνατο, πονεμένη, ανιαρή, μισητή, περίλυπη από άμετρητες θλίψεις.

Προπάντων υπόφερα και υποφέρω από έναν φλογερό και συνεχή κνησμό, που τον προκαλέσει η ξερή φύρα. Τά' νύχια μου, όσο πρόθυμα κι αν είναι μέρα και νύχτα, δεν τὰ θιάζουν πέρα να ξύνουν τὰ ξερά λέπια και τὸ ξεφλουδισμένο δέρμα. Μὲ βασανίζει ἀκόμα βαριά ἐντερική ἀδράνεια, ἀδιάκοποι νεφρόπονοι, πρήξιμο τῆς σπλήνας, φλόγωση τῆς χολῆς, ἕνας δυσπνοϊκὸς θῆχας. Ταλαιπωροῦμαι, τέλος, ἀπὸ πολλές ἄλλες ἐνοχλήσεις, πὺν ἂν τις ἀπαριθμοῦσα ὅλες, θάλεγες πὺς ὄλο μου τὸ σῶμα μαράθηκε και ὄλη ἡ ζωὴ μου ἔχει ἐξαρθρωθῆ.

Γι αὐτοὺς τοὺς λόγους μοῦ εἶναι δυσάρεστο νὰ κοιτάζω τὸν οὐρανὸ, μὲ κόπο σέρνω τὸ κορμί, ἔχω ἀδέξιο τὸ βῆμα, τρεμάμενα τὰ χέρια, μιὰν ὠχρότητα θανάτου, καμμιάν ἐπιθυμία γιὰ φαί. Ὅλα μοῦ εἶνουν μιὰν ἀνία!

Μοῦχει καταντήσει ἀνιαρὴ ἀκόμα κι ἡ ποίησή· δὲν μ' εὐχαριστοῦν πιὰ τὰ βιβλία, πὺν μέχρι προχτές τόσο τ' ἀγαποῦσα. Ἐχει ξοδευτῆ ἡ ἐνεργητικότητα τῆς ψυχῆς μου, ἔχει σχεδὸν ἐκμηδενιστῆ ἡ μνήμη μου, ἔχει ἀμβλυθῆ τὸ πνεῦμα μου. Ὅλες σχεδὸν οἱ σκέψεις μου εἶναι πιὰ στραμμένες σὸν τάφο και σὸν θάνατο».

Μετάφραση : Γ. ΧΑΤΖΗΚΩΣΤΗΣ

(ἀπὸ ἀπόδοση στὴ σύγχρονη ἰταλικὴ τοῦ καθηγητῆ Ottavio Prosciutti, Lineamenti di Letteratura Italiana, Perugia, Italia, 1971, pp. 43 - 44)

Η ΚΥΠΡΟΣ ΣΤΟ "ΔΕΚΑΗΜΕΡΟ" ΤΟΥ ΒΟΚΚΑΚΙΟΥ

Μολονότι μερικές από τις εκατό Ιστορίες του «Δεκαήμερου» καθρεφτίζουν παλιότερες εποχές, ο κόσμος πού, πανοραμικά και σπαρταριστός, παρελαύνει μέσα σ' αυτές, είναι σχεδόν αποικιστικά ο κόσμος τής εποχής του συγγραφέα, ο κόσμος του 14ου αιώνα και τών χρόνων πού άμέσως προηγήθηκαν. Ο κόσμος αυτός, διαστύρωση και σύνθεση τών στοιχείων πού τόν αποτελούσαν: τής κοινωνικής του διαστρωμάτωσης, τής γεωγραφικής και εθνολογικής του κατανομής, τών θρησκευτικών και ήθικών του προσανατολισμών, τών άρετών και άδυναμιών του, τής πολιτιστικής του παράδοσης και διαφοροποίησης, δέ μπορούσε νά παραγυρνήσει τήν Κύπρο.

Τό νησί μας, συνεχίζοντας νά παίξει άσταμάτητα τόν μοιραίο ρόλο πού τού καθόριζε ή γεωγραφική του θέση στό σταυροδρόμι τού κόσμου, άποτελούσε στά χρόνια αυτά προέκταση τού ήπιοτικού μεσαιωνικού κόσμου τής Δύσης, μπολιασμένου πάνω στην τοπική έλληνική παράδοση. Κάτω από τήν έξουσία τών Φράγκων, μέ ισχυρές ένετικές και γενοβέζικες παροικίες, βρισκόταν στό έπίκεντρο τών συμφερόντων τών δυνάμεων τής Δύσης και τής Άνατολής, και στό κέντρο τών δρόμων τής Άνατολικής θάλασσας. Έμποροι τής Εϋρώπης, τής Άσίας και τής Άφρικής, Σταυροφόροι πολεμιστές και τυχοδιώκτες, προσκυνητές τών Άγίων τόπων ευσθεείς ή ύποκριτές, βασιλιάδες και άδελφοί, μηχανορράφοι και τροβαδούροι, πλούσιοι φουδάρχεις και φτωχοί δουλοπάροικοι, μορφωμένοι και άξεστοι, άγαθοί και πονηροί, ήπότες και κάστρα, έρωτες και γενναίφροσύνες, έμπορεύματα και άλλα υλικά άγαθά «έκ πάσης γής τά πάντα», συνθέταν τόν κόσμο τής Κύπρου, γνώριμο σέ όλες τις άλλες περιοχές τής τότε γνωστής οίκουμένης.

Πρόσωπα, γεγονότα και πράγματα τού κόσμου αυτού τής Κύπρου έμφανίζονται στό «Δεκαήμερο». Τό έμπόριο τού νησιού, οί ναυτικοί του, οί σχέσεις του μέ τις άλλες χώρες, οί επικέπτες του, ο πλοτός του, ή φύση του, έχουν τή θέση τους στις σελίδες τού «Δεκαήμερου».

Σέ έφτά διαφορετικές Ιστορίες αναφέρεται κατ' επανάληψη ή Κύπρος. Και πρώτα πρώτα οί πόλεις της: ή Λευκωσία, τό κέντρο τού νησιού, όπου έδρεύουν οί κατά καιρούς Φράγκοι βασιλιάδες, στους όποιους άπευθίνονται άτομα μέ ποικίλες χρεΐτες ή Πάφος, πόλη μέ έμπόρους και πρώτος σταθμός τών ταξιδιωτών πού φτάνουν από τή Δύση ή Άμμώχωστος μέ τό πολυκάραβο λιμάνι της αλλά και τούς «παλιανθρώπους» του πού «προσβάλλουν πρόστυχα» μία ξένη κυρία από τή Γασκώνη κατά τήν αποβίβασή της.

Η φυσική όμορφιά τού νησιού παρουσιάζεται σέ μία από τις Ιστορίες: Δάση, κρήνες και δροσερή χλόη συνθέτουν ένα γοητευτικό και έρωτογόνο περιβάλλον, ενώ μέ πουλιά τής Κύπρου, ζωγραφιστά ή σκαλισμένα, είναι σέ μιάν άλλη Ιστορία στολισμένες οί κολόνες ενός πλούσιου κρεββατιού στό Παλέρμιο τής Σικελίας.

Η Κύπρος δέν έχει μόνο τά δικά της πλούσια προϊόντα, από τά όποια ξεχωρίζουν τό πάντα έσκαυστό κρασί της — πού τό πίνουν σέ πολλές πόλεις τής Ιταλίας μέ τήν ευκαιρία έξαιρετικών περιστάσεων — και τά «κατάλευκα λινά της» πού σκεπάζουν λαμπρά Ιταλικά κρεβάτια, αλλά και τά προϊόντα πού εισάγονται έν άφθονία από παντού. Έμποροι ξένοι φτάνουν κάθε μέρα από πόλεις τής Δύσης — αναφέρονται ονομαστικά τό Ραβέλλο τής Ιταλικής Καμπανίας, ή Φλωρεντία και ή Άνκόνα —, μερικοί απ' αυτούς πλουτίζουν και επιστρέφουν πλούσιοι στον τόπο τους, ενώ άλλοι, άντιμετωπίζοντας μεγάλη προσφορά τών ειδών τους στην κυπριακή αγορά, αναγκάζονται νά πουλήσουν σέ έξευτελιστικές τιμές, καταλήγοντας σέ χρεωκοπία. Καράβια πουλιούνται και αγοράζονται. Ένας Πάφιος έμπορος ταξιθεύει στή Ρόβο και

τήν Ἀρμενία. Ἄλλοι ἐμποροὶ τοῦ νησιοῦ διασχίζουν τὴν Ἰταλία, σταματοῦν στὴν Παβία καὶ στὸ Μιλάνο, ἔχοντας τελικὸ προορισμὸ τους τὸ Παρίσι.

Κύπριοι ταξιδεύουν στὴν Ἀλεξάνδρεια, ὅπου κερδίζουν ὑψηλές θέσεις κοντὰ σὲ ἄραβες σουλτάνους, ἄλλοι καταφεύγουν στὴν Κρήτη, ἐνῶ κυπρίες κοπέλλες παντρεύονται μὲ εὐγενεῖς τῆς Ρόδου συνδέοντας μὲ ἐπιγαμία τὰ δύο νησιά. Σὲ μιά ἀπὸ τὶς ἱστορίες τοῦ «Δεκαήμερου» μαθαίνουμε γιὰ «παλιὰ κυπριώτικα χρονικά», ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀντλεῖ τὰ στοιχεῖα τῆς ἱστορίας τοῦ ὁ ἀφηγητῆς, ἐνῶ σὲ ἄλλη περίπτωση στὶς πόλεις τῆς Κύπρου τραγουδιοῦνται ἀπὸ τροβαδούρους τραγούδια συνθεμένα στὴ Φλωρεντία, πατρίδα τοῦ Βοσκάλιου. Ἐκεῖνο ποῦ ἐπίσης τονίζεται εἶναι ἡ ὁμορφιά, ἡ κορμοστασιά καὶ ἡ εὐγένεια τῶν Κυπρίων.

Ἰδιαιτέρη προσοχὴ ἀξίζει τὸ γεγονός ὅτι ἀπὸ τοὺς Κυπρίους ποὺ ἀναφέρονται ὀνομαστικά, ἐκτός ἀπὸ τὸ βασιλιά τοῦ νησιοῦ Γοδοφρέδο ντὲ Μπουγιόν, ὅλοι οἱ ἄλλοι ἔχουν ἑλληνικὰ ὀνόματα, καὶ μάλιστα ἀρχαϊσπεπῆ: Ἀντίγονος, Ἀρίστιππος, Κίμων, Ἰφιγένεια· στοιχεῖο ἐνδεικτικὸ τῆς κοινῆς ἀντίληψης γιὰ τὴν ἑλληνικότητα τοῦ τόπου.

Οἱ ἀξιολογότερες περιπτώσεις ἀναφορᾶς τῆς Κύπρου στὸ «Δεκαήμερο» εἶναι οἱ ἀκόλουθες: (1)

1. Ἡμέρα Α', ἱστορία 9η, σσ. 97—98. Εἶναι ἡ συντομώτερη ἀπὸ τὶς ἑκατὸ ἱστορίες, ἔχει τὸν τίτλο «Ὁ νωθρὸς βασιλιάς» καὶ ἀναφέρεται σ' ἓναν ἀπὸ τοὺς βασιλιάδες τῆς Κύπρου, ποῦ «χάρη στὶς μομφές μιᾶς κυρίας ἀπὸ τὴ Γασκὼνη, ἀπὸ νωθρὸς ποῦ ἦταν γίνεται δραστηριός»:

«... Τὸν καιρὸ τοῦ πρώτου βασιλιά τῆς Κύπρου, τοῦ Γοδοφρέδου ντὲ Μπουγιόν, ποῦ εἶχε κατακτήσει τοὺς Ἀγίους τόπους, ἔτυχε νὰ περάσει ἀπὸ τὴν Κύπρο μιά χαριτωμένη κυρία ἀπὸ τὴ Γασκὼνη, γυρίζοντας ἀπὸ προσκύνημα τοῦ Πανάγιου Τάφου. Ὅταν ἔγινε στὴν Κύπρο, τὴν πρόσβαλαν πρόστυχα κάτι παλιάνθρωποι, καὶ ἀπαρηγόρητη ἀπὸ τὸν καημὸ τῆς, σκέφτηκε νὰ πάει νὰ παραπονεθεῖ στὸ βασιλιά. Τῆς εἶπαν πὼς θάχανε τὸν καιρὸ τῆς καὶ πὼς θὰ πῆγαινε ἄδικα ὁ κόπος τῆς, γιατί ὁ βασιλιάς ἦταν τόσο νωθρὸς καὶ μαλακός, ποῦ ὄχι μόνο δὲν τιμωροῦσε τὶς ἀδικίες ποῦ γίνονταν σὲ ἄλλους, ἀλλὰ ὑπόμεινε μὲ ἀξιοκατάκριτη ἀδιαφορία τὶς προσβολές ποῦ ἔκαναν στὸν ἴδιο... Αὐτὴ ἡ ἀποκάλυψη τὴν ἔκανε νὰ χάσει κάθε ἐλπίδα πὼς θὰ ἐκδικιότανε γιὰ τὴν προσβολή, ἀλλὰ μὲ τὴν ἰδέα πὼς θὰ ἐξαλάφρωνε στιγματίζοντας τὸ βασιλιά γιὰ τὴν κατάντια του, παρουσιάστηκε μπροστὰ του κλαίγοντας.

— Ἀφέντη μου, εἶπε, δὲν ἐμφανίζομαι ἐνώπιόν σου μὲ τὴν ἐλπίδα πὼς θὰ τιμωρήσεις τὴν προσβολή ποῦ μοῦ ἔγινε. Γιὰ νὰ ἐξαλαφρώσω μονάχα, σὲ παρακαλῶ νὰ μοῦ μάθεις τὸν τρόπο ποῦ ἀνέχεσαι τὶς προσβολές ποῦ σοῦ κάνουν, ὅπως ἀκούω, κι ἔτσι νὰ μporέσω νὰ καταπιῶ αὐτὴ ποῦ ἔκαναν καὶ σὲ μένα. Ἐνας θεὸς τὸ ἔξερει, πὼς ἂν μποροῦσα θὰ σοῦ τὴ φόρτωνα πρόθυμα τὴν προσβολή, ἀφοῦ ἔχεις τόσο καλόβολους ὄμους.

Ὁ βασιλιάς, ποῦ ἦταν ὡς τότε θυσιζόμενος στὴν ἀπάθεια, φάνηκε νὰ ξυπνάει ἀπὸ ὄνειρο. Ἄρχισε ἀπὸ τὴν ἀδυστηρὴ τιμωρία αὐτῶν ποῦ εἶχαν ἀδικήσει τὴν κυρία, ὥστερα καταδίωξε ἀμελιχτα δούλους τολμοῦσαν νὰ προσβάλουν τὸ βασιλικὸ τοῦ στέμμα».

2. Ἡμέρα Β', ἱστορία 4η, σ. 134. Ὁ τίτλος τῆς ἱστορίας εἶναι «Ἡ Τρικυμία» καὶ ἀναφέρεται σ' ἓναν πλοῦσιο Ἰταλὸ ποῦ ἀποτυγχάνει στὸ ἐμπόριό του στὴν Κύπρο, ἀναγκάζεται νὰ γίνῃ κουρσάρος, καὶ τελικὰ ἐπιστρέφει πάλι πλοῦσιος στὸν τόπο του:

«... Στὴν παραλία μεταξὺ Ρέτζιο καὶ Γκαέτα, ποῦ τὴ θεωροῦν τὴν ὠραιότερη τῆς

(1) Τὰ ἀποσπάσματα καὶ οἱ παραπομπές σὲ σελίδες εἶναι ἀπὸ τὴ μετάφραση τοῦ «Δεκαήμερου» ἀπὸ τὸν Κοσμᾶ Πολίτη, ἔκδ. Χρ. Γιοβάνη, Ἀθήνα, 1966.

Ἰταλίας, πολὺ κοντὰ στὸ Σαλέρνο, εἶναι μιὰ πόλη πού τῆ λένε Ραβέλλο. Τὸν καιρὸ ἐκεῖνο ἦταν ἐκεῖ ἕνας ἀμπλουτος, ὁ Δαντόλφο Ρουφόλο μὲ τ' ὄνομα. Παρ' ὅλα τὰ πλούτη του, δὲν ἦταν εὐχαριστημένος, καὶ θέλοντας νὰ τὰ ἀυξήσει, λίγο ἐλείψε νὰ χάσει καὶ τὰ πλούτη του, καὶ τὴ ζωὴ του.

Ὁ Δαντόλφο, λοιπόν, ὅπως συνηθίζουν οἱ ἔμποροι, ἔκανε τὸ λογαριασμὸ του, ἀγόρασε ἕνα πολὺ μεγάλο καράβι, καὶ ξόδεψε ὥσαμε τὴν τελευταία του πεντάρα γιὰ νὰ τὸ γεμίσει μὲ διάφορα ἐμπορεύματα, πού τὰ μετέφερε γιὰ πούλημα στὴν Κύπρο. Ἀλλὰ θρῆκε ἐκεῖ πολλὰ ἄλλα καράβια μὲ ὅμοιεςπραμάτευες καὶ ἀναγκάστηκε νὰ πουλήσει τὶς δικές του ὄχι μονάχα σὲ χαμηλὴ τιμὴ, ἀλλὰ σχεδὸν νὰ τὶς χαρίσει, κι ἔτσι βρέθηκε στὰ πρόθυρα τῆς καταστροφῆς...

Σκέφτηκε ἢ ν' αὐτοκτονήσει ἢ νὰ ξανακάνει τὴν περιουσία του κουρσεύοντας, μὴ θέλοντας νὰ γυρίσει ἀμπτωχος στὰ μέρη ἀπ' ὅπου εἶχε φύγει τόσο πλούσιος. Βρῆκε ἀγοραστή γιὰ τὸ μεγάλο καράβι του, καὶ μ' αὐτὰ τὰ χρήματα, μαζί μὲ τ' ἄλλα πού εἶχε πάρει ἀπὸ τὰ ἐμπορεύματά του, ἀγόρασε μιὰ φελούκα, γοργοτάξιδο καράβι, τὴν ἀρμάτωσε μὲ ὅ,τι ἀπαιτεῖται γιὰ τέτοιο εἶδος ἐπιχειρήσεις, κι ἄρχισε νὰ κουρσεύει λογιῆς λογιῆς καράβια, ἀλλὰ πρὸ πάντων τούρκικα...

3. Ἡμέρα Β', ἱστορία 7η, σσ. 184—192. Μιὰ ἀπὸ τὶς ἐκτενέστερες ἱστορίες τοῦ «Δεκαῆ μέρου», μὲ τὸν τίτλο «Οἱ χίλιες καὶ μιὰ νύχτες τῆς Ἀλατιέλ». Σ' αὐτὴν ὁ σουλτάνος τῆς Βαβυλώνας ἀρραβωνιάζει τὴν κόρη του Ἀλατιέλ μὲ τὸ βασιλιά τοῦ Γκάριμπο (Μαρόκου) καὶ τοῦ τῆ στέλνει νὰ παντρευτοῦν. Ἐνα ναυάγιο καὶ διάφορες περιπέτειες τὴν κάνουν, μέσα σὲ τέσσαρα χρόνια, νὰ περάσει στὰ χέρια ὀκτῶ ἀνθρώπων, σὲ διάφορες πόλεις. Τέλος ἐπιστρέφει στὸν πατέρα της, ἀτάχα παρθένα, καὶ παντρεύεται μὲ τὸ βασιλιά τοῦ Γκάριμπο κατὰ τὰ συμφωνημένα.

Ὁ ἕκτος τῆ σειρά ἀντρας πού ἀπόκτησε τὴν Ἀλατιέλ ἦταν ὁ βασιλιάς τῶν Τούρκων Ὁσμπεκ. Σὲ κάποιον πόλεμό του μὲ τὸ βασιλιά τῆς Καππαδοκίας Μπαζάνο, πού εἶχε ὑποκινήσει ὁ αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου, ἄφησε τὴν Ἀλατιέλ στὴ Σμύρνη, στὴ φύλαξη ἐνὸς πιστοῦ ὑποτακτικοῦ φίλου. Ὁ ὑποτακτικὸς αὐτὸς τοῦ Ὁσμπεκ λεγόταν Ἀντίοχος, καὶ μοιλονότι δὲν ἦταν πιά στὴν πρώτη νεότητα, ἐρωτεύτηκε τὴν Ἀλατιέλ, πού κι αὐτὴ ἀνταποκρίθηκε. Ἐπειδὴ ὁ τούρκος βασιλιάς ἀσχοῦθηκε στὴ σύγκρουσή του μὲ τὸν Μπαζάνο, ὁ Ἀντίοχος πῆρε τὴν Ἀλατιέλ μαζί μὲ μεγάλο μέρος τοῦ θησαυροῦ τοῦ Ὁσμπεκ καὶ ἔφυγαν κρυφὰ στὴ Ρόδο. Ἐκεῖ ὁ Ἀντίοχος ἀρρώστησε βαριά καὶ θρῆσκταν στὰ τελευταία του. Ἔτυχε νὰ βρεθεῖ κοντὰ του ἕνας Κυπριώτης ἔμπορος ἀπὸ τὴν Πάφο, στενὸς του φίλος, στὸν ὁποῖο ὁ Ἀντίοχος ἀποφάσισε νὰ προσφέρῃ ὅλα του τὰ ἀγαθὰ μαζί μὲ τὴν Ἀλατιέλ.

Μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Ἀντίοχου ὁ Κυπριώτης ἔμπορος ξεκίνησε γιὰ τὴν Κύπρο παίρνοντας μαζί του τὴ γυναίκα, καὶ κατὰ τὸ ταξίδι ἐγινε ὁ ὄγδος ἀντρας τῆς Ἀλατιέλ. Στὴν πατρίδα τοῦ ἔμπορου, τὴν Πάφο, ἢ Ἀλατιέλ ἔμεινε στὸ σπῆρι του γιὰ λίγο καιρὸ. Κάποια φορὰ πού ὁ ἔμπορος ἔλειπε γιὰ δουλιές του στὴν Ἀρμενία, ἔτυχε νὰ περάσῃ ἀπὸ τὴν Πάφο ἕνας ἄρχοντας πού τὸν ἔλεγαν Ἀντίγονο καὶ πού ἢ Ἀλατιέλ τὸν εἶχε πρὶν χρόνια συναντήσει στὴν Ἀλεξάνδρεια νὰ κατέχῃ ὑψηλὴ θέση στὴν ὑπηρεσία τοῦ πατέρα της. Ἡ Ἀλατιέλ τὸν εἶδε, τὸν κάλεσε, ἀλληλοαναγνωρίστηκαν, κι ὁ Ἀντίγονος ἔφυγε γιὰ τὴ Λευκωσία νὰ ζητήσῃ ἀπὸ τὸν βασιλιά τῆς Κύπρου νὰ ἐγκρίνῃ τὸ γυρισμὸ τῆς Ἀλατιέλ στὸν πατέρα της. Ὁ βασιλιάς ἔδωκε ἀμέσως τὴ συγκατάθεσή του, ἔφερε μὲ τιμητικὴ συνοδεία τὴν Ἀλατιέλ στὴ Λευκωσία, τὴν ὑποδέχτηκε «μὲ ὑπέροχες γιορτές» καὶ τὴν ἔστειλε μὲ λαμπρὴ τιμητικὴ ἀκολουθία ἀπὸ ἐπιτότες στὸν πατέρα της.

Ἐκεῖ ἢ Ἀλατιέλ τοῦ διηγεῖται μιὰ φανταστικὴ ἐκδοχὴ τῶν περιπετειῶν της, ὁ σουλτάνος προπέμπει μὲ πλοῦδια δῶρα τὸν Ἀντίγονο πίσω στὴν Κύπρο, καὶ μὲ εἰδικούς μαντατοφόρους στέλλει εὐχαριστήρια γράμματα στὸ βασιλιά τῆς Κύπρου γιὰ τὶς περιποιήσεις του πρὸς τὴ θυγατέρα του.

4. Ἡμέρα Γ', ἱστορία 7η, σ. 298. Τίτλος τῆς ἱστορίας: «Ἡ παλιὰ ἐρωμένη». Ὁ νεα-

ρός Τεντάλντο από τη Φλωρεντία, απογοητευμένος από τη στάση της έρωμένης του, καταλήγει στην Κύπρο, και ύστερα από καιρό γυρίζει και συμφιλιώνεται μαζί της :

«... Ήταν λοιπόν στη Φλωρεντία ένας νέος από καλή γενιά, ο Τεντάλντο ντέλι Έλιζέι, που έρωτεύτηκε παράφορα την Έρμελίνα, γυναίκα κάποιου Άλντομπραλντίνιο Παλερμίνι, και με τους ευγενικούς τρόπους του αξιόθνηκε να εκπληρώσει τους πόθους του. Άλλά η φθονερή τύχη αντιτάχτηκε στην ευτυχία του. Ή κυρά, αφού τού έκανε τὸ χατήρι για ένα διάστημα, τὸν παράτησε ξαφνικά δίχως κανένα λόγο...

Ὁ Τεντάλντο, που δὲν ἔθλεπε νὰ φταίει σὲ τίποτα, μηχανεύτηκε χίλια δυνάμεις νὰ κατακτήσει πάλι τὴν ἔρωμένη του, μὰ ὅλα πήγανε χαμένα, καὶ ὅπως δὲν ἤθελε νὰ δώσει σὲ μιὰ γυναίκα που ἦταν ἡ αἰτία τῆς δυστυχίας του, τὴ χαρὰ νὰ τὸν βλέπει νὰ μαραζώνει, ἀποφάσισε νὰ φύγει ἀπὸ τὸν τόπο. Μάζεψε ὅτι χρήματα εἶχε καὶ δὲν εἶχε, καὶ δίχως νὰ εἰδοποιήσει φίλους καὶ συγγενεῖς — ἐκτός ἀπὸ ἓνα φίλο, που ἦταν ὁ ἔμπιστός του καὶ τᾶξερε ὅλα — ἔφυγε κρυφά, καὶ μετὸ ὄνομα Φίλιππος ντὶ Σανλοτέντσιο, πήγε στὴν Ἀγκόνα. Ἐκεῖ γνωρίστηκε μὲ ἓναν πλούσιο ἔμπορο, μπήκε στὴν ὀηρσεῖα του, μπαρκάρησε μαζί του σ' ἓνα δικό του καράβι, καὶ ἔφυγε γιὰ τὴν Κύπρο. Οἱ τρόποι του καὶ ἡ ἀξιοσύνη του ἔκαναν τόσο καλὴ ἐντύπωση στὸν ἔμπορο, που ὄχι μόνον τὸ ἔδωσε καλὸ μισθό, ἀλλὰ τὸν ἔκανε συνέταγο στὴν ἐπιχείρησή του καὶ τὸ ἔμπιστεύτηκε μερικὲς προσωπικὲς του δουλιές. Ὁ Τεντάλντο τίς φρόντισε μὲ τόσο εὐσυνειδησία καὶ ἐπιτηδεύματα, που μέσα σὲ λίγα χρόνια ἔγινε ἓνας καλὸς, πλούσιος καὶ ξακουστὸς ἔμπορος.

Μόλο που ἀναθυμιάταν συχνὰ τὴν ἀπονη ἔρωμένη του... καὶ, μὲ ὅλη τὴν ἐπιθυμία του νὰ τὴν ξαναδεῖ, ἔδειξε τόσο σταθερότητα, που ἀντιστάθηκε ἑπτὰ ὀλόκληρα χρόνια σ' αὐτὴ τὴν ἐπιθυμία. Ἀλλὰ μιὰ μέρα ἄκουσε νὰ τραγουδοῦν στὴν Κύπρο ἓνα τραγοῦδι που τᾶχε συνθέσει ὁ ἴδιος, καὶ που ἐξυμνοῦσε τὸν ἀμοιβαῖο ἔρωτά τους καὶ τίς χαρὲς που χρωστοῦσε στὴν ἔρωμένη του. Σκέφτηκε πὼς δὲν ἦταν δυνατό νὰ τὸν εἶχε ξεχάσει, καὶ ἔνωσε ἓνα τόσο δυνατό πόθο νὰ τὴν ξαναδεῖ, που μὴν ἀντέχοντας πιά, ἐτοιμάστηκε νὰ γυρίσει στὴν Ἀγκόνα...

5. Ἡμέρα Ε', ἱστορία 1η, σσ. 446—458. Στὴν ἱστορία αὕτη, μὲ τὸν τίτλο «Ἐρωτικὴ Ἐγκαίνευση», ἓνας κύριος νέος, «ἠλίθιος καὶ ἄξεστος» ἔρωτεύεται, καὶ ἐξ αἰτίας τοῦ ἔρωτά του ξυπνᾷ, μορφώνεται, καλλιεργεῖται καὶ γίνεται ἥρωας περιπετειῶν :

«... Σύμφωνα μὲ ὅσα ἔχομε διαβάσει σὲ παλιὰ κυπριώτικα χρονικά, ζοῦσε στὴν Κύπρο ἓνας ἄνθρωπος ἀπὸ μεγάλο σόι, που τὸν ἔλεγαν Ἀρίστιππο»

καὶ που ἦταν ὁ πιὸ πλούσιος ἀπὸ τοὺς συντοπίτες του. Τὴν ευτυχία του θόλωνε ἓνα ἀπὸ τὰ παιδιὰ του, που μὲ ὅλη τὴν ἐξωτερικὴ του ὀμορφιά καὶ κορμωσασιά, φαινότανε ἠλίθιος καὶ ἀνεπίδεκτος ὀποιασδήποτε ἀγωγῆς. Τὸ ὄνομά του ἦταν Γαλέσος, ὅλοι ὅμως τὸν φώναζαν κοροϊδευτικὰ Κίμων. Χάνοντας κάθε ἐλπίδα γι αὐτὸν ὁ πατέρας του, τὸν ἔστειλε νὰ ζῆ ἀνάμεσα στοὺς ἄξεστους καλλιεργητὲς τῶν χωραφιών του.

Μιὰ μέρα ὁ Κίμων, περιδιαβάζοντας στὸ δάσος, εἶδε «μιὰ κοπελίτσα ἐξαιτίας ὀμορφιάς νὰ κοιμᾶται κοντὰ στὴν κρήνη, πάνω στὴν πράσινη χλόη». Ἡ συνάντησή αὕτη ἔβληνε μέσα του μιὰ συγκίνηση. Ἐνα ἔρωτικὸ σκίρτημα.

«Ἡ ὀμορφιά τῆς Ἰφιγένειας εἶχε κάνει τὴ σαῖτα τοῦ ἔρωτα νὰ μπεῖ σὲ μιὰ καρδιά, που ἡ μόρφωση ποτὲ δὲν εἶχε μπορέσει νὰ τρυπώσει». Ἀρχισε νὰ ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴν ἐμφάνισή του, τὰ γράμματα καὶ τὴ μουσικὴ, τὴν ἱπποσία καὶ τὴν τέχνη τοῦ πολέμου, καὶ ἔτσι προτοῦ περάσουν «ὄτε τέσσερα χρόνια ἀπὸ κείνη τὴν πρώτη μέρα τοῦ κεραυνοβόλου ἔρωτα, εἶχε γίνει ὁ πιὸ ἀρχοντικός, ὁ πιὸ ευγενικός, ὁ πιὸ ἀξίος ἀπὸ ὅλους τοὺς νέους τῆς Κύπρου».

Στὸ μεταξὺ εἶχε πολλὲς φορὲς ζητήσει σὲ γάμο τὴν Ἰφιγένεια ἀπὸ τὸν πατέρα της, αὐτὸς

δμως άπαντούσε ότι τήν είχε ύποσχέθη σ' έναν άριστοκράτη νέο από τή Ρόδο, τόν Πασσιμώντα. Για τούτο όταν τó ροδίτικο καράδι παρέλαβε τήν Ίφιγένεια από τήν Κύπρο για να τή μεταφέρει στο νησί του μνηστήρα, ó Κίμων άρμάτωσε μυστικά ένα καράβι και με τή συνέργεια φίλων του επιτέθηκε στο καράβι τής Ρόδου και άπήγαγε τήν Ίφιγένεια. Ένω όμως αποφασίζει να μεταβή στην Κρήτη, μένοντας για τήν ώρα μακριά από τήν Κύπρο, μιá φοβερή τρικυμία τόν ρίχνει στην άκρογιαλιά τής Ρόδου, όπου άναγνωρίζεται από τούς ροδίτες ναυτες και φυλακίζεται από τόν Λυσίμαχο, άρχοντα του νησιού. Έπειδή όμως ó αδελφός του Πασσιμώντα πρόκειται να πωηρευτή τήν κοπέλα που ó ίδιος ó Λυσίμαχος αγαπά, ó τελευταίος αυτός εισηγείται στον Κίμωνα να κλέφουν τις δυό κοπέλλες στο γάμο τους και να φύγουν από τή Ρόδο. Ο Κίμων συμφώνησε, ή διπλή άπαγωγή έγινε και όλοι έφτασαν στην Κρήτη, όπου έγινε ó γάμος και των δυό ζευγαριών.

«Αυτό τó έγχείρημα προκάλεσε για πολύν καιρό μεγάλη άναταραχή και σύγχυση στην Κύπρο και στη Ρόδο. Τέλος με τή μεσολάθηση φίλων και συγγενών ήρέμησε ή κατάσταση, κι ύστερα από ένα διάστημα που είχαν μείνει έξορία, ó Κίμων και ή Ίφιγένεια ξαναγύρισαν στην Κύπρο, κι ó Λυσίμαχος με τήν Κασσάντρα στη Ρόδο».

6. Ήμέρα Η', ιστορία 10η, σσ. 770—772. Ή ιστορία έχει τόν τίτλο «Έπικίνδυνος Δεσμός», και αναφέρεται σ' έναν έμπορο που φτάνει με πλούσιαπραμάτεια από τó Σαλέρνο στο Παλέρνο, όπου μιá κυρά, προσποιούμενη τήν έρωτευμένη μαζί του, προσπαθεί να του φάη τó εμπόρευμα. Κατά τή εξέλιξη των επεισοδίων τής ιστορίας αυτής, αναφέρονται:

α. "Ένα σκέπασμα κρεββατιού «άπό κατάλευκο λινό τής Κύπρου» και

β. Οι κολόνες ενός πλούσιου κρεββατιού «στολισμένες με πουλιά τής Κύπρου».

7. Ήμέρα Ι', ιστορία 9η, σ. 994. Με τόν τίτλο «Άεροπορική Έπιστροφή», ή ιστορία μιλά για τόν ήγεμόνα και σουλτάνο τής Βαβυλώνας Σαλαντίν, ó όποιος πληροφορήθηκε ότι οι χριστιανοί ήγεμόνες τής Εύρώπης έτοιμάζαν μιá νέα σταυροφορία. Θέλοντας να αντίληφθ ή ύδιος προσωπικά τί έτοιμάζαν, ώστε να μπορη να ανταποκριθ ή αποτελεσματικά στην κατάσταση, πήρε μαζί του δυό πιστούς αξιωματούχους και τρεις ύπηρέτες, και ξεκίνησε για τήν Εύρώπη, μεταμφιεσμένος σε έμπορο. Άνάμεσα στο Μιλάνο και τήν Παβία φιλοξενήθηκε στο έξοχικό σπίτι του μεσέρ Τορέλλο ντ' Ιστρια, ύπατριδη από τήν Παβία. Ο Τορέλλο, άφου πρώτα τούς πρόσφερε, κατά τó άρχαιο έλληνικό πρότυπο, φαγητό και άλλες περιποιήσεις, τούς ρώτησε κατόπι ποιό ήταν:

«Ο Σαλαντίν άποκρίθηκε:

— Είμαστε Κυπριώτες έμποροι, έρχόμαστε από τήν Κύπρο και πηγαίνομε στο Παρίσι για δουλιές μας.

Τότε είπε ó μεσέρ Τορέλλο:

— Νόθινε ó Θεός να θγάξη ó τόπος μας ύπατριδες φτιαγμένους στο ίδιο σουλούπι με τούς Κυπριώτες έμπορους που έχω μπροστά μου...»

Σελίδες από το «Δεκαήμερο»

ΟΙ ΧΙΛΙΕΣ ΚΑΙ ΜΙΑ ΝΥΧΤΕΣ ΤΗΣ ΑΛΑΤΙΕΛ

(Ήμέρα 2η, ιστορία 7η — απόσπασμα)

(¹Ο Σουλτάνος της Βαβυλώνας αρραβωνιάζει την κόρη του με τον βασιλιά του Γκάρμπο (Μαρόκου) και του τη στέλνει για να παντρευτούν. Ένα ναυάγιο και διάφορες περιπετειές, μέσα σε τέσσερα χρόνια, την κάνουν να περάσει στα χέρια όκτω αντρών, σε διαφορετικές πόλεις. Τελος την επιστρέφουν στον πατέρα της, ταχα παρθένα, και παντρεύεται με το βασιλιά του Γκάρμπο, όπως ήταν συμφωνημένο. ²Ο έκτος στη σειρά αντρας που απόκτησε την Αλατιέλ ήταν ο βασιλιάς των Τούρκων Όσμπεκ. Σε κάποιον πόλεμό του με το βασιλιά της Καππαδοκίας Μπαζάνο, υποκινημένο από τον αυτοκράτορα του Βυζαντίου, άφησε την Αλατιέλ στη Σμύρνη, στη φύλαξη ενός πιστού υποταχτικού φίλου. ³Απ' αυτό το σημείο η ιστορία αρχίζει να σχετίζεται με την Κύπρο.)

... ⁴Ο υποταχτικός, σ' αυτόν που ο Όσμπεκ είχε εμπιστευτεί την όμορφη γυναίκα του, λεγότανε Αντίοχος. Δέν ήταν πιά πρώτη νεότηας, αλλά σάν είδε μιὰ τέτοια όμορφιά, δέν μπόρεσε νά κρατήσει την πίστη που είχε όρκιστεί στο φίλο και αφέντη του, κι έρωτεύτηκε την προστατευόμενην του. Μιλούσε τή γλώσσα της και καταχάρηκε ή Αλατιέλ γι αυτό, καταδικασμένη από χρόνια σε μιὰ ζωή κωφάλαλης, μιὰ και δέν καταλάβαινε κανέναν και κανέναν δέν την καταλάβαινε. Μέσα σε λίγες μέρες ο Αντίοχος άρχισε νάχει τόση οικειότητα μαζί της, που δέν άργησαν νά ξεχάσουν τον αφέντη τους που πολεμούσε και ν' αλλάξουν τις φιλικές τους σχέσεις σε έρωτικές...

⁵Ώστόσο, έμαθαν την ήττα και τον θάνατο του Όσμπεκ, και πώς πλησίαζε ο Μπαζάνο λεηλατώντας το πών στο διάβα του, και όπως δέν είχαν καθόλου όρεξη νά περιμένουν, έβαλαν στο χέρι ένα μεγάλο μέρος από το θησαυρό του Όσμπεκ κι έφυγαν κρυφά γιά τή Ρόδο. Δέν είταν πολύς καιρός που είχαν έγκρατασταθεί, κι ο Αντίοχος άρρώστωση του θανατά. Έτυχε νά βρεθεί κοντά του ένας Κυπριώτης έμπορος, που τον έβουνε μαζί του μεγάλη φιλία, και νιώθοντας νά πλησιάζη το τέλος του, σκέφτηκε νά του αφήσει όλα του τά αγαθά μαζί με τή γυναίκα που αγαπούσε. Όταν πλησίαζε νά ξεφυγήσει, τους κάλεσε κοντά του και τους είπε :...

⁶Ο έμπορος κι ή κοπέλα δέ μπόρεσαν νά κρατήσουν τά δάκρυά τους ακούγοντας αυτά τά λόγια, έδωσαν κουράγιο στον Αντίοχο και όρκιστηκαν νά κάνουν ό,τι τους παρακάλεσε αν τύχαινε νά πεθάνει. Το τέλος δέν άργησε και τον έθαψαν με όλες τις τιμές.

⁷Υστερα από λίγες μέρες, ο έμπορος, έχοντας κανονίσει όλες του τις δουλιές στη Ρόδο, θέλησε νά γυρίσει στην Κύπρο μ' ένα καράβι καταλάνικο που είταν στο λιμάνι, και ρώτησε την κοπέλα ποιές ήταν οι προθέσεις της, τονίζοντάς της πώς αυτός έπρεπε όπωσδήποτε νά γυρίσει στην Κύπρο. Η Αλατιέλ αποκρίθηκε πώς είταν πρόθυμη νά τον συνοδέφει, αν εκείνος δέν είχε αντίρρηση, με την ελπίδα πώς χάρη στη φιλία του γιά τον Αντίοχο, θά τή θεωρούσε και θά τής φερνότανε σάν αδελφή του. Ο έμπορος τής είπε πώς είταν όλόττελα στη διάθεση της, και γιά νά την προφυλάξει από κάθε δυσάρεστη περιπέτεια, την πέρασσε γιά γυναίκα του. Όταν άνέβηκαν στο καράβι, τους έδωσαν μιὰ καμπίνα στην πρύμη, κι αυτός, γιά νά μη διαφύσει τή δήλωσή του, κοιμήθηκε με την Αλατιέλ σ' ένα πολύ στενό κρεβάτι. Αυτός ο συγχρωτισμός είχε γιά αποτέλεσμα αυτό που κι οι δυο δέν είχαν την πρόθεση νά συμβεί σάν έφευγαν από τή Ρόδο. Τους έσπρωξαν το σκοτάδι, ή ξάπλα κι ή ζέστη, κίνητρα δυνατά, και ξεχνώντας τή φιλία και την αγάπη που είχαν γιά το μακαρίτη, παρσούρθηκαν από τον ίδιο πόθο. Πριν νά φτάσουν στην Πάφο, που έμεινε ο Κυπριώτης έμπορος, άρχισαν ν' ανταλλάζουν χάρδια, κι οι σχέσεις τους έγιναν στενές.

Στην Πάφο ή Αλατιέλ έμεινε λίγο καιρό κοντά στον έμπορο. Τότε έτυχε νάρθει στην πό-

λη για δουλιές του ένας άρχοντας, που τον έλεγαν Ἀντίγονο. Είταν άνθρωπος μεγάλης ήλικίας και μεγάλης πειράς, αλλά με μικρά χρηματικά μέσα, εξ αιτίας που δεν τάχε πάει καλά στην υπηρεσία του βασιλιά της Κύπρου. Μερνούςε μιὰ μερα μπρός από τὸ σπίτι που ἔμνε ἡ ὁμορφὴ κοπέλα ἰὸ Κυπριωτὴς ἔμπορος ελεῖπε γιὰ τὸ ἔμποριό του στὴν Ἀρμενία), κι ἡ τύχη θέλησε νὰ δεῖ ὁ Ἀντίγονος τὴν Ἀλατιέλ σ' ἓνα παράθυρο τοῦ σπιτιοῦ, καὶ ὅπως ἦταν πολὺ ὁμορφὴ, τὴν κοίταζε πρесеχικὰ, καὶ τότε καὶ τοῦ εἶπε μέσα του πὺς εἶχε ξαναδεῖ αὐτὸ τὸ πρόσωπο, ἀλλὰ ὅσο κι ἂν πάσκιζε δὲ μπόρεσε νὰ θυμηθεῖ ποῦ τὴν εἶχε ξαναδεῖ.

Γιὰ τὴν ὁμορφὴ Ἀλατιέλ, ποῦ τόσον καιρὸ εἶταν μπαίγνιο τῆς μοίρας, πλησίαζε ἡ σιγμὴ ποῦ θὰ τελειωναν τὰ βασανὰ τῆς. Σὰν εἶδε τὸν Ἀντίγονο, θυμήθηκε πὺς τὸν εἶχε ἀνταμώσει στὴν Ἀλεξάνδρεια νὰ κατεχεῖ μεγάλη θεση στὴν ὑπηρεσία τοῦ πατέρα τῆς. Κι αὐτὴ καὶ τὴν πλημμύρισε ἡ ἐλπίδα πὺς θὰ ξανάβρισκε τὴ βασιλικὴ σειρά τῆς, ἂν ζητούσε συμβουλὴ ἀπὸ τοῦτο τὸ γέρο κι ἂν μπορούσε νὰ ἐπωφεληθεῖ ἀπὸ τὴν ἀπουσία τοῦ ἔμπορου. Μόλις μπόρεσε, τὸν κάλεσε κοντὰ τῆς καὶ τὸν ρώτησε ντροπαλὰ ἂν εἶταν, ὅπως πίστευε, ὁ Ἀντίγονος ἀπὸ τὴ Λευκωσία. Ἀποκρίθηκε πὺς αὐτὸς εἶταν, καὶ πρόσθεσε:

— Νομίζω, κυρὰ μου, πὺς σὰς γνωρίζω, ἀλλὰ μοῦ εἶναι ἐντελῶς ἀδύνατο νὰ θυμηθῶ ποῦ σὰς ἔχω δεῖ. Ἄν δὲν εἶμαι ἀδιάρκτος, θυμηστε μου, παρακαλῶ σας, ποῖά εἶστε.

Σὰν ἀκουσε πὺς αὐτὸς εἶταν πραγματικὰ, ἔριξε τὰ μπράτσα τῆς γύρω στὸ λαιμὸ του κλαίγοντας, καὶ ὕστερα τὸν ρώτησε ἂν τὴν εἶχε δεῖ ποτὲ στὴν Ἀλεξάνδρεια. Σ' αὐτὴ τὴν ἐρώτηση, ὁ Ἀντίγονος ἀναγνώρισε μεμιάς πὺς εἶχε μπροστά του τὴν κόρη τοῦ σουλτάνου, ποῦ ὅλοι πίστευαν πὺς εἶχε χαθεῖ... καὶ τὴ ρώτησε με σεβασμὸ πὺς, πότε καὶ ἀπὸ ποῦ εἶχε ἔρθει σ' αὐτὰ τὰ μέρη, ὅταν παντοῦ στὴν Αἴγυπτο τῶχαν γιὰ βέβαιο πὺς εἶχε πνιγεῖ, κι ἡ Ἀλατιέλ τοῦ ἀποκρίθηκε:

Θὰ προτιμοῦσα αὐτὴ τὴν τύχη ἀπὸ τὴ ζωὴ ποῦ πέρασα, καὶ πιστεύω πὺς τὸ ἴδιο θάλλεγε κι ὁ πατέρας μου, ἂν μάθαινε ὅσα τράθηξα.

Καὶ λέγοντας αὐτὰ, ξανάρχισε νὰ κλαίει. Παραξενεύτηκε ὁ Ἀντίγονος καὶ τῆς εἶπε:

— Κυρία, μὴ στεναχωριέστε ἔτσι δίχως καμμιά ἀνάγκη. Δηγηθήτε μου, ἂν ἔχετε εὐχαρίστηση, τὰ βασανὰ σας καὶ ποῖά εἶταν ἡ ζωὴ σας. Θὰ μπορέσομε ἴσως, με τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ, ὅλα νὰ διορθωθοῦν.

— Ἀντίγоне, τοῦ εἶπε, ὅταν σὲ εἶδα...

Ἔστερα, με τὰ μάτια τῆς πάντα γεμάτα δάκρυα, τοῦ διηγήθηκε ἀράδα ὄλες τὶς συμφορὲς τῆς... Ὁ Ἀντίγονος, συγκινημένος ὡς τὰ τρισεθὰ τῆς καρδιάς του, ἄρχισε κι αὐτὸς νὰ κλαίει. Ἔστερα, ἀφοῦ σκέφτηκε λίγη ὥρα εἶπε:

— Κυρία, ἀφοῦ μέσα σὲ ὄλες τὶς συμφορὲς σας δὲ φανερώσατε ποτὲ ποῖά εἶστε, μὴ φοβάστε, θὰ σὰς ξαναδώσω στὸν πατέρα σας πὺὸ ἀγαπητὴ παρὰ ποτὲ, καὶ ὕστερα θὰ σὰς παντρέψω με τὸν βασιλιά τοῦ Γκάρμπο.

Ἡ Ἀλατιέλ τὸν ρώτησε τί μέσα θὰ χρησιμοποιοῦσε, κι ὁ Ἀντίγονος τῆς τὰ φανέρωσε με ὄλες τὶς λεπτομέρειες, καὶ γιὰ ν' ἀποφύγει κάθε καθυστέρηση, ποῦ θὰ εὐνοοῦσε ξένη ἐπέμβαση, πῆγε στὴ Λευκωσία, παρουσιάστηκε στὸ βασιλιά καὶ τοῦ εἶπε:

— Ἄν τὸ ἐπιθυμεῖτε, ἀφέντη μου βασιλιά, σὰς παρουσιάζεται ἡ διπλὴ εὐκαιρία κι ἐσεῖς νὰ δοξαστεῖτε, καὶ, δίχως νὰ σὰς στοιχίσει τίποτα, νὰ μοῦ φανεῖτε πολὺ χρήσιμος, ἐμένα, ποῦ φτώχυνα στὴν ὑπηρεσία σας.

Ὁ βασιλιάς ρώτησε με ποῖὸ τρόπο.

Στὴν Πάφο, τοῦ ἀπακρίθηκε ὁ Ἀντίγονος, ἔφτασε μιὰ ξακουστὴ καλλονὴ, ἐκεῖνη ἡ θυγατέρα τοῦ σουλτάνου, ποῦ τόσον καιρὸ τῶχαν γιὰ βέβαιο πὺς εἶχε πνιγῆ. Γιὰ νὰ σώσει τὴν τιμὴ τῆς, πέρασε γιὰ πολὺν καιρὸ ἀπὸ μεγάλα βασανὰ, καὶ τώρα εἶναι ἀάμφοτῳη καὶ θέλει νὰ γυρίσει κοντὰ στὸν πατέρα τῆς. Ἄν ἔχετε τὴν εὐχαρίστηση νὰ τοῦ τὴν στείλετε με τὴ συνοδεία μου, θάνα μεγάλη τιμὴ γιὰ σὰς καὶ μεγάλο ὄφελος γιὰ μένα...

Ὁ βασιλιάς, παρακινημένος ἀπὸ ἓνα βασιλικὸ αἰσθημα τιμῆς, ἔδωσε ἀμέσως τὴ συγκατάθεσή του. Ἔστειλε μιὰ τιμητικὴ συνοδεία νὰ φέρει τὴν Ἀλατιέλ στὴ Λευκωσία, καὶ μαζί με τὴ βασίλισσα τὴν ὑποδέχτηκε με ὑπέροχες γιορτές... Ἔστερα ἀπὸ μερικὲς ἡμέρες, ὅταν τὸ

ζήτησε ή ίδια, ο βασιλιάς της έδωσε μια λαμπρή τιμητική ακολουθία από ιππότες και κυρίες, που με άρχηγό τον Αντίγονο, την οδήγησε στο Σουλτάνο. Είναι εύκολο να φανταστείτε την υποδοχή που της έγινε, καθώς και στον Αντίγονο και σε όλoκληρη την ακολουθία. Αφού άναπαύτηκε λίγο ή Αλατιέλ, ο σουλτάνος θέλησε να μάθει πώς έγινε και ήταν ακόμα ζωντανή, και πώς άφησε να περάσει τόσος καιρός δίχως να του δώσει νέα της. Η Αλατιέλ, που δέν είχε τίποτα ξεχάσει από τὰ σοφά μαθήματα του Αντίγονου, άρχισε να μιλάει μπροστά στον πατέρα της μ' αυτά τὰ λόγια:

— Πατέρα μου, κάπου είκοσι μέρες μετά τὸ χωρισμό μας, μιὰ άγρια τρικυμία κομμάτισε τὸ καρδί μου μιὰ νύχτα και τὸριξε σὲ μιὰν άπρογιαλιά του πουνέντε... Οι καθυλάρηδες, που φαίνονταν άνθρωποι σημαντικοί, με είδαν και τρέξαν κοντά μου. Μου έκαναν πολλές έρωτήσεις, κι εγὼ τους έλεγα πολλά, μὰ είταν αδύνατο νὰ συνεννοηθούμε. Αφού έκαναν πολλή ώρα συμβούλιο μεταξύ τους, μ' ανέδασαν σ' ένα από τὰ άλογά τους και με πήγαν σ' ένα γυναικείο μοναστήρι, που ακολουθοῦσε τὸ νόμο τῶν χριστιανῶν... Αφού έμεινα κάμποσο καιρό κοντά τους, έμαθα τή γλώσσα τους. Με ρώτησαν ποιὰ είμαι και από πού έρχομαι, και έπιω ήξερα πού βρισκόμουν, φοβήθηκα μήπως με διώξουν σάν έχθρά του δικού τους νόμου, αν έλεγα τήν αλήθεια, και άποκρίθηκα πώς είμουν κόρη ενός μεγάλου άρχοντα της Κύπρου και πώς ο πατέρας μου με είχε στείλει στην Κρήτη για νὰ παντρευτώ, αλλά για τήν κακή μου τύχη μάς στρώσαν στο κυνήγι και ναυαγήσαμε σ' εκείνα τὰ μέρη. Για κάθε ένδεχόμενο, τήρησα συχνά τις συνήθειες τῶν χριστιανῶν. Κι όταν ή πρώτη από τις γυναίκες του μοναστηριοῦ, αυτή που τή φώναζαν «ηγουμένη», με ρώτησε αν ήθελα νὰ γυρίσω στην Κύπρο, άποκρίθηκα πώς τίποτα δέν έπιθυμοῦσα περισσότερο. Μὰ εκείνη, φροντίζοντας για τήν τιμή μου, δέ θέλησε νὰ μ' έμπιστευτῆ σε κανέναν που πήγαινε στην Κύπρο, ώπου επιτέλους, πριν από δυο μήνες, έφτασαν μαζί με τις γυναίκες τους μερικοί άρχοντες που πήγαιναν στην Ιερουσαλήμ νὰ προσκυνήσουν...

Με έμπιστευτῆ σ' αυτούς, και παρακάλεσε να με οδήγήσουν στην Κύπρο, κοντά στον πατέρα μου. Φαίνεται πώς με λυπήθηκε ο Θεός, και τήν στιγμή που ξεμπαρκάραμε στην παραλία της Πάφου, έφερε μπροστά μου τον Αντίγονο. Έτρεξα και τον φώναξα, και, στη γλώσσα μας, για νὰ μη καταλάβουν οι άλλοι, του ζήτησα νὰ με υποδεχτῆ σὰ νάμουν κόρη του. Έκεινος κατάλαβε μεμιάς, μου έκανε μεγάλες χαρές, και, με τὰ μικρά του μέσα, περιποιήθηκε τους άρχοντες και τις γυναίκες τους. Έστερα με παρουσίασε στον βασιλιά της Κύπρου, που με δέχτηκε και μ' έστειλε σε σὰς με τόσες τιμές, που μου είναι αδύνατον νὰ σὰς τις περιγράψω. Αν παράλειφα τίποτα, θ' αναλάβει νὰ τὸ πει ο Αντίγονος, που τόσες φορές άκουσε από τὸ στόμα μου τις περιπέτειές μου.

Ο Αντίγονος στράφηκε τότε στο Σουλτάνο:

— Αφέντη μου, ή Αλατιέλ μάς διηγήθηκε δσα μου έπανελάβε συχνά ή ίδια και δσα μου είπαν οι κύριοι και οι κυρίες που τήν είχαν συνοδέψει... Σύμφωνα με τὰ λόγια τους και με δσα μόρεσα νὰ άντιληφτώ ο ίδιος, μπορείτε νὰ περηφανεύεστε, πώς άνάμεσα σε δλους τους έστεμμένους ήγεμόνες, έσεις έχετε τήν πιό ώραία, τήν πιό ένάρετη, τήν πιό αξιαγάπητη θυγατέρα.

Γι' αυτά δλα, ο σουλτάνος ξεσπασε σε μιὰ ξέχειλη χαρά, και παρακάλεσε επανειλημμένα τὸ Θεό νὰ τον αξιώσει νὰ ευχαριστῆσει δσους τίμησαν τήν θυγατέρα του, και πάνω απ' δλους τὸ βασιλιά της Κύπρου, που του τήν έστειλε με τόσες τιμές. Έστερα από μερικές μέρες, έτοίμασε πλοῦσια δώρα για τον Αντίγονο και του έδωσε τήν άδεια νὰ γυρίσει στην Κύπρο. Στον βασιλιά της Κύπρου έστειλε γράμματα και ειδικούς μαντατοφόρους νὰ τον ευχαριστῆσει για τις περιποιήσεις προς τή θυγατέρα του. Τέλος ξαναγύρισε στα παλιά του σχέδια για τὸ γάμο της Αλατιέλ με τὸ βασιλιά του Γκάρμπο... Ο βασιλιάς του Γκάρμπο άλλο που δέν ήθελε, έστειλε μιὰ μεγαλόπρεπη συνοδεία προς τμή της Αλατιέλ και τήν υποδέχτηκε καταχαρούμενος. Η Αλατιέλ, που είχε πλαγιάσει, ίσως πάνω από χίλιες φορές, με δχτώ διαφορετικούς άντρες, πήρε τή θέση της σάν παρθένα στο κρεβάτι του βασιλιά... Έστερα πέρασε μαζί του σὰ βασιλίσσα πολλά ευτυχισμένα χρόνια...

Μετάφραση : ΚΟΣΜΑ ΠΟΛΙΤΗ

Η ΜΑΥΡΗ ΜΠΑΛΛΑΝΤΑ ΤΩΝ ΚΥΠΡΙΩΝ ΕΓΚΛΩΒΙΣΜΕΝΩΝ

Ἐντίδωρο στὴ χειρονομία τῆς Ἡλείας

Τρέμε τὴ γάτα μὲ πελώριο σχῆμα.
Τὰ μάτια μαχαιρώνουν τὰ δικά σου μάτια,
εἶναι τουνέλι σκοτεινὸ μ' ἀέρια ἐπιθανάτια,
περνᾶ τὸ τραῖνο καὶ σοῦ ἀφήγει τὴ σφραγίδα τοῦ θανάτου
ὡς μέσα στὸ μεδούλι.
Τὸ φῶς παρηγορεῖ; Ψευδαίσθηση.
Δὲν εἶναι ἡ ὄραση.
Ἡ ἀσφάλεια πόθος δυνατός.
Καὶ κείνη ἡ σκιά ποῦ μὲς τὴ σάρκα σου τρυπώνει!
Τουλάχιστο τὸ φῶς προσωρινὰ τὴν ξεθωριάζει.
Ὁ φόβος ἀναλύει τὸ αἷμα σου
καὶ σοῦ διπλώνει τὰ νεφρὰ
σὲ σιδερένια πέταλα.

Κοιτάξεις τὸ πηγᾶδι ποῦναι σὰν τὸ γένη μυτερὸ
τρυπᾶ τὰ σωθικὰ τῆς γῆς
ρίχνεις τὴν πέτρα κι' ἔρχεται ἡ φωνὴ τοῦ κάτω κόσμου
νά σοῦ ποτίσει τὴν ψυχὴ.
Τ' ἄδειο δὲν ἔχει ἀπόηχο κι' ὄμως
σὲ γονατᾶ σὰν ὑποψία δολοφονίας
φοδᾶσαι τὰ ἔρπετὰ ποῦ στὸ βυθὸ χοχλάζουν
σὰν τὰ πολλὰ ἁμαρτήματά μας
τὰ νοιώθεις πῶς ἀνέβηκαν στὸν τράχηλό σου
σὲ γλύφει ἡ γλώσσα τους
καὶ παρατᾶς τὴν ἀσκοπὴ σου πράξη,
ἔτσι τὴ λές, καὶ πέφτεις μὲς τὴν ἀναρθρὴ κραυγὴ.

Ἐν κάποτε τὸ βράδυ δοκιμάσης νὰ ἐρευνήσης
τοὺς ἴσκιους ποῦ μαζεύονται στοὺς δρόμους
καὶ συνωμοτικὰ μιλάνε,
τὰ μάτια σου καρφώνονται παντοῦ σὰν τὰ μαχαίρια
γιὰ νὰ ξεσκίσης τὸ πέτσι τοῦ σκοταδιοῦ
τρέμεις τὸ φύλλο ποῦ ἐρωτεύεται τὸ χῶμα
τρέμεις τὴν πέτρα ποῦ μιᾶ μὲ μι' ἄλλη πέτρα
τρέμεις τὸ δῆμα ποῦ μιᾶ γι' ἀνθρώπου παρουσία
συχνά τὴν παρουσία σου
τὸ δῆμα σου...

Πουλί με τὸ σπασμένο σου φτερό
 καὶ τὸ θγαλμένο σου τὸ μάτι, μονόθωρο πουλί,
 τῆς Κύπρου τραυματία, κρατᾶς τὴν κόλαση
 σὰ φωνογράφο τοῦ παλιοῦ καιροῦ καὶ τραγουδᾶς
 πῶς ἢ φωτιά τὰ πρόσωπα παραμορφώνει
 πῶς καταστρέφει τὰ πλεμόνια ἢ σφαίρα
 πῶς ἢ τρομάρα τὴν ψυχὴ μαδᾶ,
 μονόθωρο πουλί,
 λόγχες μᾶς μπήγεις καὶ τὸ ξύδι τρέχει ἀπ' τὰ πλευρά μας
 καὶ τὴν ψυχὴ μας ξεζουμίζεις,
 λυπήσου μας, λυπήσου μας, λυπήσου μας
 κι' ἄς εἴμαστε ἀνθρωποὶ
 λυπήσου μας...

Τὸ σπῆτι πιὰ κατάρρευσε βογγᾶνε τὰ σανίδια
 οἱ πέτρες κλαῖνε καὶ τὰ χρώματα τῶν ἄλλων ἡμερῶν
 παραποιοῦνται
 ἡ παρουσία τοῦ ἀνθρώπου δὲν ὑπάρχει πιὰ
 τὴν ἔφαγε τὸ τερατῶδες σχῆμα
 κι' ὁ κορνιαχτός
 φανάρι πουθενά: καὶ τί θὰ γίνῃ
 μέσα σὲ τοῦτο τὸ σκοτάδι τῆς ἡμέρας;

Ὁ δολοφόνος με τὸ γάντι
 ἄι, ἀγάπη μου, ἄι!
 τὸ γιαλιστό του μάτι κατακόβει τὸ σκοτάδι
 μὲ φθόγγους μυτεροῦς
 τ' ἀπάνω χεῖλος του δὲν ἔχει ἐλπίδα
 μηδὲ μιὰ στάλα φῶς
 μήτε φωνήεντα καθαρὰ
 δολοφονεῖ με τὴν ἐφημερίδα
 καὶ με τὸν ψίθυρο
 ἄι, ἀγάπη μου, ἄι!

Οἱ τάφοι περπατοῦν μᾶς κυνηγοῦν οἱ τάφοι
 στοὺς ὤμους σκαρφαλώνουν καὶ τσιμποῦνε οἱ τάφοι
 οἱ τάφοι δέγονται σκοινὶ στὸν τράχηλό μας
 ὁρμῶν οἱ τάφοι μὲς τὰ σπλάχνα μας
 μὲς τὸ αἷμα μας κυλοῦν οἱ τάφοι
 μυρίζει τάφους ὁ ἔδρωτάς μας καὶ τὸ δάκρυ μας
 τὸ στόμα μας ἀχνίζει τάφους
 ἤχοῦν οἱ τάφοι μὲς τίς λέξεις μας
 γίναμε τάφοι, τάφοι γίναμε ὄλοι,
 καὶ σέρναυμε τὸν τάφο μας παντοῦ.

Ὅταν ἡ νύχτα με χιλιάδες μαῦρα φύλλα
 σκεπάζῃ τὸ τοπίο τῶν οὐρανῶν
 τὸ ἐρείπιο παίρνει μιὰ ὄψη τραυματία
 βογγᾶ με κολασμένη ἀναπνοὴ
 ἔλη μυρίζουν γύρω στὸν ἀγέρα

ἔγτομα κι' ἔρπετὰ φαρμακερὰ μιᾶνε
 μιὰ γλώσσα ἀλλοδαπὴ γεμάτη σύμφωνα
 κόκκαλα τρίζουσε παιδιῶν καὶ δεῖπνα
 μέ τ' ἄγουρα κορίτσια μας
 κορίτσια ὅλου τοῦ κόσμου
 μὴ μοῦ τσακίζεις τὸν αὐχένα
 μὴ μοῦ τυλίγεις τὸ σκοινὶ στὴ μέση
 πονῶ τὸν ἄμφαλό μου
 μὴ μὲ κλωτσᾷς πρηστήκανε τὰ σκέλια μου
 ὄχι δὲ θέλω συνουσία μ' ἀλλοδαπούς
 θέλω τὴ μάνα μου, τὴ μάνα μου...
 βρυχᾶται ἡ νύχτα
 κι' ἡ ψυχὴ μας...

Ἄν τύχη καὶ ξεκόψεις στὰ χαμένα μέρη
 μὲ τὸ χαμένο σου ἴσκιο κοίτα νὰ διαφυλάξης μιὰ ματιὰ
 γιὰ τὰ ντουφέκια ποὺ δὲν ἔχουν πιὰ μιλιὰ
 τὴ δώσανε νὰ ζήση αὐτὸ τὸ χῶμα
 τὸ χῶμα γιὰ τὸν τάφο μας.
 Ὅποιος τὸ φόβο δὲ δοκίμασε
 δὲν ξέρει γιὰ φεγγάρι μαῦρο.
 Τὸ μέτωπό μας χάσαμε
 στὸν συγχισμένο ἀγέρα.
 Ποῦσαι λεβέντη μου τῶν ἄλλων ἡμερῶν μου;

Τὸ μελανὸ πουκάμισο τοῦ φόβου
 καρδοκοιὲ παγτοῦ μὲ τὸ πιστόλι.
 Δὲν ἔχουν μάτια τὰ παράθυρα
 κι' οἱ πόρτες καλωσόρισμα.
 Ὁ κῆπος τρέμει καὶ τὸ πέσιμο τοῦ φύλλου.
 Σὲ πελερίνα τὸ φεγγάρι κουκουλώθηκε.
 Μήτε ἕνα φῶς.
 Κατρακυλᾷ ἡ ζωὴ μὲς τὸ πηγᾶδι.

Κλαίει τὸ φυτὸ ποὺ πέτρωσε
 σὰν ἄγαλμα τ' ἀρχαίου καιροῦ
 ἢ ρίζα κλώθειται ζητᾷ νερὸ καὶ ξανακλώθειται
 τὸ τρώει τὰ μερμήγγια τὸ τρώει ὁ πόνος
 ἢ φοβερὴ στιγμὴ τοῦ ξεραμοῦ
 δὲν ἔχει φύλλα ἀσήμωσαν καὶ χρύσωσαν τὰ φύλλα
 καὶ πέσανε στὴ γῆ σὰν τὰ νεκρά μας παλληκάρια
 ἔχασε τὴν ψυχὴ του τὸ φυτὸ
 καὶ τὴ μισὴ καρδιά μας...

Ποῦναι τὰ γίδια καὶ τὰ πρόβατά μας
 τ' ἀθῶα γελάδια ποῦν τὰ ζωντανά μας,
 τὰ ζωντανά μας,
 τοὺς δρόμους χάσανε καὶ τὰ γνωστὰ τοπία
 ἢ δίφα κόλλησε τὴ γλώσσα τους
 κόλλησε τὴ λαλιά τους σὰν τὸ γραμμιατόσημο

— ποῦ γὰ σοῦ στείλω μήνυμα
 μὲ ποιὸ ταχυδρομείο, Θεὲ τῶν ζωντανῶν
 καὶ τῶν φυτῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων;

Ἡ πείνα δὲ γνωρίζει μουσικὴ
 δὲν ἔχει γάντι
 στὸ μάτι δὲν ἀφήνει ὀρίζοντες
 μήτε στὰ σκέλια ἓνα κομμάτι φόβο
 δολοφονεῖ
 γυρνᾷ στοὺς δρόμους καὶ πετᾷ φαρμάκι
 θὰ πιῶ νερὸ κι' ἄς μὲ θερίσει ὁ τύφος
 θὰ φάω σανὸ - καημένο γίδι φεύγεις
 γιὰ τὸν κατάφυχο οὐρανό;
 ὁ γύπας τρῶει τὴ σάρκα τῶν παιδιῶν μου
 — πολέμησαν γι' αὐτὰ τὰ γῆδια τὰ χωράφια καὶ τὰ σπίτια μας
 — κάτω οἱ Κυριακὲς καὶ τὰ λοφία

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Σεπτ. 1974

(«Ἡ Φιλολογικὴ» Δεκ. 1974)

ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

Αὐτὸν τὸν Αὐγούστο
 τὰ σταφύλια ὀρίμασαν
 μὲ τὸ αἷμα τῶν παιδιῶν σου.

Καὶ τὰ σῆκα πικρὰ
 ἀπὸ τὸν πόνο τους.
 Ὁ καυτὸς ἀέρας
 γίγεται μοιρολόι
 ποὺ τὸ λέγε
 τὰ μισοκαμένα πεῦκα
 στὰ δάση.
 Μὲ τὰ κουκουάρια
 ποὺ πέφτουν ἀνάλαφρα
 στὸ καφαλιασμένο
 χορτάρι,
 ἀνοίγουν καὶ σκορπίζουν
 τὸν σπῆρο τους.

Καὶ θὰ φυτρώσουν
 καινούρια πεῦκα
 καὶ θὰ ξαναγίνουν
 τὰ δάση.

ΤΖΟΥΛΙΑ ΛΑΡΑ

ΟΙ ΜΟΥΣΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΡΜΟΝΙΚΕΣ ΒΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Β', τελευταίον

Στὸ πρῶτο μέρος τῆς μελέτης μας, ξεκινώντας ἀπὸ τὸ ὑποκρυπτόμενο νόημα τοῦ τίτλου ποὺ δώσαμε σ' αὐτήν («Οἱ μουσικὲς καὶ ἀρμονικὲς βάσεις τοῦ ἀρχαιοελληνικοῦ πολιτισμοῦ»), ὑπογραμμίσαμε τὸ παραγνωρισμένο γεγονός ὅτι οἱ Ἕλληνες θεωροῦσαν τοὺς ἑαυτοὺς τους πρωτίστως μουσικοὺς καὶ εἶδαμε κατὰ ἀπὸ τὴν πολυσύνθετη ἔννοια Μουσικῆ στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα, δώσαμε μερικὲς πληροφορίες γιὰ τὶς ἀρχαῖες πηγές τοῦ θέματος, καθὼς καὶ γιὰ τὰ μουσικὰ κομμάτια ποὺ ἔχουν διασωθῆ, καὶ τέλος μιλήσαμε γιὰ τὶς εὐρεῖες ἐφαρμογές τῆς ἔννοιας Ἀρμονία, ποὺ τὴ δρίσκουμε νὰ ἐκδηλώνεται σὲ κάθε τομέα τῆς ζωῆς τῶν ἀρχαιοελλήνων, πολλὲς φορὲς ἀπροσδόκητα. Εἴχαμε, ἀκριβῶς, δώσει μιὰ ἐποπτικὴ καὶ ἀναγκαστικὰ σύντομη εἰκόνα μερικῶν ἀπὸ τοὺς πολλοὺς αὐτοὺς τομείς, στοὺς ὁποίους συναντᾶται ἡ ἀναζήτηση καὶ ἐκδήλωση τῆς ἀρμονίας, καὶ ἐπειδὴ δὲν μπορούσαμε νὰ σταματήσουμε ἀναλυτὶ ἀ στὴν κάθε περίπτωση, ὑποσχηθήκαμε νὰ τὸ κάμουμε σήμερα, ὡς ἓνα δαθμὸ, σ' ἓνα τουλάχιστο θεμελιώδη τομέα τῆς ζωῆς τῶν προγόνων μας, τὸν τομέα τῆς ἀρχαίας παιδείας, τὴν ὁποία, καθὼς εἴχαμε ἀναφέρει, συναποτελοῦσαν ἀρμονικὰ τὰ τρία στοιχεῖα: Γράμματα - Μουσικῆ - Γυμναστικῆ.

Εἶναι ἓνας ιδεώδης τομέας γιὰ νὰ παρατηρήσουμε τὴ λειτουργία τῆς ἀρμονικῆς παρόρμησης τῶν Ἑλλήνων στὴν πράξη, ποὺ ἀποτελεῖ τὸ θέμα μας. Τὸ καλύτερο ὑπόδειγμα (αὐτὸ ἐννοεῖται πάντοτε) μᾶς τὸ δίνουν καὶ ἐδῶ, ὅπως παντοῦ ἄλλοῦ σχεδόν, οἱ Ἀθηναῖοι, οἱ αἰώνιοι αὐτοὶ ἐκπρόσωποι καὶ τὸ ὑπόδειγμα τῶν ὑπολοίπων ἀρχαιοελλήνων.

Γιὰ ἀνθρώπους ποὺ ἐπεδίωκαν μιὰ ἰσορροπημένη ἀνάπτυξη καὶ μιὰ ἀρμονικὴ καλλιέργεια τῆς ἀνθρώπινης προσωπικότητος, μόνο ἡ ὀλοκληρωμένη αὐτὴ τριμερὴς παιδεία, Γράμματα - Μουσικῆ - Γυμναστικῆ, ἢ καλύτερα ἡμερῆς, ὅπως τὸ διετύπωναν συνήθως οἱ Ἕλληνες: Μουσικῆ - Γυμναστικῆ, ἀφοῦ ἡ μουσικὴ ξέρομε ὅτι ἀγαλίαζε καὶ τὴ μάθηση, ἀκόμα καὶ τὴ φιλοσοφία — μόνο λοιπὸν αὐτὸς ὁ τύπος τῆς παιδείας ἀνεμείνετο ὅτι θὰ ἔφερνε σὲ ζωντανὴ ἐκδήλωση μέσα στὸ ἄτομο τὸ πολυπόθητο ἀποτέλεσμα: τὸ ὅποιο ἦταν, στὴν ιδεώδη κατάστασή του, τὸ ἀρμονικὸ καὶ ὠρατὸ κ ο ρ μ ε ἰ, διαπλωσμένο ἀπὸ τὴν ἀθληση, ποὺ εἶχε σὰν ἀπαραίτητο συμπλήρωμά του μιὰ ἐξ ἴσου ἀνεπτυγμένη καὶ ὠραία ψ ὕ χ ῆ, ἢ ὅποια τὸ κινεῖσε, καὶ ποὺ τὴν διέπλαθε κι' αὐτήν με τὴ σειρά της ἢ μουσικῆ, ἀπὸ τὴ μιὰ, καὶ ἡ ὑπόλοιπη μάθηση, ἀπὸ τὴν ἄλλη.

Ἐδῶ, πρὸ παντός, θρῑσκώμαστε στὴν κλασσικὴ ἔννοια τοῦ «καλὸς κάγαθος» καὶ τοῦ «νοῦς ὑγιής ἐν σώματι ὑγιεῖ» — πολὺπαθοὶ ὄροι κι' οἱ δυὸ στὴν ἐποχὴ μας ἀπὸ τὴ συνεχῆ καὶ πολλὲς φορὲς ἀστοχὴ ἀναφορά τους λόγος, ποὺ, ὁμολογῶ, μ' ἔκανε νὰ διστάσω λίγο νὰ τοὺς χρησιμοποιήσω κι' ἐγώ, ἀλλὰ πραγματικῶς τὴ στιγμὴ αὐτὴ εἶναι ἀπαραίτητοι καὶ ἀναπόφευκτοι. Πρέπει ὅμως ἐδῶ νὰ θυμηθοῦμε ὅτι στὴν πρώτη, πραγματικῆ, ἀνάθευτη, σημασία του, ὁ ὄρος «καλὸς κάγαθος» σημαίνει «ἠρατὸς καὶ συνάμα καλὸς», ὁμορφος ἐξωτερικὰ μὰ καὶ ἀπαραίτητα καλὸς ἐσωτερικὰ: ὄχι ἀπλῶς «καλοκάγαθος», ὅπως κατήντησε νὰ σημαίνει ἡ ἔκφραση σήμερα, ποὺ, ὅπως τόσες ἄλλες, μόνο πολὺ μερικῶς καὶ ἐξασθενημένα ἀποδίδει τὴν ἔννοια τοῦ πρωτότου (ἀν ὄχι καὶ ἀσσεια). Καὶ κατὰ ἀνάλογο ἰσχύει γιὰ τὴν ἔννοια «νοῦς ὑγιής...»

Πρόκειται, ἐν πάσῃ περιπτώσει, γιὰ δυὸ ἔννοιες ποὺ τὶς δρίσκουμε πλατεῖα διαθεσπιμένες μεταξὺ τοῦ ἀρχαιοελληνικοῦ κοινοῦ, γενικὰ, καὶ ποὺ τὶς βλέπουμε ν' ἀποτελοῦν σὲ τελευταία ἀνάλυση τὸ ἰδανικὸ τοῦ κάθε νέου, τὸν προσανατολισμὸ του, ἐξέχωρα βέβαια ἀπὸ τὴν ὀποιαδήποτε καθωυτὸ ἐπίτευξή του (ιδέα ποὺ θ' ἀναλύσουμε περισσότερο παρακάτω). Καὶ τὸ νὰ βλέπου-

με ένα λαό δολάκερο, ένα πολιτισμό, ν' ανακαλύπτη, αφ' ενός, τὸ μουσικὸ τῶν ὀρθῶν ἀναλογιῶν τοῦ ἀνθρώπινου κορμιοῦ, νάχη τὸ ἀλάνθαστο, τὸ ἀμείλικτο καλύτερα μάτι, πού νά διακρίνη τὴν τελειότερη ἐκείνη δυνατὴ ἄρμονία τῶν θέσεων τῶν μελῶν, τῶν στάσεων, τῆς σωστῆς κατανομῆς τοῦ βάρους τοῦ σώματος, κλπ., με μιὰ λέξη ὅλο τὸ μουσικὸ τοῦ υπερβατικοῦ κάλλους πού ἔχει νά παρουσιάσῃ ἢ ἀνθρώπινη μορφή στὶς καλύτερές της στιγμές, τὸ νὰ τὸ κάμῃ αὐτὸ καθημερινὸ θέαμα καὶ λατρεία γιὰ τὴν ὠραιοποίηση τῆς υπαρξῆς, ΚΑΙ, αφ' ἑτέρου, νά ἰσοροπῇ ὁ λαὸς αὐτὸς τὴν τέτοια φυσικὴ ὁμορφιά με μιὰ ἀντίστοιχη ψυχικὴ καλλιέργεια, μέσω τῆς μουσικῆς, τῆς ἐκπαίδευσης καὶ τῆς φιλοσοφίας ἀκόμα, ὥστε νά μὴν ἐκτραπῇ σὲ κατευθύνσεις καθαροῦ ὀλισμοῦ, καθαρῆς λατρείας τῆς ὕλης καὶ σὲ ἀποκλειστικὴ προσήλωση στὴ φυσικὴ γοητεία καὶ σ' ἐπακόλουθη λαγνεία (ἀνατολίτικου τύπου) — α ὁ τ ὁ, θά πῆ πρώτα-πρώτα ΑΡΜΟΝΙΑ. Ἄρμονία μεταξύ σώματος καὶ ψυχῆς, μεταξύ τοῦ μῦνα καὶ τοῦ νοῦ, μεταξύ ὕλης καὶ πνεύματος, χωρὶς ν' ἀγνοῖται καὶ νά καταστέλλεται κανένα ἀπὸ τὰ δύο αὐτά, με τὶς τραγικῆς συνέπειες πού ξέρομε σήμερα. Σημαίνει ἄρμονία με τὴν κλασσικώτερη καὶ εὐρύτερη ἔννοια.

Ἡ καταστάλαξη τῆς ὠραίας αὐτῆς σύλληψης στὴν πράξη, μ' ἄλλα λόγια στὴ ζωὴ τῶν ἀτόμων τῆς καθημερινῆς ζωῆς, ἦταν ἓνα γεγονός ἀδιαφιλονέηκτο πού φαίνεται ἀπὸ πολλές ἱστορικῆς περιπτώσεις καὶ τεκμήρια, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἄς θυμηθοῦμε ἐδῶ μόνο τὸ παράδειγμα τοῦ Θεμιστοκλέους, τοῦ μεγάλου στρατηγοῦ τῶν Ἑλλήνων, πού, παρ' ὅλες τὶς ἐπιτεύξεις του, ἐθεωρεῖτο συχνὰ ἀπὸ τοὺς συντρόφους καὶ συμπότες του ἡμιμαθῆς, με μόρφωση ὄχι ὀλοκληρωμένη, ἐπειδὴ δὲν τὰ κατάφερε ποτὲ νά μάθῃ πλήρως ἓνα ὄργανο, δηλ. τὴ λύρα ἢ τὴν κιθάρα, κι' ἔτσι ἐκτίθετο στὰ συμπόσια καὶ τὶς ἄλλες συγκεντρώσεις στὴν ἐρχόταν ἢ σειρά του νά δεῖξῃ τί καταφέρει καὶ στὴ μουσικῆ.

Ἐπιμένω λίγο πάνω σ' αὐτὰ τὰ σημεῖα γιὰτι, ἀν ἡ τέτοια ἀντίληψη ξεκινούσε ἀπὸ τὴν παιδεία καὶ δίδεπε τὸν καθημερινὸ προσανατολισμὸ καὶ τὴν προπαρασκευὴ τῶν αὐριανῶν πολιτῶν, δὲν εἶναι καθόλου δύσκολο νά δοῦμε πῶς, ἀπὸ τὸ στάδιο αὐτὸ, ἀκολουθοῦσε με τρόπο φυσικὸ ἢ διοχέτευση καὶ γενίκευση τῶν σχετικῶν ἰδεῶν στὴν ὅλη ζωὴ τῆς πόλεως, ὥστε αὐτὲς νά γίνουν λίγο-πολύ (καὶ πρέπει νά ὑπογραμμίσω τὸ «λίγο-πολύ») κτῆμα ὄλων — πράγμα πού φέρνει καὶ τὸ «Ἑλληνικὸ θαῦμα», καθὼς ἔχει ὀνομασθῆ, πιὸ κοντὰ στὴν κατανόησή μας γιὰτι τὸ ἐξηγεῖ.

Ὅχι: ὅτι ὅλοι οἱ Ἕλληνες ἀσφαλῶς ἔφταναν στὸν ἴδιο βαθμὸ τὴν ἐξωτερικὴ καὶ ἐσωτερικὴ αὐτὴ ἄρμονία. Καὶ τὸ ἀναφέρω αὐτὸ ἐσκεμμένα, γιὰτι μπορεῖ νά εἶναι ἤδη στὸ μυαλὸ πολλῶν πού διαβάξουν αὐτὲς τὶς γραμμὲς σὰ μιὰ ἀπορία, καὶ γιὰτι παράλληλα γνωρίζω ὅτι πρόκειται γιὰ ἓνα σημεῖο πού χρησιμοποιεῖται, μεγαλοποιημένα καμμιά φορά, σὰν ἐπιχείρημα, ἄλλοτε με πρόθεση εἰλικρινῆ κι' ἄλλοτε με κρυμμένο ἐλατήριο ὑποβιβασμοῦ τῶν «ἐνοχλητικῶν» αὐτῶν ἐπιτεύξεων τῶν ἀρχαιοελλήνων, ὥστε (ὑποθέτω) νά ἐξυψωθῇ κατ' ἀντιστοιχίᾳ ἢ κάπως ξεπεσμένη ἐποχὴ μας.

Ἡ ἀλήθεια εἶναι μία: Οἱ Ἕλληνες συνέλαβαν καὶ ἔταξαν σὰ σκοπὸ, σὰν ποθητὸ τέρμα καὶ ὑπέρτατη κατάληξη ὄλων τῶν προσπαθειῶν τοὺς στοὺς τόσους τομεῖς πού ἀναφέραμε, ἓνα ἀνεπανάληπτο ὑπόδειγμα. Α ὁ τ ὁ εἶναι τὸ πρῶτο ἀξιοθαύμαστο γεγονός, πού δὲν χαρακτηρίζει ἄλλους λαούς, οὔτε καὶ ἐμᾶς σήμερα — ὄχι τόσο τὸ ἀν ὅλοι ἔφταναν τὸ τέρμα στὸν ἴδιο βαθμὸ, πράγμα φυσικῶς ἀδύνατο· ἀλλά, τὸ ἐπαναλαμβάνω, τὸ ὅτι ἔπιασαν καὶ ὤρισαν αὐτὸ τὸ ἀπώτατο ζηλευτὸ ὄραμα σὰν τέρμα τῶν καλύτερων ἐφάσεων τους· καὶ τὸ ὁποῖο, λίγο ἢ πολύ, τοὺς καθοδηγοῦσε ἀσταμάτητα ὥστε νά κινοῦνται συνειδητὰ πρὸς τὰ ἐκεῖ, ἄλλοτε συλλογικὰ κι' ἄλλοτε ἀτομικὰ, καὶ ξέροντας τόσο ἀξιοθαύμαστα τί ἐπιδιώκουν· καὶ νά ἐπιτυχάνουν ἢ νά ἀποτυχάνουν ὁ καθένας ὡς τὸ μέτρο τῶν δυνατοτήτων καὶ τῆς δυνάμεις τῆς ἐφύσεώς του, δηλ. τῆς ψυχικῆς του ἐξέλιξης. Εἴτε θέλουμε νά τὸ παραδεχθοῦμε εἴτε ὄχι, τὸ ἰδεῶδες πράγματι καταστάλαξε ὡς τὶς μᾶζες, γιὰτι ἡ ἄμιλλα πού γεννιόταν ἀπὸ τί ἔβλεπε ὁ Ἕλληνας, ὁ νέος πρωτίτως πού ἀσχολεῖτο με τὴ διαμόρφωση τοῦ ἑαυτοῦ του, νά κάνουν διαρκῶς γύρω του οἱ καλύτεροί του, ἦταν κάτι τὸ πασιφανές καὶ τὸ ζωντανό· ἄμιλλα πού καθιστοῦσε, μπορεῖ, μερικὸς μετρίοτης, ἄλλους καμμιά φορά γελοίους, μὰ καὶ ἄλλους (καὶ ἦταν πολλοί!) ὑποδείγματα ἐνός

άνθρωπινου τύπου που διαφεύγει πιά από την αντίληψή μας. Ἄρκει νὰ ἀναλογισθῆ κανεὶς πρὸς στιγμὴν τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ κρυπτατος λ.χ. στὸν τομέα τοῦ ἀθλητισμοῦ (μὲ τὴν ἀρχαία πάντοτε ἔννοια, ὄχι τὴ σύγχρονη) καὶ τὸ ὄνειρο τοῦ κάθε νέου τῆς ἐποχῆς. Σὺν τὸ ἕνα καὶ πολὺ σπουδαῖο σκέλος τοῦ «καλὸς καὶ καθὸς», ἡ ἀθλήση πού ἀποσκοποῦσε στὴν ἐναρμόνιση τοῦ σώματος ἦταν ἀσυζητητὶ στὴ συνείδηση καὶ τοῦ τελευταίου πολίτη, ἰδίως τοῦ νεαρώτερου πολίτη, ἀφοῦ ἐκτός ἀπὸ τὴν ἀμιλλὰ πού εἴπαμε ἦταν καὶ τὸ ὅτι οἱ μεγάλοι καλλιτέχνες τῆς ἐποχῆς, οἱ ποιητές, οἱ μουσικοὶ, οἱ γλύπτες, μὰ καὶ στοχαστὲς τῆς περιωπῆς ἑνὸς Πλάτωνος, φρόντιζαν νὰ δημιουργοῦν καὶ νὰ κρατοῦν διαρκῶς μπροστὰ στὰ μάτια ὄλων τὸ τέλειο ὑπόδειγμα ἀνθρώπου. Ἦταν ἕνα ὑπόδειγμα, ἀσφαλῶς, πού ἀντιπροσώπευε τὴν ἀνώτατη βαθμίδα ἐπίτευξης τὴν κ ο ρ υ φ ἡ ἀπὸ τὴν ὁποία — καθὼς ὡραία τὸ διατυπώνει ὁ Kitto — εἶναι καλὰ νὰ κοιτάζουμε τοὺς πολιτισμοὺς καὶ νὰ τοὺς ἀξιολογοῦμε, γιατί ἀπὸ τὴν κορυφὴ ἐξασφαλίζουμε τὴν καλύτερη θεά.

Ἦθου λοιπὸν ἡ ἀπάντηση στὸ λογικὸ κατὰ βάση ἐρώτημα ἀν ὄλοι οἱ Ἕλληνες ἔφταναν τὸ ἴδιο ἰδεῶδες. Μπορεῖ πάντως νὰ τεθῆ κι' ἕνα καλὸ ρῶτημα, κατὰ μέτωπο, στὴν ἐ π ο χ ἡ μ α ς, ὅταν ἐκδηλώνη καχυποψία, δυσπιστία καὶ τὶς γνωστὲς ἐπιφυλάξεις, καθὼς βλέπη αὐτὸ τὸ φαινόμενο τοῦ ἀρχαιοελληνικοῦ πολιτισμοῦ, γιὰ τὸ ὁποῖο μιλάμε: Ποιὰ εἶναι ἡ κ ο ρ υ φ ἡ πού ἔχει τάξει, καὶ πού κατὰ συνέπεια ἔχει νὰ παρῶσιάζη ἡ ἴδια, ἡ ἐποχὴ μας, σὲ σύγκριση μὲ τὸ ὑπόδειγμα τῶν ἀρχαιοελλήνων — καὶ ἀπὸ τὴν ὁποία κορυφὴ νὰ κοιτάξουμε τὸν πολιτισμὸ τῆς;

Ἰστέρα ἀπὸ τὴν ἴσαμε ἐθῶ διαδρομὴ μας, μὰ βαθύτερη καὶ δικαιολογημένη ἀπορία προβάλλει ἴσως αὐτόματα: Καὶ ποιὰ εἶναι ἡ ἐξήγηση τῆς καταπληκτικῆς μουσικότητος τῶν Ἑλλήνων καὶ τῆς ροπῆς τους πρὸς τὴν ἁρμονία; Πού ὀφείλεται, πού πρέπει ν' ἀναζητήσουμε τὶς πηγές τῆς, τὴν προέλευσίν τῆς — τὴν ἀπώτατη, τέλος πάντων, αἰτία τοῦ φαινομένου;

Σὲ τελευταία ἀνάλυση, εἶναι πιθανὸ τέτοια ἐρωτήματα ν' ἀποτελοῦν μυστήρια πού δὲν τὰ συλλαμβάνουμε, τουλάχιστο ὄχι ἀκόμα, καὶ ἴσως ἡ ἀπάντησή τους νὰ ὑπεσιέρεται στὸν τομέα τῆς μεταφυσικῆς, πού σημαίνει δὲν θὰ πρέπει νὰ εἶναι καθόλου ἀπλῆ. (Δὲν διστάζουμε νὰ κάνομε αὐτὴ τὴν παρατήρηση, παρὰ τὴν προσπάθεια τῆς σημερινῆς ἐπιστημονικῆς ἔρευνας νὰ «ἀπομυθοποιήσῃ» τὰ πάντα, γιὰ λόγους πού δὲν εἶναι τοῦ παρόντος νὰ μᾶς ἀπασχολήσουν). Ὅμως αὐτὸ ἄς μὴ μᾶς κἀμην νὰ παρακάμψουμε τὸ θέμα καὶ τὶς συνέπειές του ὀλωσιδίου, ἀλλὰ ἄς στραφοῦμε σ' αὐτὸ ἔστω σύντομα (τί ἄλλο μπορεῖ νὰ γίνῃ σ' αὐτὰ τὰ πλαίσια;) σὲ μιὰ προσπάθεια νὰ εἰσχωρήσουμε κάπως στὸ ἀνιγμά του, ἐπιχειρώντας, λόγου χάριν, νὰ βροῦμε τὶς πρῶτες ἀπαρχές του.

Πόσο πίσω, χρονικά, μποροῦμε νὰ πᾶμε ὡς πρὸς τὶς ἀπαρχές αὐτές; Νομίζω 1.200 τόσα χρόνια πρὸ Χριστοῦ, στὴν αὐγὴ σχεδὸν τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας ὄχι τὴν πρώτη-πρῶτη αὐγὴ, ἀσφαλῶς, ἀφοῦ στὰ χρόνια αὐτὰ βρισκόμαστε κιόλας μετὰ τοὺς Μυκηναίους καὶ πρὸ τοῦ Ὀμήρου — κάπου ἐκεῖ: Εἶναι οἱ μέρες τοῦ θεοῦ ραφῶθου (καὶ ἴσως ἀπεσταλμένου) Ὀρφέως, ὁπότεν αὐτὸ πού βρισκόμε εἶναι κιόλας μιὰ μ ο υ σ ι κ ἡ θ ε μ ε λ ἰ ω σ η τῶν πραγμάτων. Ἄγνωστο τὸ «γιατί» φυσικά, μὲ τὴν ἀπώτατη σημασία τῆς λέξης, πρέπει νὰ τὸ παραδενουπολιτισμοῦ, σ' ὄλες τὶς φάσεις του, πού σκιαγραφήσαμε τόσο ἀνεπαρκῶς, ἐτέθη ἀπὸ τότε, γιατί ἡ ἔννοια καὶ πράξις Μουσικῆ ἦρθε νὰ παγιωθῆ μέσα στὴ συνείδηση τῶν Ἑλλήνων σὰ μιὰ δύναμη πού μεταμορφώνει. Σύμφωνα μὲ ὄλες τὶς ἐνδείξεις, ὁ Ὀρφεὺς ἐκπαίδευε τοὺς μαθητὲς του (γιατί συγκέντρωνε γύρω του τὸν κύκλο τῶν ἐκλεκτῶν του, τοὺς ὁποίους δίδασκε) μὲ τὸ δικὸ του τρόπο' συγκεκριμένα, χρησιμοποιοῦντας τὴν ἁρμονία καὶ τοὺς κραθασμοὺς τῶν μουσικῶν ἤχων μὲ τὴ βοήθεια τοῦ λόγου, καὶ, σὰν ὁ θεμελιωτὴς ταυτόχρονα τῶν Μυστηρίων μετὰ τῶν Ἑλλήνων (αὐτὴ, ὡς γνωστὸ, ἦταν ἡ πατροπαράδοτη πεποιθήση σχετικὰ μὲ τὸν Ὀρφέα), ἐφάρμοζε τὴ δύναμη τοῦ ἤχου, μουσικοῦ καὶ ἄλλου, γιὰ νὰ ἐπιφέρῃ συγκεκριμένα εἰδεργετικά ἀποτελέσματα, δηλαδὴ καθαρτήρια βασικῶς, στὶς ψυχές τῶν πύστων του' κι' αὐτὸ, ὅπως ξέρομε, σὰ μέρος τοῦ ἐξαγινιστικοῦ προγράμματος τῆς ἀδελφότητός του, πού ἀπέβλεπε στὴν τελείωση τοῦ ἀτόμου καὶ τὴν εἰσοδό του σὲ μιὰ ἀνώτερη μορφή ζωῆς, μέσω σαβαϊτικῆς ἐξέλιξης (πού κον-

τά στα άλλα περιελάμβανε και την αποχή από τὰ κρέατα).

Ἄπ' ὅπου φυσικά και τὸ γνωστὸ παραμῦθακι, ποὺ διδασκόμαστε στὸ σχολεῖο, ὅτι ὁ Ὀρφέας μάγευε και ἡμέρευε μὲ τὸ τραγοῦδι και τὴ λύρα του, ὄχι μόνο τοὺς ἀνθρώπους, μὰ και τὰ ζῶα και τὶς πέτρες· ἀκόμα και τὶς φοβερὲς Ἐρινύες τοῦ Κάτω Κόσμου, ὥστε νὰ τοῦ δώσουν πίσω τὴν πεθαμμένη γυναῖκα του, Εὐρυδίκη. Μὰ και τὸ παραμῦθι αὐτὸ, ἀναμφίβολα, ὑπαινίττεται τὸσο γραφικὰ τὴν κρυμμένη δύναμη τῆς μουσικῆς· ἢ δὲ πραγματικότης εἶναι ὅτι ἡ μέθοδος τοῦ Ὀρφείου ἔκανε μιὰ ἐφαρμογὴ τῶν μουσικῶν ἤχων τέτοια, ποὺ συνιστοῦσε μιὰ μουσικὴ ἐκπαίδευση, κάτι περισσότερο, μεταμόρφωση.

Πάνω στὸ τεράστιο θέμα Ὀρφεὺς και Ὀρφικοὶ δὲ μπορούμε νὰ σταματήσουμε πολὺ περισσότερο, ὅπως οὔτε και πάνω στοὺς δύο τουλάχιστο ἄλλους μεγάλους σταθμούς, ποὺ καθὼς θὰ δοῦμε σύντομα, ἀκολούθησαν, ἀπλούστατα γιατί αὐτὸ δὲν εἶναι νοητὸ νὰ γίνῃ μέσα σὲ τόσο περιωρισμένα πλαίσια. Δὲν θ' ἀφήσουμε, ὡστόσο, τὸν Ὀρφέα προτοῦ υπογραμμίσουμε τὸ βασικὸ γεγονός ὅτι, ὅταν ὁ μεγάλος αἰετὸς ἀνοίγει τὸ στόμα του γιὰ νὰ τραγοῦδησῃ, τὸ τραγοῦδι του ἦταν πάντα γιὰ τὰ θεῖα και τὶς ὑπερανθρώπινες καταστάσεις τοῦ εἶναι (ἔντος). Δὲν θὰ παραλείψουμε ταυτόχρονα ν' ἀναφέρουμε τὸν περίφημο Ὀρφικὸ «Ἱερὸ Λόγο», τὶς λέξεις δηλ. και στίχους δυνάμειως, ποὺ ἐκφέρονταν σὲ ὄρισμένο μουσικὸ τόνο και κραδασμὸ, μὲ σκοπὸ τὴν ἐπιτευξὴ συγκεκριμένων ἀποτελεσμάτων· ἐπίσης, τοὺς Ὀρφικοὺς «Ἕμνους», ποὺ πολλοὶ ἔχουν διασωθῆ και ποὺ φαίνεται πῶς ἐκπληροῦσαν κι' αὐτοὶ ἀνάλογο ρόλο στὰ μυστήρια και τὶς Ὀρφικὲς τελετὲς (ὅπως ἀργότερα και στὰ Ἐλευσίνια)· και γενικὰ τὶς Ὀρφικὲς ἐπικλησεις, ἐπωδοὺς και ξορκισμοὺς, ποὺ ἤξερε και αὐτὸς ὁ Πλάτων (και στῆ σωστῆ και στῆ ἔσπερμένη τους μορφή) τόσοσους αἰῶνες κατόπι. Πραγματικά, αἰῶνες δλάνερους ἐπέζησαν οἱ δυνατὲς αὐτὲς φόρμουλες (ὄχι βέβαια και χωρὶς νὰ νοθευτοῦν και νὰ πέσουν σὲ χέρια τσαρλατάνων, μὲ ἐπικίνδυνες ἐπιπτώσεις), τοὺς δὲ κύκλους τῶν Ὀρφικῶν δὲν τοὺς γνώριζε μόνο ὁ Πλάτων και ἡ ἐποχὴ του, μὰ και οἱ Χριστιανοὶ και πρῶτοι μεταχριστιανικοὶ αἰῶνες ἀκόμα. Ὅλ' αὐτὰ, πάντως, στὴν ὄχι νοσηρὴ μὰ τὴν πνευματικώτερη και καθαρώτερη μορφή τους, εἶχαν τὴ θέση τους, ἀπὸ τὴ μὴ, στὴν ὅλη διαδικασίᾳ τῆς προπαρσκευῆς κι' ἐναρμόνισης τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς ὥστε νὰ μπορέσῃ νὰ γίνῃ κοινὸς τῶν τότε μυστηρίων· στὰ ὅποια, πρέπει νὰ σημειώσουμε, τὰ πάντα ἐτελοῦντο, ἀπ' ὅτι ξέρουμε, μὲ μουσικὴ και μὲ ἱερὴ ὄρηση· και, ἀπὸ τὴν ἄλλη, τὸ Ὀρφικὸ μουσικὸ πνεῦμα ὀρισμένως καταστάλαξε σιγὰ-σιγὰ σὲ κάποιον εἶδος ἀνώτερης παιδείας γιὰ τὸ εὐρύτερο κοινὸ.

Πράγματα δλ' αὐτὰ, βέβαια, ποὺ ἐνδιαφέρουν βασικά τὸ θέμα μας. Καὶ ὅσο κι' ἂν τόσα πολλὰ παραμένουν καταθλιπτικὰ ἄγνωστα γιὰ τὰ ἀρχαῖα μυστήρια, μᾶς φτάνει γιὰ τὸ σημερινὸ μας θέμα νὰ ξέρουμε ὅτι αὐτὸς ὁ «Γῆς τοῦ Ἀπόλλωνος», ὅπως ἦταν γνωστὸς ὁ Ὀρφεὺς (ὑπαινιγμὸς δηλαδὴ ὅτι ἐπρόκειτο περὶ κάποιου εἶδους ἀπεσταλμένου), χρησιμοποιοῦσε τὴ μουσικὴ μὲ τὸν τρόπο ποὺ εἶδαμε και μάλιστα (και τοῦτο ἔχει θεμελιωθῆ σημασία) τὸν ἀνώτατο ἐκεῖνο τύπο μουσικῆς ποὺ ἀνήκει στὴν Ἀπολλώνεια τάξη.

Ἡ σημασία τοῦ τελευταίου αὐτοῦ γεγονότος ἔρρισκεται στὸ ὅτι ἐπρόκειτο γιὰ τὴ μουσικὴ ποὺ ἐπιφέρει τὴν ἡρέμηση τῆς βιαιότητος και τοῦ ἀχαλίνωτου πάθους, τὴν καθυπόταξη τοῦ κτήνους μέσα στὸν ἀνθρώπο (και ἔτσι λέει τὸ παραμῦθι: Ὁ Ὀρφεὺς ἡμέρευε τὰ κτήνη, τὰ ἄγρια θηρία), τὴν ἁρμονία τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸν εαυτὸ του και μὲ τὸ θεῖο (μέσω μεταρσιώσεως, ἐξαγνισμοῦ και μετουσιώσεως) και τὸ φτάσιμο στὴν κλασσικὴ ἐκεῖνη ἰσορροπία, ποὺ φέρνει στὴν ἀτάραχη ἐνατένιση ἢ θεώρηση τοῦ κόσμου· στοιχεῖα ποὺ ξέρουμε, δηλαδὴ, σὰν τὰ αἰῶνια Ἀπολλώνεια χαρακτηριστικὰ — σ' ἀντίθεση μὲ τὰ ἀσυγκράτητα Διονυσιακὰ χαρακτηριστικὰ, τῆς παραξάλης και τῆς μέθης, τῶν ἐπαναστατημένων παθῶν, τοῦ μαινανδισμού, τοῦ θορύβου, τῆς βιαιότητος κ.α.κ. Εἶναι ἐπιβεβλημένο νὰ υπογραμμίσουμε τὰ γνωρίσματα αὐτὰ τοῦ Κυρίου τῶν Δελφῶν, γιατί θ' ἀποτελέσουν τὸ μουσικὸ θεμέλιο ποὺ θ' ἀνεγερθῆ και πάλι πολὺ ἀργότερα, στοὺς Πυθαγόρειους χρόνους (στὸν ἕκτο αἰ. π.Χ.) και συνέχεια μέχρι τὸν Χρυσὸν Αἰῶνα και μετὰ, στὴν παιδεία και τὴν ὅλη ἀνώτερη κουλτούρα, καθὼς και στὶς σχολὲς τῶν φιλοσόφων. Γιατί βέβαια δὲν ἦταν ἡ ὀποιαδήποτε μουσικὴ ποὺ ἐπικροτεῖτο ἀπὸ τοὺς μεγάλους στοχαστὲς, μουσικοὺς, νομοθέτες (νομοθέτες, ναί!) και τὴν πολιτεία τὴν ἴδια, γιὰ σκοποὺς

ἐκπαιθεύσεων τῶν νέων καὶ προετοιμασίας τῶν ἀδριανῶν πολιτῶν, καθὼς γιὰ τὶς δημόσιες τελετές, τὸ ἀρχαῖο δράμα, τὰ μυστήρια... Ἡ μουσική, ἔλεγαν οἱ Ἕλληνες, ποὺ ἔχει τὴν ἰδιότητα νὰ ἀφυπνίζη, νὰ ἐξανθρωπίζη καὶ νὰ μεταμορφώη, μὰ καὶ νὰ ἀποκοιμίζη, νὰ ἀποχαυνώη καὶ νὰ ἐκβαρβαρώη (ὅταν δὲν εἶναι τοῦ ὀρθοῦ τύπου), εἶναι μιὰ δύναμη ποὺ δὲν μπορεῖ ν' ἀφεθῆ στὴν τύχη ἢ νὰ χρησιμοποιηθῆ με ἀνευθυνότητα ἀπὸ τὴν πολιτεία, καὶ δὴ ἐν σχέσει μὲ τοὺς νέους, ποὺ ἡ μουσική τοὺς διαπλάθει τῇ ψυχῇ. Διαφορετικὰ τὰ θεμέλια τὰ ἴδια τῆς πολιτείας ἐκτίθενται σὲ κίνδυνο καὶ μποροῦν νὰ καταρρέουσιν (Πλάτων). Ἡ κατάλληλη μουσική, διακήρυτταν οἱ φιλόσοφοι, εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ βασικὰ στηρίγματα τῆς κοινωνίας. (Ἰδέα ξένη — ἄς τ' ὀμολογήσουμε — πρὸς ἡμᾶς σήμερα). Κι' ὡς τονίζουμε ἐδῶ τὸ γεγονός ὅτι τὸ κῦρος τῆς γνώμης αὐτῶν ὄλων τῶν στοχαστῶν καὶ ἰθυνόντων στὴν ἀρχαιότητα, γιὰ τὰ μουσικὰ πράγματα, καθὼς καὶ ἡ κρίση καὶ ἐπικύρωση τοῦ Χρόνου, δημιούργησαν τελικὰ ἀπαρασάλευτα μουσικὰ κριτήρια.

Ἔτσι, ἐν πάσῃ περιπτώσει, ξεκινᾷ ἀπὸ τὶς ἡμέρες τοῦ Ὀρφῆως ἡ ἠθική, καθαρτήρια καὶ θεραπευτικὴ ἀντίληψη καὶ χρῆση τῆς μουσικῆς τὴν ὁποία ξαναβρίσκουμε στὸν ἐπόμενον σημαντικὸ σταθμὸ μετὰ τὸν Ὀρφέα, τὸν Πυθαγόρα· τὸν ἄλλο δηλαδὴ αὐτὸ μεγάλο διδάσκαλο καὶ ἐκπαιδευτὴ τῶν Ἑλλήνων (γιὰ νὰ μὴν ποῦμε τίποτα γιὰ τοὺς ὑπόλοιπους μεγάλους διανοητὲς καὶ ἐπίσης ζωντανὰ παραδείγματα στὸν τομέα τους, τοὺς προσωκρατικούς φιλοσόφους, ἐκπαιδευτὲς κι' αὐτοὺς τῶν πανελλήνων). Στὸν Πυθαγόρα, λοιπόν, ἓνα ἄλλο «Γιὸ τοῦ Ἀπόλλωνος» ἄς σημειωθῆ, βρίσκουμε τὴ μουσικὴ καὶ τὴν ἁρμονία, στὴ θεωρία καὶ στὴν πράξη, ν' ἀποτελοῦν τὸ θεμέλιο τοῦ καθετί. Μποροῦμε μάλιστα ἐδῶ νὰ παρατηρήσουμε τὰ πράγματα μὲ μεγαλύτερη διαύγεια σὲ σύγκριση μὲ τὶς πολλὲς ἀπομακρυσμένες ἡμέρες τοῦ Ὀρφῆως: Στὴ ζωὴ τῶν Πυθαγορείων ἦδη ἡ μουσικὴ ἔχει ἠγετικὸ καὶ δημιουργικὸ ρόλο (ἠρισμένως ὄχι παθητικὸ, δηλαδὴ), ὑπὸ τὴν ἔννοια ὅτι χρησιμοποιεῖται πλατεῖα, μαζί μὲ τὸν ἐξυψωμένο χορὸ, στὸ πρόγραμμα τῆς ἀδελφότητος τοῦ Κρότωνος, τοῦ «ἑμακοῖου» ὄγλ. τοῦ Πυθαγόρα στὴ Μεγάλῃ Ἑλλάδι, ἀποβλέποντας στὸ νὰ κάμῃ ψυχρὴς ἁρμονικῆς, μέσω τοῦ καθαρμοῦ τῶν ἐπισωρευομένων παθῶν. «Οἱ νόμοι τῆς μουσικῆς, σύμφωνα μὲ τὶς θεωρίες τοῦ Πυθαγόρα, ἦταν οἱ ἴδιοι ποὺ κυβερνοῦσαν τὶς κινήσεις τοῦ Σῦμπαντος. Γιὰ νὰ ζῆ κανεὶς σὲ κατάσταση καλῆς φυσικῆς καὶ ἠθικῆς ὑγείας, ἀρκεῖ νὰ συμμορφωθῆ μὲ τοὺς μουσικοὺς κανόνες. Τὸ ἔμβρυο τὸ ἴδιο ἀναπτύσσεται σύμφωνα μὲ τὶς ἀρχὲς τῆς ἁρμονίας. Ὁ Πυθαγόρας ἀνακαλύπτει μιὰ ὀλόκληρη ὑγιεινὴ καὶ θεραπευτικὴ μουσική», λέει ὁ βιογράφος τοῦ Διδασκάλου, Millepierres («Pythagore, Fils d' Apollon», σελ. 191-2). Ἡ μουσικὴ εἶναι τὸ καλύτερο καθαρτικὸ καὶ ἀντιτοξικὸ φάρμακο. «Κάθε Πυθαγορεὺς ἐπιζητοῦσε νὰ γίνῃ ἁρμονικὸς καὶ εὐρυθμικὸς τόσο στὸ σῶμα ὅσο καὶ στὸ πνεῦμα». (ΙΔ.)

Καί, καθὼς ξέρουμε, ὁ εὐγενὴς σκοπὸς τοῦ Πυθαγόρα ἦταν ἡ μεταφορὰ τῆς ἁρμονίας αὐτῆς, ὁμοειδῆ, στὴν πολιτεία καὶ τὴ δημόσια ζωὴ, πρᾶγμα ποὺ γιὰ ἀρκετὸ καιρὸ κατάφερε νὰ πραγματοποιηθῆ στὸν Κρότωνα τῆς Νοτίου Ἰταλίας. Κι' ἂν τὸν μεγαλεπήβολο αὐτὸ δραματικὸ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἰδιοτελεῖς πολιτευομένους συμπολίτες του δὲν τὸν κατάλαβαν, μέχρι σημείου ποὺ τὸ τεχνητὸ ξεσῆξιμα καὶ ἡ κατακραυγὴ ἐναντίον τοῦ Διδασκάλου στὴν πόλη αὐτῆ, γιὰ ἐπιβουλὴ τάχα τῶν πολιτικῶν θεσμῶν, νὰ οδήγησῃ στὴν τραγωδία τῆς πυρπολήσεως καὶ καταστροφῆς τοῦ ἑμακοῖου καὶ στὴ διάλυση τῆς ἀδελφότητος, ὅμως ὁ σπέρμας ποὺ ὁ μεγάλος φιλόσοφος ἀπὸ τὴ Σάμο φύτεψε δὲν πέθανε, ὅπως κατέδειξαν τὰ μακροπρόθεσμα καὶ πολυπλευρὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐπιδράσεως τῶν Πυθαγορείων ἰδεῶν καὶ τουλάχιστο ἓνας ἄλλος πιστὸς τοῦ μεγάλου Διδασκάλου πέτυχε νὰ ὑλοποιήσῃ, καὶ δὴ πρὸ μόνιμα, τὸ δράμα τοῦ στὴν πολιτικὴν ζωὴν — ὁ μουσικός, ἐπιστήμονας, ἐφευρέτης, φιλόσοφος καὶ πολιτικός, Ἀρχύτας, ὁ ὁποῖος κατάφερε νὰ μεταφέρῃ τὴν ἔννοια τῆς ἁρμονίας τῶν Πυθαγορείων στὴν πράξη στὴν πόλη τοῦ Τάραντος ὅπου, ἂν δὲν κάμνυ λάθος, ἐξελέγη ἐπὶ 7 κατὰ συνέχεια ἔτη ὡς ἀρχὸν τῆς πόλεως ἀπὸ τὸ δημοκρατικὸ πολίτευμα, τὸ ὁποῖο καὶ ἔθεσε ἀπάλυτη ἐξουσία στὰ χέρια του χωρὶς ποτὲ αὐτὸς νὰ τὴν καταχραστῆ. Κι' ἄλλοι μεγάλοι τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος εἶχαν τὸ ἴδιο ὄραμα, κι' ἓνα ἐπὶ πλέον συγκινητικὸ, μολοντὶ τραγικὸ, παράδειγμα, παραμένει ἀσφαλῶς ἡ περίπτωση τοῦ Πλάτωνος (φίλου τοῦ Ἀρχύτα καὶ τῶν Πυθαγορείων), τοῦ ὁποῖο τὸ ὄρατο ὄνειρο τῆς ἰδεῶδους πολιτείας ποὺ δοκίμασε νὰ ἐφαρμόσῃ στὶς Συρακοῦσες ἀπὸ κοινοῦ μὲ τὸν ἐκλεκτὸ του Δίω-

να, ματαιώθηκε από τις δυνάμεις του εγωϊσμού, της καταπίεσως, της διασπάσεως και της καταστροφής.

Σε σημερινούς μεγάλους στοχαστές διαβάζουμε κάποτε: 'Αφ' ης στιγμής ο Πυθαγόρας έκαμε την κοσμοϊστορική διαπίστωση ότι ο νόμος του σύμπαντος είναι η 'Αρμονία και ότι βάση της 'Αρμονίας είναι ο 'Αριθμός, και περαιτέρω ότι ο άνθρωπος αποτελεί μέρος αυτής της 'Αρμονίας, τα πάντα πιά στην 'Ελλάδα διείποντο απ' αυτή την αντίληψη. «Η επακόλουθη επίδραση της έννοιας της αρμονίας πάνω σ' όλες τις όψεις της 'Ελληνικής ζωής ήταν αφάνταστα μεγάλη. 'Επηρέασε όχι μόνο τη γλυπτική και την αρχιτεκτονική, μά και την ποίηση και τη ρητορική, τη θρησκεία και την ήθική». (Τα τελευταία αυτά λόγια είναι του Werner Jaeger, από το μνημειακό έργο του, «Παιδεία: Η διαμόρφωση του 'Ελληνος», τόμ. Ι, σελ. 164-5. 'Αγγλ. μετ.). Και έχουμε ήδη πει με ποιά τρόπο αυτή η παγιωθείσα ανάγκη για αρμονία πράγματι καταστάλαξε στην καθημερινή ζωή και ήταν αισθητή στο κάθε βήμα.

Για να ξαναπάρουμε το ιστορικό νήμα: 'Από τους μεγάλους αυτούς εκπαιδευτές της 'Ελλάδος, τόσο τους Πυθαγορείους όσο και, πρωτότερα, τους 'Ορφικούς, το νήμα οδηγεί και πάλι καθαρά στους έντελως ιστορικούς πιά χρόνους, μέσω διαφόρων σταθμών ασφαλώς (στους όποιους όμως ως μη σταματήσουμε τη στιγμή αυτή), και φέρνει στον μεγάλο Σωκράτη και τον Πλάτωνα, για να συνεχιστή στον 'Αριστοτέλη, τον Ζήνωνα, προχωρώντας πολύ πιά πέρα απ' αυτούς, μέχρι τους Νεοπυθαγορείους και Νεοπλατωνικούς (Πλωτίνο και άλλους). Τη φορά αυτή, κυρίως είναι με επίκεντρο τον Πλάτωνα (1), συνεχιστή της μεγάλης μουσικής παραδόσεως που του κληροδότησαν οι αιώνας και βοηθούμενο από τον μεγάλο του δάσκαλο Σωκράτη και κορυφαίους μουσικούς εκπαιδευτές της εποχής του, όπως ο 'Αθηναίος Δάμων, που βλέπουμε μιά καινούργια αναβίωση της τεράστιας σημασίας που απεδίδετο στη μουσική, τις Μούσες, τον έκλεπτυσμένο χορό και τη σωστή θέση όλων αυτών σε μιά ιδεώδη πολιτεία, με απώτατο πάντα δραματισμό την επίτευξη της τέλειως αρμονίας του όντος, άτομικά και συλλογικά. Πολύ όρθα σημερινοί διανοητές, ιστορικοί, φιλόλογοι, μουσικολόγοι, είδαν ότι το θέμα Μουσική στον Πλάτωνα είναι αφ' έαυτου αρκετό για να το αφιερωθούν ειδικοί τόμοι και μελέτες, όπως έγινε λ.χ. από τον Langloys (στο Γαλλικό έργο του «Η άγωγή των παιδων μέσω της μουσικής κατά Πλάτωνα»), τον Richter («Η επιστημονική θεωρία της μουσικής στον Πλάτωνα και τον 'Αριστοτέλη», στα Γερμανικά), τον δικό μας Εδάγγελο Μουτσόπουλο («Η μουσική στο έργο του Πλάτωνος», στα Γαλλικά κι' αυτό), τον Néroman («Το μάθημα του Πλάτωνος: Ι, Μουσική, κλειδί του σύμπαντος. ΙΙ, 'Ο άνθρωπος και ο Ουρανός». 'Επίσης Γαλλικό σύγγραμμα) και άλλους. Συνεπώς έμεις εδώ δεν μπορούμε να ελπίζουμε ότι θα εξαντλήσουμε το θέμα, γι' αυτό ύστερα απ' όσα είπαμε για τους μεγάλους προκατόχους του Πλάτωνος, που ισχύουν και για τον ίδιο και στα όποια ασφαλώς ο μεγάλος 'Αθηναίος φιλόσοφος έβαλε την ανεπανάληπτη προσωπική του σφραγίδα, ως αφήσουμε τα πράγματα ως εδώ. Κι' ως κλείσουμε την βλη διαδρομή μας, ολοκληρώνοντας τις μέχρι το σημείο αυτό σκέψεις μας για την εκδήλωση του πολυσήμαντου αυτού μουσικού φαινομένου μεταξύ των 'Ελλήνων της αρχαιότητας.

Είτε από τη στιγμή της μουσικής εκείνης θεμελιώσεως των προ μάτων από τον 'Ορφέα, είτε πριν, ένα πράγμα μας υποχρεώνει ή βαθύτερη μελέτη του θέματος να πούμε, μ' βλη τη δόση υπερβολής που εκ πρώτης όφως φαίνεται να το χαρακτηρίζει. 'Ότι η μουσική, όφ' όλες τις επόψεις, στην τότε 'Ελλάδα, λές και ήταν στην ατμόσφαιρα, στον άερα. 'Εν πάση περιπτώσει, θά έχουμε τουλάχιστο πεισθή ότι ήταν στο περιβάλλον. 'Αλλωστε, καθώς έχει αναγνωρισθή (και όχι μόνο σε σχέση μ' αυτή την εκδήλωση των 'Ελλήνων), αν η μουσική και πολλά άλλα χαρακτηριστικά δεν βρίσκονταν κιόλας γύρω από τους μεγάλους αυτούς άντρες, όχι μόνο δεν θά τάπαίρναν για να τους δώσουν πιά ολοκληρωμένη, πιά συστηματοποιημένη και φιλοσοφική, μ' άλλα λόγια πιά τέλεια, μορφή, μά είναι αμφίβολο αν το περιβάλλον αυτό θά πρόσφερε τις π ρ ο ύ π ο θ έ σ ε ι ς για τη γέννηση ενός Σωκράτους και ενός Πλάτωνος, ή ενός 'Ορφέως

(1) Κι' αυτός ονομάστηκε χαρακτηριστικά «Υίος του 'Απόλλωνος»!

και ενός Πυθαγόρου. Αυτό το θεμελιώδες γεγονός πρέπει να τονίζεται πάντοτε, γιατί, όπως ξέρουμε, διατυπώνεται κάποτε ή άπορία, ή ή άποψη, ότι οι Πλάτωνες και οι λοιποί μεγάλοι μεταξὺ τῶν τότε Ἑλλήνων ἦταν, ἀντίθετα, καθαρὸ δημιούργημα ἀ ν τ ι δ ρ α σ ε ω ς πρὸς τὸ περιβάλλον, και ότι οι καρποὶ τοῦ στοχασμοῦ τους, καθὼς και τὸ προσωπικό τους παράδειγμα ζωῆς, δὲν ἀντιπροσωπεύουν τὴν ἐποχή τους και συνεπῶς οὔτε τοὺς σύγχρονους τοὺς Ἑλληνες, ἐπειδὴ τάχα ἐνσωματώνουν αὐτὸ πού δὲν ὑπῆρχε στὸ περιβάλλον. Παρ' ὅλο πού, στὸ στάδιο αὐτό, δὲν χρειαζόμαστε ἴσως ἄλλα ἀποδεικτικά ἐναντίον αὐτῆς τῆς θέσεως, ὡστόσο ἄς ἀναφέρουμε ἀκόμα ἓνα κοντὰ στὰ ἴσα εἶπαμε. "Ἄν υποθέσουμε πρὸς στιγμή ὅτι, πράγματι, δὲν ὑπῆρχε καμμιά βίωση τῆς ἁρμονίας, οὔτε και καμμιά ὠραιοπάθεια, στὸ περιβάλλον, δηλαδὴ και τὸν τελευταίον ἀκόμα πολίτη σὲ μικρὸ ἢ σὲ μεγάλο βαθμὸ (ιδίως τὸν ἐλεύθερο πολίτη), τότε πῶς νὰ ἐξηγήσουμε ἀκόμα ἓνα κτυπητὸ φαινόμενο, ὅπως ἐκείνο τῶν ταπεινῶν τεχνιτῶν, πιδ συγκριμένα τῶν ἀπλῶν ἀγχειοπλαστῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, πού στὰ ἔργα τῶν χειρῶν τους βλέπουμε τὴν συνεπῆ ἐκδήλωση τῆς ὠραιοπάθειας και τῆ γνώση και ἀπόδοση τῆς ἁρμονίας σὲ ἀπειρες μορφές (τοῦ σώματος, π.χ.), νὰ μᾶς δείχνουν ζωντανὰ ἓνα πρᾶγμα: "Ὅτι ἐπρόκειτο πρᾶγματι γιὰ ἓνα δυνατὸ κραδασμὸ και γιὰ μιὰ ἔντονη ἀκτινοβολία τοῦ περιβάλλοντος, τῆς καθημερινῆς τάξης τῶν πραγμάτων πού παρέσυρε μὲ τὴ δύναμή της και τοὺς προσάρμοξε κι αὐτοὺς, διαμορφώνοντας καταλλήλως τὰ γούστα τους, καθὼς και τὴν τεχνική τους, σὲ βαθμὸ πού ταπεινοὶ τεχνίτες, κάθε ἄλλο παρὰ τῆς περιωπῆς ἑνὸς Πυθαγόρου και ἑνὸς Πλάτωνος, ἢ ἑνὸς Φειδίου, νὰ κάμνουν ἀριστουργήματα κάλλους πού μᾶς ἀφήνουν ἐκστατικούς. Καὶ οἱ ἀναλογίες μοροῦν ν' ἀνιχνευθοῦν και σὲ ἄλλους τομεῖς ἀπὸ τὸν καθένα σας πού ἔχει τὸ ἐνδιαφέρον. Φέρ' εἰπεῖν, ἀναλογισθῆτε πρὸς στιγμή τὸ ρόλο τῆς γλυπτικῆς και τῆς ἀρχιτεκτονικῆς, πού κυριολεκτικά ὑπερπλήρωσαν (ἂν ἐπιτρέπεται ἡ ἔκφραση) και στόλιζαν τὴ ζωὴ τῶν Ἑλλήνων μὲ δάση δάκρυρα ἔργων ὁμορφιάς μέσα στις πόλεις, τὰ ἱερά, τις ἀγορές, τις κεντρικὲς οδοὺς, τις κρήνες — παντοῦ — ὥστε αὐτὰ νὰ περιβάλλουν τὸν Ἑλληνα στὴν κάθε του κίνηση και μὲ τὴ συνεχῆ ἐνατένιση πού τοῦ ἐπέβαλλαν, νὰ τοῦ μορφοποιοῦν τὴ ψυχὴ και νὰ τὸν παρορμῶν νὰ τὰ μιμῆται αὐθόρμητα και μὲ ζῆλο, στὸν ἑαυτὸ του και στὴ ζωὴ του...

Τὸ τελικὸ συμπέρασμα μένει ὅτι ἐπρόκειτο τῷ ὄντι γιὰ ἓνα πρωτόφαντο εἶδος ζωῆς, εἰλικρινὰ δύσκολο νὰ ἐπαναληφθῆ ξανά (γιὰ πολλοὺς λόγους πού εἶναι συνηφαμένοι μὲ τὸν σύγχρονον κόσμον και τὸν τύπο ἀνθρώπου πού δημιούργησε), και ὅπου τὸ κάθε τί πού ἔκανες, ἔπρεπε νὰ τὸ κάνης — ὑποχρεωνόσουνα νὰ τὸ κάνης, ἐνοιωθες τὴν ἀκαταμάχητη παρόρμηση νὰ τὸ κάνης — μὲ ὁμορφιά και μὲ ἁρμονία. Μ ο υ σ ι κ ἄ, θὰ ἔλεγαν οἱ Ἑλληνες. Διαφορετικά ἐλάχιστες ἐλίπιδες εἶχες νὰ θρῆς θέση στὸ περιβάλλον ἢ νὰ συνεννόηθῆς μ' αὐτό. Θὰ ἔθεωρεῖσο ξένος, ἢ, ὅπως ἐδικαιοῦντο νὰ λέν οἱ τότε Ἑλληνες, βάρβαρος (πού εἶναι μιὰ λέξη πού ὑποδηλώνει πρωτίστως κατάσταση συνειδήσεως και ψυχικὴ ἐξέλιξη, ὅχι τόσο φυλετικὴ καταγωγή). Ἦταν ζήτημα κ α ἰ φυσικῆς, δηλαδὴ σωματικῆς, κ α ἰ πνευματικῆς ἐπιδιώσεως, κ ι" ὁ καθένας ἔκανε (τὸ εἶπαμε κιόλας) τὴ συμβολὴ του ὅπως τὸ μπορούσε. Ὁ δὲ φιλόσοφος στέκοταν ἀπὸ τὴν περιωπή του — τὸ Ὁμῶσεῖον του, τὴν Ἀκαδημία του, τὸ Λύκειόν του, τὴ Στόα του, ἢ τοὺς ζωντανοὺς κύκλους του στὸ ἄστυ — ἀτενίζοντας ὅλ' αὐτὰ και ἐμπνεόμενος ἓνα πιδ συνειδητό, ἓνα πιδ ἀληθινὸ τέμμα, μιὰ πιδ τέλεια κατάληξη.

ΡΟΓΗΡΟΣ ΔΟΓΪΖΙΔΗΣ

ΠΡΟΣΦΥΓΙΑ 74

1. Προϊστορικό

Εκεί πού πρώτα εκατοικούσε
ο ήλιος, η λεμονιά κι η θάλασσα
τώρα ενεδρεύει ο θάνατος, η προσφυγιά
και τ' αλμυρό, πικρό νερό τους.
Εκεί πού πρώτα ελούζονταν
διαφανευτής ο ήλιος στους μυστικούς
δυθούς

τώρα ποτάμι τρέχει τὸ αἷμα
κι ο πικρός, ο αλμυρός υδρός.

2. Ο θάνατος τὸν Πενταδάκτυλο

Κατρακυλάει ἀπὸ τὸν Πενταδάκτυλο
κατηφορίζει κατὰ τὴν Λάπηθο,
φουσκονεριάζει στὴν Γλυκειώτισσα
καὶ κοκκινίζει τῆς θάλασσας
τὸ αλμυρό, τὸ γαλανὸ νερό της.

Τὰ τρία δάκτυλα τοῦ κόπηκαν,
τοῦ Πενταδάκτυλου,
καὶ μένει κουτσοχέρης.
Τόνα τὸ πήρε ἡ φωτιά
καὶ τ' ἄλλο τὸ μαχαίρι
τὸ τρίτο καὶ τὸ μεγαλύτερο
τώρα θά υποφέρει
κάτ' ἀπ' τὸν ξένο τὸ ζυγὸ.

Σφικτὰ τοῦ θέσανε τὰ μάτια
τοῦ φίμωσαν τὸ στόμα
χέρια καὶ πόδια τὸν ἐπιάσανε
μ' αὐτὸς δὲν λείει γὰ γίνῃ σκλάβος ἴκωμα
γιατὶ ἔχει τίς φλέδες του
ἐδῶ, μὲς στὸ δικό μας χῶμα.

3. Θρηνητικὸ

Κλαίνε οἱ μάνες κλαίνε
κλαίν οἱ προσφυγομένες,
τὸν Πενταδάκτυλο τοὺς κλαίνε
δυσὸ τὰ εἶχαν τὰ θουὰ

καὶ τόνα τώρα τοὺς ἐχάθη
σὰν ἀνθισμένη μυγδαλιά
πὸ ἴγειρε στὸ χῶμα κι ἐμαράθη.

Σέρνοντας οἱ μάνες τὸν καημὸ
σῆκωσαν τὰ χέρια εἰς τὸν ουρανὸ
τὸν ἡλιο θέλουσιν ἄλλο γι' ἀδελφὸ.
Παίρνοντας τὸν δρόμο γιὰ τὸν μισεμὸ
τάνυσαν τὰ μπράτσα ὡς τὸν ἔβδομο ουρα-
νὸ
γύρισαν καὶ φίλεψαν, τὸ θουὸ μὰ γου-
λιά νερὸ

4. Φεύγοντας

Οἱ εφταπλανήτες εἰς τὸ δρόμο τοὺς
χαιρέτησαν
καὶ τὸ ἄστρο τοῦ βορρὰ ὅλους τοὺς, τοὺς
καλημέρησε
μὰ ο μαῦρος θάνατος πολὺ τοὺς ἐρωτεύ-
τηκε

καὶ στεφάνι μὲ σκληρὴ σφικτοθηλειὰ
στὸ λευκῶλενο λαιμὸ τοὺς πέρασε.
Κλαίνε οἱ μάνες—κλαίνε
κλαίν οἱ προσφυγομένες
— ἄδικα κλαίν οἱ πικρομένες —
τὸν Πενταδάκτυλο τοὺς κλαίνε
δυσὸ τὰ εἶχαν τὰ θουὰ
τόνα τοὺς τὸ πήρανε
τώρα κάθονται καὶ μοιροκλαίνε
καὶ κρατάνε ἀγκαλιά,
τόνα ἀπ' τὰ δυσὸ τοὺς τὰ παιδιὰ.

5. Ἐπιλογὸς Τραγικὸς

Κλαίνε οἱ μάνες κλαίνε
τὸν ξεριζωμὸ τοὺς κλαίνε,
τρέχουν τὰ δάκρυα τοὺς — τοέχουν
θολώνουνε τὸ Κυπριώτικο νερὸ
πικροαίνουνε τὴν θάλασσα
τοὺς κόπηκε ἡ ἀνάσα
δὲν βρίσκουν νεπαμὸ.

POEMS FROM THE MODERN GREEK

Translated by JACK GAIST

G. ATHANAS

A PATTERN OF MOONLIGHT

What happened tonight was a miracle too!
Into the orchard thick with trees
the Lady Moon made a trail
awoke the jasmine, the nightingale
turned the brook all dim and pale
into a shining, golden frieze.

What happened tonight was a miracle too!
Into a small and neighbouring cottage
the Lady Moon with humble mien
made her way and spread her sheen,
with her gold proved far from mean
— and to you it was all a dream —
upon a young girl's pallet.

What happened tonight was a miracle too!
Into the graveyard at the town's end
with light penurious, frailest of beams
went the Lady Moon.
And when the crosses were dimly lit
she searched to find something, the tombstone gleams,
and such was the horror that even the dead,
chilled to the bones, had willingly fled.

What happened tonight was a miracle too!
Into the castle, impregnable fort
worn by the mountain like a crown
went the Lady Moon!—
of numberless warriors suddenly none
as if a fanfare had sounded the doom
of war, and sweet peace had finally come.

What happened tonight was a miracle too!
The stars high above, high up in the heavens
trip in step with the Lady Moon,
and the murmuring sea keeps, so he thinks, time
to please his Lady who grants him a boon
sprinkling the waves with golden florins.

Κ Α Θ Ε Μ Η Ν Α

ΠΝΕΥΜΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

ΘΕΣΗ ΜΑΣ: Η «ΕΛΛΑΔΑ»

Θέση μας ή «Ελλάδα». Οι πολιτικές περιπέτειες, δυσάρεστες είναι, στη δική μας περίπτωση δισεπίτες, αλλά δεν μετακινούν τη θέση μας. "Αν αιώνες δουλείας καιμισαλλοδοξίας δὲ κατόρθωσαν ν' αλλοιώσουν τὸ ἔθνικὸ μας κῦταρο, θῶταν πολὺ ἀφελὲς (ἂν δὲν τὸ χαρακτηρίσουμε «ἐγκληματικὴν ὑπόθεση») νὰ πιστέψουμε πὺς μπορεῖ νὰ ἐπιρῶσῃ μιὰ καταστροφὴ πολιτικῆς ὑφῆς τὴ βιολογία τοῦ ἑλληνικοῦ ὀργανισμοῦ μας.

Εἶναι φυσικὸ στὶς ἔθνικες δυσκολίες νὰ ὀρθώνονται παράπονα καὶ νὰ λέγονται ὀσκαφτοὶ λόγοι. Κεῖνο ποὺ ἐνδιαφέρει εἶναι τὸ τί λέγει ἡ καρδιά στὶς ἰδικές της ὄρες ὅταν συλλογίζεται τὰ χρέη της καὶ ἀναδιψᾷ τὴν ἱστορία της — ὅχι τὴν ἱστορία τῶν γεγονότων (ποὺ καὶ αὐτὴ ἔχει τὴ σημασία της) ἀλλὰ τὴν ἱστορία τῶν αἰσθημάτων της, κεῖνο τὸ διαιώνιο φυλετικὸ ὕγρο ποὺ τὴν διατηρεῖ στὴ ζωὴ τὸσους καὶ τὸσους αἰῶνες.

Ἐθιδικὰ ὁ πνευματικὸς ἄνθρωπος, ἔστω καὶ τῶν μικρῶν μεγέθων (τί νὰ σοῦ κἀν ἓνα νησί;), ὀφείλει νὰ σταθῆ με παρρησία, ἐμφυχώνοντας τοὺς ἀνθρώπους καὶ τοὺς καιροὺς του. "Οχι βέβαια με λογίδια, ὅπου τὰ κλισεῖ τῆς συνθηματολογίας μᾶς ξεθυμαίνουν ἢ μᾶς γεννοῦν ἀντιρροήσεις. Νὰ δεῖξῃ αὐτὸς τὴν παρρησία του με τὴ γενική του στάση, με τὸ παρὸν του δίπλα στὸ λαὸ του ποὺ ὑποφέρει καὶ ταλαντεύεται (ὄχι βέβαια ταλαντεύσεις στὸ ἔθνικὸ θέμα, ἀλλὰ στὸ πολιτικὸ), νὰ τοῦ μάθῃ νὰ ξεχωρίζει τὸ πρόσκαιρο πολιτικὸ ἀπὸ τὸ διαιώνιο φυλετικὸ καὶ ἔθνικὸ.

Προσωπικὰ πιστεύουμε στὴν ἀγνότητα καὶ τὴν ἔθνικὴ παλληκαριά τοῦ λαοῦ. Συλλογίζομαστε καὶ ἔχουμε ἐπιφυλάξεις γιὰ τὴ στάση τῶν καιροσκόπων, ποὺ μπορεῖ ἀπὸ ἰδιοτέλεια νὰ κλονίσουν σὲ δευδομένη νευραλγικὴ στιγμὴ τὸ σθένος καὶ τὸ φρόνημα τοῦ λαοῦ μας.

"Ἄς ἐλπίσουμε πὺς τὸ ἔθνικὸ μας μέταλλο θ' ἀντέξῃ καὶ ὁ πνευματικὸς ἄνθρωπος θὰ μοχθῆ γιὰ νὰ τὸ κρατᾷ καθαρὸ καὶ ἀστραφτερὸ.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΣΧΟΛΙΟ

Ο ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ

Νὰ τὰ λέμε καθαρά: ἡ παιδεία μᾶς ἔσωσε. Μπορεῖ κάποτε αὐτὴ νάτανε στὰ χέρια τοῦ παπᾶ με τὸ "Οκτωῆχι ἢ στοὺς κλειστοὺς τοίχους

τοῦ κρυφοῦ σχολειοῦ με τὸ λαδολύχναρο. Ἀργότερα σὲ πρωτόγονα σχολεῖα καὶ με δασκάλους τοῦ Γένους (ἄξιο ὄνομα, τὸ πιὸ τιμητικὸ ποὺ γνώρισε ὁ Ἑλληνισμός). Προχωρήσαμε πρόσφατα σὲ κτήρια με σύγχρονες καὶ ἀπαραίτητες εὐκολίες. Ἰδρύσαμε ἐργαστήρια καὶ βιβλιοθήκες. Κάναμε προγράμματα, συχνὰ με πειραματισμὸς ἢ προσπάθειες προσαρμογῆς τοὺς στὶς δικές μας ἀπαιτήσεις. Οἱ ἐξοπλισμοὶ πιά τῶν σχολείων μας λογαριάζονταν ἐκानοποιητικοὶ ἀνάλογα με τὰ μέσα μας. Ἀλλὰ ὁ ἐκπαιδευτικὸς (δάσκαλος ἢ καθηγητῆς) πάντα ἦταν ἡ ψυχὴ καὶ ὁ ἄνθρωπος ποὺ θὰ ἀξιοποιήσῃ ὄλ' αὐτὰ. Τὸν σεβόμαστε καὶ τοῦ ἀναγνωρίζουμε τὸ προβάδισμα.

"Ἀλλὰ... (ὕπάρχει ἓνα φοβερὸ «ἀλλά»)! Τὸ πρόγραμμα, ποὺ εἶναι καὶ αὐτὸ σοβαρὸ, ἔγινε στὰ μέτρα μας ἀλλὰ με προσαρμογῆς στὶς κάθε λίγο μεταβαλλόμενες ἀνάγκες, τοπικὲς καὶ διεθνεῖς; Προπαντός, καθοριστικὸς ρεαλιστικὸς στόχος, δίπλα στὸν ἰδεολογικὸ ἔθνικὸ στόχο; Μήπως ξεδεύουμε δυνάμεις χωρὶς ἀντίστοιχα κέρδη, μόνο καὶ μόνο γιὰτὶ δὲν τολμοῦμε νέες προσαρμογές;

Διαβάσαμε τελευταῖα ἓνα ἄρθρο τοῦ I.M. Παναγιωτόπουλου στὸ περιοδικὸ «Ἐθὺνη» (Ἀθήνα, 1974, ἀρ. 36) στὸ ὁποῖο, με ἄδρες γραμμὲς καὶ πολὺ πειστικά, ὁ φωτισμένος καὶ ἔμπειρος αὐτὸς ἐκπαιδευτικὸς ἐπεσήμανε τὶς ἐλλείψεις μας στὸν ἐκπαιδευτικὸ τομέα καὶ τὸ σταμάτημά μας σὲ ἀπηρχαιωμένες θέσεις (ὄχι βέβαια στὸ ἔθνικὸ θέμα). Εἰδικὰ μᾶς ἀνησόχησε (πρᾶγμα ποὺ τὸ νοιώσαμε ἀπὸ χρόνια) τὸ κεφάλαιο τῆς Ἱστορίας, ποὺ εἶναι νευραλγικὸ γιὰ τὸ σχηματισμὸ τῆς θέσης μας μέσα στὸ σημερινὸ κόσμο. Ἐδῶ στὴν Κύπρο καὶ ὄλας νοιώθουμε πόσο κακὰ σταβίσαμε πολλὰ συμβάντα μόνο καὶ μόνο γιὰτὶ στηριζόμαστε σὲ παρεξηγημένες ἀπόψεις καὶ ἄγνοια σοβαρῶν γεγονότων ἀπὸ τὴν ἱστορία μας καὶ τὶς σύγχρονες διεθνεῖς κινήσεις. Ἡ ἔξαρση τῆς «παλληκαριάς» εἶναι βέβαια σκόπιμο, ἀλλὰ δὲν εἶναι τὸ μόνὸ ἐφόδιο γιὰ νὰ ρυθμιστῆ ὁ ἔθνικὸς μας βίος. Κι ἢ Ἱστορία δὲν εἶναι σειρά γεγονότων παλληκαριάς, ποὺ προβᾶλλονται με πολλὰ — πολλὲς φορές — κενὴ ρητορεία. Εἶναι κάτι οὐσιαστικώτερο. Καὶ κάθε γεγονόςὸς ἔχει καὶ τὴ σκοτεινὴ του πλευρᾶ, ποὺ δὲν πρέπει ν' ἀποκρύπτεται, γιὰτὶ θημιουργεῖ ἐσφαλμένες ἐντυπώσεις καὶ ὀδηγεῖ σὲ πλανημένες ἀπόψεις.

Καὶ πάλιν ὁ ἐκπαιδευτικὸς στὸ σημεῖο αὐτὸ θὰ ἐξυηρητῆ τὸν τόπο του, ἂν δὲν τὸν βοηθοῦν τὰ προγράμματα καὶ τὰ σχολικά (συχνότατα ἀπηρχαιωμένα) ἐγχειρίδια. "Ἄν σταθῆ πάνω ἀπὸ κενολογίες καὶ ρητορισμὸς καὶ δώσῃ στὰ παιδιά τὴν οὐσία θὰ μᾶς σώσῃ ξανά.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΔΥΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

(«Εθθύνη» και «Ἑλλάς - Κύπρος - Τουρισμός»)

Μερικά πράγματα πρέπει να επισημαίνονται για λόγους στοιχειώδους δικαιοσύνης, και, αν θέλετε, από συναδελφικό καθήκον. Όμως μία επισημάνση δε σημαίνει ταυτοχρόνως και διάθεση για υποτίμηση διαφόρων άλλων προσφορών, ιδίως σε άλλους τομείς του πνεύματος.

Τό διμηνιαίο περιοδικό «Εθθύνη» μᾶς ἔχει και ἄλλοτε ἀπασχολήσει. Στὴν τωρινή περίπτωση δὲν τὸ συζητάμε γιὰ τὸ ὑψηλὸ ἐπίπεδόν του καὶ τὸ πλάτος τῶν προβληματισμῶν του. Τὸ ἀντικρίβουμε ἀπὸ τὴ σκοπιά τῆς «ἀντίστασης», ὅπως ἡ νέα μόδα μὲ τὸν ἀδικαιολογητὸ της ἄλο — τὸν πολὺ ὑποτιμῶ γιὰ μᾶς — πλημμυρίζει τὰ ἔντυπα τῆς Ἀθήνας. Ἡ «Εθθύνη» μὲ πλήρη εὐθύνη συνεχῶς ἀνάλυε, κατὰ δημοκρατικὸ καὶ μὴ πολιτικάντικο ἢ κομματικὸ τρόπο, τὸ μεγάλο θέμα τῆς δημοκρατίας. Μὲ τὰ μάτια τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν ξένων ἔκρινε τὴ «Δημοκρατία» καὶ τὰ συγγενικά της προβλήματα καὶ μᾶς ἄφηνε νὰ διαμορφώσουμε ἐλεύθερα τὴ θέση μας. Δὲν ὀσφραινόμαστε στὴν κίνησή της στενὰ προσωπικά ἑλατήρια, ἀλλὰ πεποιθήσεις καὶ πιστεύω, ποὺ δὲν προβάλλονταν μὲ τοὺς γνωστοὺς τρόπους τῶν κομματικῶν ἡθῶν. Ἦρθε, λοιπόν, ἡ ὥρα μας νὰ ἐκφράσουμε τὴν ἐκτίμησή μας γιὰ τὸ σοβαρὸ ἔργο της, χωρὶς νὰ τῆς ἀπονέμουμε τοὺς ἀφελεῖς τίτλους τοῦ «ἀντιστασιακοῦ». Ἡ ἐπιστήμη, ὡς ἀλήθεια, δὲν χρειάζεται ὑποπτους τίτλους τιμῆς.

Μὲ τὴν «Εθθύνη» βέβαια δὲν ἔχει συγγένεια ἄλλο ἔντυπο «Ἑλλάς - Κύπρος - Τουρισμός». Τὸ ἔντυπο αὐτὸ ἦταν πρόσκληση γιὰ γνωριμία τοῦ Κυπριακοῦ χώρου καὶ τοῦ εὐρύτερου Ἑλλαδικοῦ. Ἦταν ἓνα εἶδος σύνδεσμου ἀνάμεσα στὸν εὐρὸν ἡμῶν καὶ τὸν ἰδιαιτέρῳ μὲ τὸ μικρὸν ἡμῶν «τῆς γλυκείας Χώρας Κύπρος», ποὺ ξεχωριστὰ τὴν ἐξυπηρετοῦσε. Ἡ τελευταία ἡμῶς ἔκδοση τοῦ περιοδικοῦ αὐτοῦ μὲ τίτλο «Ἡ Νέα Κυπριακὴ Τραγωδία» μᾶς ἐπιβάλλει τὴν ἐπισήμανση. Εἶναι μιά εἰδικὴ ἔκδοση — ἀφιέρωμα στὰ δραματικὰ γεγονότα τῆς Κύπρου ἀπ' τὰ Γραφεῖα «Τάκης Σολομωνίδης Λτδ». Ἡ σύγκριση τοῦ περιεχομένου τῆς ἔκδοσης αὐτῆς, τῆς κατάταξης, ποὺ δόθηκε στὴν βλῆ της, τοῦ τρόπου προβολῆς γεγονότων καὶ τῆς διάνησις της μὲ φωτογραφίες, ἀν γίνῃ μὲ ἄλλα ἔντυπα πολὺ φιλόδοξα κι' ἀκριβοπληρωμένα ἐπισήμων τμημάτων καὶ ὀργανισμῶν, τὴν τοποθετεῖ στὸ ὑψηλότερο σημεῖο. Εἶναι μιά ἐθνικὴ ἐξυπρέτηση καὶ ἀξίζει τὸν ἔπαινο καὶ τὴν εὐχαριστίαν. Ταυτοχρόνως εἶναι καὶ ἓνα ντοκουμέντο.

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

Η ΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΚΑΡΕΛΛΗ

Δὲ μπορεῖς νὰ λησιμονήσης κάποιες παλιές γυναικείες δραματικὲς φωνές στὴ νεοελληνικὴ ποίηση. Ποιὸς μπορεῖ νὰ μείνῃ ἀσυγκίνητος μπρο-

στὰ στὸ ἐρωτικὸ πάθος τῆς ἄτυχης ποιήτριας Μαρίας Πολυδοῦρη, ποὺ λέει:

δὲν τραγουδῶ παρὰ γιὰτὶ μ' ἀγάπησες
στὰ περασμένα χρόνια...

ἢ μπροστὰ στὸ ἀπέριττο καὶ λιτὸ ἀλλὰ πλατὸ-
τατο καὶ οἰκουμενικὸ ποιηματάκι τῆς Μαρτιώ-
τισσας, τὸ γνωστὸ

«σ' ἀγαπῶ σ' ἀγαπῶ δὲ μπορῶ
τίποτ' ἄλλο νὰ πῶ
ποῖο βαθὺ πῶ ἀπλὸ
πῶ μεγάλο...»

Ἦταν σπάνιες αὐτὲς οἱ γυναικείες φωνές, μὰ ὑπολογίζουμε μὲς τὸ βαρὸ ἀντρικὸ ἤχο. Πολὺ γρήγορα, ὅμως ὁ γυναικεῖος λυρισμὸς ἀπλωσε σὲ πολλὰς περιοχές, εἶπε τὸ λόγο του, ἐδῶ ἀπλὸ καὶ μελωδικό, ἐκεῖ χαμηλόφωνο καὶ καταλυτικὸ, πῶ πέρα ἀγγώδη ἢ ρωμαλέο.

Μὲς τοὺς καινοῦριους αὐτοὺς ἤχους ἀνήκει καὶ ἡ ποίηση τῆς Ζωῆς Καρέλλη, ἐκεῖ πάνω στὰ ὄρεια μας ἑδάφη, ὅπου ἓνα καινούριο κλίμα μὲ κάποια ἰδιουτυπία ξεπρόβαλλε ἀπὸ καιρὸ κοιτώντας νὰ συναγωνιστῇ τὴς φωνές τῆς ἑλληνικῆς προτεβουσας. Δὲν ξέρω ἀν τὸ βυζαντινὸ στοιχεῖο, ποὺ εἶναι τόσο φανερὸ στὴ Θεσσαλονίκη καὶ στοὺς γειτονικοὺς τῆς χώρας, ἐπιηρεάζει μὲ τὸν παλιὸ μυστικισμό του τὴν τέχνη, ἐνῶ τὸ ἄττικο φῶς καὶ τὰ δείγματα τοῦ ἀρχαίου κλασσικοῦ μᾶς παρελθόντος μὲ τὰ ζωντανὰ εἶρηπια τῆς Ἀκρόπολης εἰσοδοῦν κάποιες ἄλλες πῶ πλαστικὲς τεχνιστροφίες. Πάντως αὐτὸ τὸ βυζαντινὸ στοιχεῖο, κι' ὅταν ἀκόμα ἀρχαιοτροπεῖ στὴν ποίηση τῆς Καρέλλης φαίνεται ξεκάθαρα καὶ πρωτοκαθεδρικὸ.

Σὲ κάποιες ἐξομολογήσεις της σὲ ἡμερήσιο ἔντυπο ἢ ποιήτρια κοιτάζει νὰ δικαιολογήσῃ τὴν αγωνία της καὶ τὴν πίκρα της. Ἐξῆσε τὸν πρῶτο παγκόσμιο πόλεμο, τὴ μικρασιατικὴ καταστροφή μὲ τὸ φάσμο τῶν προσφύγων, ἐνοίωσε τὴν ἀγωνία τοῦ μεσοπολέμου, εἶδε τὸ δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, μὲ τὴ γερμανικὴ κατοχὴ καὶ τελευταία τὸ συμμοριτοπόλεμο μὲ τὴν ἀδελφοκτονία, ὅλα τούτα ποὺ καταγερμένισαν τὴς ἰδέες καὶ τὴς ἀξίες καὶ προκάλεσαν φοβερὲς διασπάσεις στὸν πνευματικὸ καὶ ἠθικὸ μας κόσμο. Ἀκριβῶς αὐτὲς οἱ διασπάσεις στὸν τομέα τῶν ἀξιών καὶ τῶν συναισθημάτων τὴν ὀδήγησαν στὴν ἔκφραση μὲ συνθετικὰ ἔργα ὅπως ὀμολογεῖ καὶ ἡ ἴδια. Στὴ δίτομη συγκεντρωτικὴ της ἔκδοση μὲ τὸν τίτλο «Ποιήματα» (ἔκδοση τῶν φίλων, Ἀθήνα 1973) λέγει γιὰ τὴν τάση της πρὸς τὴ σύνθεση τὰ ἑξῆς: «ὅπως ἀσυνεῖδητα — καὶ κατόπιν συνεῖδητὰ — αἰσθανόμουν τὴν ἀνάγκη τῆς σύνθεσης, πάντα γι' αὐτὸ ἡ κάθε ποιητικὴ συλλογὴ μου προσπάθησα νὰ εἶναι μιά σύνθεση. Νὰ ὀπάρχει σ' αὐτὴν νόημα - πυρήνας κεντρικὸς ποὺ θὰ συγκρατεῖ καὶ θὰ συγκροτεῖ τὸ λόγο». Αὐτὰ δηλώνει ἡ ποιήτρια. Δὲν εἶναι, ὅμως ἐπικίνδυνος ὁ προγραμματισμὸς; Ἐκτός ἀν ἀπὸ ἔ-

να σύνολο επιλεγούν τα συγγενικά που περιστρέφονται γύρω από μία κεντρική ιδέα, για να της δοθεί η επιθυμητή σφαιρικότητα. Ψάξω ή δήλωσι αυτή για την τάση στη σύνθεση μας δίνει κλειδιά και οδηγητική γραμμή, που θα μάς οδηγήσει στην έρευνητική γνωριμία μας με τις ποιητικές συλλογές. Πραγματικά με αυτή τη γραμμή δοκιμάζουμε.

Η συλλογή «Πορεία» (1940) είναι η πρώτη της Ζωής Καρέλλη. Η ποιήτρια σε πρόλογο στα «Ποιήματα» ξεμολογείται πώς της δόθηκε η χάρη του ρυθμικού λόγου μία Κυριακή πρωί στις 10 Ἀπριλίου 1938. Είχε πάει τη μέρα αυτή σε νεκροταφείο, κι' ενώ γύρω ή φύση γύριζε με λαμπρότητα, τὸ δέος τῶν θανάτων τῆς μίλησε θαθεῖα μ' ἕνα ἄλλο ἀσυνήθιστο τρόπο και τὴν δὴγησε πρὸς τὴν ποιητικὴ ἔκφραση. Στὸ ποίημα «10 Ἀπριλίου 1938» βρίσκονται μερικά οὐσιαστικά στοιχεία. Ἡ ποιήτρια μιλά για τὸν ἑαυτό της, πὸ εἶναι τὸ λυρικό κέντρο της και γι' αὐτὸ σχεδὸν παντοῦ προτιμᾷ τὴ χρήση τοῦ ἀρσενικοῦ γένους, χωρὶς τοῦτο νὰ σημειεῖ ἀπόκρυψη τοῦ φύλου της. Σ' ἕνα ποίημα κατοπινης της συλλογῆς μιλά για τὴν ἄνθρωπο ἰσότημη με τὸν ἄντρα. Αὐτὸ τὸν ἑαυτό της τὸν ἀντιδιαστέλλει ἀπὸ τὴς γύρω ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς σ' ὅ,τι λαμπρότερο κι' ἑλκυστικότερο ἔχει αὐτὴ ἡ ζωῆ.

Ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀπαρχὴ ξεκινᾷ μιὰ ἀλυσίδα ποιήματα με κλιμακωτὸ τρόπο. Ἡ ἀμφιβολία, ὁ φόβος, ἡ ἀγωνία πὸς δὲν ἀνήκει σὲ καμμιά πραγματικότητα, ἡ πίστη πρὸς τὴν ἀξία και τὴ σημασία τοῦ θανάτου σὸν τῆς πὸ ἰσχυρῆς δύναμης, ὅλα δηλ. τὰ στοιχεία τοῦ ὑπαρξιακοῦ ἀγχοῦς, πλημμυρίζουν σὲ πολλές παραλλαγῆς τὴν ποίηση στὴν «Πορεία» ἀποκορῦφωμα, πὸ ἔχει φιλοσοφικό ὑπόστρωμα, τὴ δῆλωση:

ὁ θάνατος μου ἀνοίγει
τὴν ἀγάλλη τοῦ θεοῦ.

Τοῦτο εἶναι κι' ὅλας τὸ ἐπιστέγασμα τῶν ἐπιθυμιῶν της νὰ ἐνοηθῆ δηλ. με τὸ θεῖο διὰ τοῦ θανάτου, ἔστω κι' ἂν λέγει κάπου τὴ ζωῆ ἰσάξια τοῦ θανάτου.

Στὴ δεῦτερη συλλογὴ της με τίτλο «Ἐποχὴ τοῦ θανάτου» (1948) ἡ Ζωὴ Καρέλλη, παρόλο πὸ παραμένει στὸ προσωπικό της ἔκφραστικό κλίμα, ξεφεύγει ἀπὸ τὸ βασίλειο τῆς ἀμφιβολίας και προσεδαφίζεται πρὸς μιὰν ἄλλη πλευρὰ τοῦ γεγονότος «θάνατος». Στὴν κατανύχηση του. Γύρω ἀπ' αὐτὸ περιστρέφεται ἡ ποίηση της, χωρὶς νὰ περιγραφικὴ και ἀντικειμενοποιημένη, χωρὶς ν' ἀποδισμεύεται ἀπὸ τὸ πρόσωπο της, ἀλλὰ σὲ ἀντιπαροβολὴ του με τὴ ζωῆ.

Ἡ ζωῆ πὸ εἶναι ἀξία. Τὴν ἀπὸδειξε ἡ τὴν ἐπέβαλε στὴν ἀντίληψη τῆς ποιήτριας ὁ δεῦτερος παγκόσμιος πόλεμος με τὸν δλέθριο ἀντικτωπὸ του πάνω στὴ ζωῆ. «Νὰ νικηθῆ ἡ νίκη τοῦ θανάτου στὴ ζωῆ», λέγει, ἡ τις κινήσεις τῶν ζωντανῶν τις ἀγαπᾷ ἡ «ἡμεῖς εἴμαστε βέθαιοι, πὸς πρέπει νὰ ζήσωμε» ἡ «νὰ δοκιμάσει τῆς ζωῆς τὴν ἐμορφία» ἡ «εἶναι γλυ-

κειὰ ἡ δύσκολη ζωῆ» και ἄλλα με ἐπιστέγασμα τὸ ἐξῆς:

τόσο πιστεύω μαζί σου στὴ ζωῆ
πὸ παλεύω τὸ θάνατο ν' ἀρηθῶ.

Ἄν ἀναλύσωμε κατὰ ὄρθος τὴ νεα αὐτῶν ἐντύπωση τοῦ θανάτου ἀπὸ τὴν ποιήτρια θὰ παραδεκτοῦμε μιὰ προσπάθεια νὰ συμπληρωθῆ ἀπὸ τὴν ποιητικὴ της πένα ἡ εἰκόνα τοῦ θανάτου. Ὁ θάνατος εἶναι ἀπειράριθμος λέγει ἡ ποιήτρια μέσα στὴν ἀντιπολεμικὴ της διάθεση.

Στὴ συλλογὴ «Φαντασία τοῦ χρόνου», τοῦ 1949 ἐπὶκεντρο για τὸ ὁμῆλημα τῆς ποιήτριας εἶναι ὁ χρόνος. Ἡ ποιήτρια περνᾷ μιὰ κριτικὴ περίοδο. Διένυσε ἕνα ἀρκετὸ διάστημα ζωῆς, πλημμυρίστηκε ἀπὸ μῆνες κι' ἐντυπώσεις θαθεῖα χοραγμένες, ζῆτᾷ, διαρκῶς μιὰ παλιά παρούσια κι' ἀπ' ὅλα αὐτὰ συνθέτει συνθέσεις και παραλλαγῆς σὲ διάφορες μουσικῆς κλίμακες, μεζόνες κι' ἐλάσσονες. Τὸ πρῶτο μάλιστα ποίημα τῆς συλλογῆς με τίτλο «ἡμέρες και ὥρες» εἶναι μιὰ λυρικὴ διήγηση για τις μέρες και ὥρες τῆς φύσης και τῆς ζωῆς πὸς βρίσκονται στὸ παρελθόν και στὸ παρόν, ἀλλὰ ἕνα παρόν ρευστὸν εἶτομο νὰ γίνη παρελθόν. Καὶ ἀκολουθοῦν μικρὰ ἡ μεγάλα ὁμῆματα με κεντρικῆς ἔννοιες γύρω ἀπὸ αὐτὸν τὸν ἀδυσώπητο χρόνο πὸ ἔχει ἄρος σὸν τὸ θάνατο. Τέτοιες κεντρικῆς ἔννοιες εἶναι οἱ ἐξῆς: Οἱ ἄνθρωποι συζῶν ζῶντας σὲ χρόνος διάφορος. Τὸ παρελθόν προσωπικό και μὴ εἶναι ἐαυτῶ. Ἐνώπιος στὸ χρόνο τῆς φύσης ὁ δικός σου ἐπιστρέφει καιρός τὸ παρελθόν μες τὸ παρόν. Ὁ ἀδέκαστος χρόνος κριτῆς τῶν ἡμερῶν μας. Μόνον με τὸν ἔρωτα, τὴ μορφῆ (ποίημα ἡ παιδί;) και τὴν ἀγάπη μορεῖς νὰ γράψης τ' ὄνομά σου μες τὸ χρόνο. Μόνον ὁ θεὸς κατανύχησε τὸ χρόνο με τὴν αἰωνιότητα. Στὸ ποίημα «Χαιρετισμός» πὸ εἶναι μιὰ στῆλη ἐπίθετα, χαρακτηρίζεται ὁ χρόνος σ' ἕνα εἶδος ἀνακαταλάτωσης τῶν ἐπὶ μέρους λυρικῶν κομματιῶν.

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ

Ὁ χρόνος
μοραῖος ἔως μάταιος
ἀσύλληπτος
ὁ χρόνος
καθαρός πολύτιμος
σταθερός ἀπειράχτος
δυνατός συμπαγῆς
ὀλόκληρος νοητὸς ἀτελείωτος
αἰώνιος ἀστεῖρευτος ἀένιος ἀθίχτος
ἀκέραιος ἀκατάπυστος
διαρκῆς ἀσάλευτος
ἀδίσταχτος ἀδιαίρετος
ἀκίνητος ἀκρατος ἀδέσμευτος
πυκνὸς ἀδιάφορος ἀδιὰπέραστος
ὁ χρόνος ἀδιάλλαχτος
ἀδιάλλαχτος ἀπρόστος ἀειήγητος
ἀγνώριστος ἀγνωστος ἀθῆλος
πολύπλοκος ποικίλος ἀνεξήγητος
βέθαιο ἀβέθαιο
χρόνος ἀδίαστος ἀπροσδοκῆτος

ἀδοκίμαστος ἀδιέξοδος
 χρόνος βαθύς και τραχύς
 Ἄγέρωχος πλοῦσιος, ἀφθονος
 ὁ χρόνος ἀκριβῆς αἰφνίδιος
 φανερός ὁ δίκαιος υπερήφανος
 ἕνας ὁ μοναδικός χρόνος, λαμπρός
 ὁ ἔξοχος νέος διαρκῶς
 ἔνδοξος θεῖος ὁ χρόνος

Στὴ συλλογὴ «Τῆς μοναξιάς και τῆς ἑπαρ-
 σης» (1951) ἡ Ζωὴ Καρέλλη μὲ προσπάθεια
 ν' ἀντικειμενοποιήσῃ προσωπικὴς τῆς ἐμπειρίας
 ἀναζητᾷ και ἀπὸ ἱστορικὰ και μυθολογικὰ πρό-
 σωπα νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν ἑπαρση και τὴν περη-
 φάνεια σὰν ἕνα τρόπο γιὰ ν' ἀποκρυβῆ τὸ ἀτο-
 μικὸ δρᾶμα. Αὐτὸ τὸ δρᾶμα ἀρχίζει ἀπὸ τὴν ἐ-
 φηβεία μὲ μιὰ οἰορὰ ψυχικὴς και σωματικὴς ἀ-
 πογοητεύσεις. Οἱ τύφεις και οἱ ἁμαρτίες τοῦ σώ-
 ματος συχνὰ προβάλλουν δικαιολογητικὰ τους τὴ
 μόνωση και σὲ ἴση μοίρα μ' αὐτὴ τὴν στέρηση.
 Τὸ ἐγκόσμιο σῶμα πολυκοιτάζεται ἡ πιὸ θα-
 ρεῖα συμφορὰ. Στὴ συλλογὴ αὐτὴν ὑπάρχουν και
 λίγα ποιήματα στὰ ὁποῖα ὑποδόσκει ἡ εἰρωνία
 μπροστὰ στὴ τυπικότητα θεσμιῶν ποῦ κανονικὰ
 ἔπρεπε νάχουν τὸν παλιὸ μυτικὸ παλμὸ σὰν
 π.χ. τὸ μυστήριο τοῦ γάμου. Ὁ λυρισμὸς στὴ
 συλλογὴ αὐτὴ δὲν ἔχει τὴν πυκνότητα και τὴ
 δόνηση ποῦ παρουσίαζε ἡ ποιητρία στὶς προη-
 γούμενες συλλογὲς τῆς, γιὰ τὸ ἐγκεφαλικὸ
 στοιχεῖο συχνὰ παρεμβάλλεται χωρὶς ἔστω κι'
 ἔλαφρὸ λυρικὸ χρωματισμὸ.

Μιὰ ἐπάνοδος στὸ φόβο, στὴν ἀμφιβολία, στὴν
 ἀπελπισία και στὶς τύφεις παρουσιάζεται στὸ
 πρῶτο μέρος τῆς συλλογῆς «Χαλκογραφίες και
 εἰκονίσματα» τοῦ 1951. Μὲ ἐπὶ κληση πρὸς τὸ
 πνεῦμα τῆς ἀνταρσίας, τὸν ἐωσφόρο, προβάλλε-
 ται ἡ πρόθεση γιὰ παραφορὰ και ζωϊκὴ ὀρμὴ
 και πάθη παρόλογο. «Ἐνας χαρακτηριστικὸς στί-
 χος δίνει τὴ δικαιολογία. «Δὲ μπορούμε ἔμεῖς
 οἱ ἄνθρωποι νὰ σταθοῦμε σὲ θέληση ἀρετῆς». Πρα-
 γματικὰ τὰ διαφορὰ συναισθήματα τῆς μονα-
 ξιάς, τῆς σιωπῆς, τοῦ θανάτου, τῆς καρτερίας,
 τῶν τύψεων, τοῦ φόβου, τῆς ματαιότητος μορ-
 φοποιοῦνται σ' ἕνα εἶδος πινάκων μὲ λεπτομέ-
 ρειες στὴ σύνθεσή. Πολλὸ σωστὰ χαρακτηριστή-
 κανε ὡς χαλκογραφίες. Σὲ ἀντίθεση μὲ τὶς χαλ-
 κογραφίες αὐτὲς ποῦ ἀσχολοῦνται και ἴσως πα-
 ριστοῦν τὸ πνεῦμα τοῦ κακοῦ ἢ τῶν σωματικῶν
 ἀδυναμιῶν, βρίσκεται, τὸ δεύτερο μέρος μὲ τὸν
 τίτλο «εἰκονίσματα». Ἡ ἐπὶ κληση πρὸς τὸ θεο
 γιὰ λύτρωση εἶτε μ' εὐθὺ προσωπικὸ λόγο εἶτε
 μὲ μεταφορὰ τοῦ προσωπικοῦ πόθου σὲ ξένα πε-
 ριστατικά σὰν π.χ. ἡ μάνα τοῦ ἀγίου Φανουρί-
 ου, ὁ Ἰωάννης ὁ βαπτιστῆς κλπ. ὑπερῆχει. Τὰ
 εἰκονίσματα αὐτὰ γεμάτα ὑποταγὴ και ταπεινω-
 ση μ' ἕνα ἐξαιρετικὸ λυρισμὸ, πάθος θεοῦ θὰ τ'
 δομαζόμενα, ἀποτελοῦν ὑψηλὴ βαθμίδα μέσα στὴν
 ποίηση τῆς Ζωῆς Καρέλλη και γιὰ τὸ λυρικὸ
 τους στοιχεῖο και γιὰ τὴν ἀντίκρουση τῆς σχέ-
 σης μας μὲ τὸ θεὸ.

Ἐχὼ τὴν ἐντύπωση πὺς ἡ συλλογὴ «Τὸ
 πλοῖο» τοῦ 1955 εἶναι ἕνα ταξίδι τῆς ποιητρι-
 ας στὰ γνωστὰ τῆς θέματα μὲ μιὰ τάση νὰ τοῦς

δώσῃ μιὰ πιὸ συγυρισμένη μορφή. Τονίζεται,
 ὅμως, ἰδιαίτερα σ' αὐτὴ τὴ συλλογὴ ἡ συνύπαρξη
 ἡβονῆς και ὀδύνης, ἡ σημασία τῆς ἐλλειψῆς ἢ
 στέρησης στὴ ζωὴ σὰ δημιουργικὸ στοιχεῖο κι'
 ἐκθειάζεται ἡ ἀφῆ σὰν ἡ τυραννικότερη ἀπὸ τὶς
 αἰσθήσεις. Νάχη τοῦτο τὸ τελευταῖο σχέση μὲ
 τὸν ἔρωτα; Ἐντύπωση ἐξωριστῆ στὴ συλλογὴ
 αὐτὴ κάμνουν τρία—τέσσερα περιγραφικοῦ χα-
 ρακτήρα ποιήματα, ὅπως ἔκείνα τῆς σεληνῆς
 και τῆς θάλασσας μὲ κείνο τὸ βαρὺ τους πλοῦ-
 το ἀπὸ ἠχηρὰ κι' ἐκφραστικά ἐπιθέτα.

Ἵφραιοτάτη μὲ τὴν πλήρη ἑμορφία.
 Πολύμορφη, στυλιπνὴ και τόσο θαθεῖα.
 Θάλασσα πλατεῖα,
 χρυσοσάφυρη,

ρόδινη και μαδιὰ,
 ἰώδης και χρυσοσόφουρη.
 Τὰ νερά σου διάφανα και πυκνά,
 φαῖα ἢ διαυγῆ λάμπουν
 κι' ἄλλοτε πηχτὰ φαίνονται και πότε
 διαφορετικά, μένοντας ἴδια.
 Κι' εἶσαι σὺ ἀπειράριθμη κυμαινομένη,
 εἶσαι σὺ γοητεύουσα, μαγικὴ,
 ψιθυρίζουσα μυστικὰ κινούμενη,
 ἀπατηλὴ ἐπιφάνεια ἡσυχάζουσα
 και ἡ μαινομένη, ἐσὺ, ἔξαφνα,
 πρᾶσινωπῆ, ἀφρίζουσα, ἐξεγειρομένη
 συσπᾶσαι ὀργισμένη, τινάζεσαι,
 ἢ ὀρμὴ σου ἠχηρὴ ἠχηροτάτη,
 συστρεφομένη ἀναδίνεις τ' ἀμέτρητα
 (κύματα

και τότε
 ἡμερη ἐσὺ λαμπροτάτη,
 γαληνεμένη, φωτεινὴ και κοιμημένη,
 τῆς γῆς ἀγκάλῃ ἐρωτικῆ,
 τ' οὐρανοῦ γαληνῆ ἐρωμένη,

Ἄλλαγή στὸ ὕφος, ποῦ γίνεται πιὸ καθαρὸ και
 λιτὸ χωρὶς τὸ βάρος τῶν ἐπιθέτων, παρατηρεῖ-
 ται στὴ συλλογὴ «Κασσιάνδρα και ἄλλα ποιήμα-
 τα» (1955). Τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ λίγα ποιή-
 ματα ποῦ περιλαμβάνει ἡ συλλογὴ αὐτὴ ἔχουν
 ἐπικὸ χαρακτήρα και εἶναι ἄμεσα ἢ ἕμισσα ἀν-
 τυπολεμικά. Οἱ φιλοσοφικὲς πεποιθήσεις τῆς
 ποιητρίας μὲ λιγότερα σύμβολα και ἀφηρημένες
 ἔνοιες ἐπαναλαμβάνονται ὅπως π.χ. ὁ θάνατος
 εἶν' ἄλλη ζωὴ, πιὸ ἔνδοξη, ἢ δύναμη τῆς ζω-
 ῆς, ἢ ἀδάμαστη τοῦ χρόνου δοῆ, εἶν' ἁμαρτία
 νὰ μὴ ζεῖς πλήρη τῆς ζωῆς τῆς γλυκειᾶν ἁμαρ-
 τία, γιὰ νὰ χρησιμοποιοῦ τὸ στίχο τῆς ποιή-
 τριας και ἄλλα.

Λυρικὸ ἰντερμέδιο στὴν ποιητικὴ παραγωγὴ
 τῆς Ζωῆς Καρέλλη εἶναι ἡ συλλογὴ τῆς «Πα-
 ραμῶθια τοῦ κήπου» 1955. Στὸ τέλος τῆς συλ-
 λογῆς ὑπάρχει ἡ ἐνδειξη «Ἀγρόκτημα Πανεπι-
 στημίου Θεσσαλονίκης 1952» ποῦ μολογᾷ τόπο
 κι' ἐπίδραση φυσικοῦ περιβάλλοντος. Ἄκριβῶς
 στὰ ποιήματα τῆς συλλογῆς αὐτῆς ποῦ θάλεγες
 πὺς γραφτήκανε γιὰ μουσικὴ, ὑπερισχθεῖ τὸ πε-
 ριγραφικὸ—φωσολογικὸ χρῶμα στοῦς τόνους
 τῆς συμβολικῆς σχολῆς. Ἡ ἄνοιξη, τὸ φθινόπω-
 ρο, τὸ καλοκαίρι, τὰ ρόδα, οἱ ντάλιες, τὰ δέντρα,

ή σελήνη τραγουδιούνται σε συνάρτηση με τὰ ἀπλά αἰσθηματο τῆς ζωῆς. Τὸ πρῶτο συνθετικό σὲ ἀσυνήθιστο τρόπο ποιήμα «παραμυθί τῆς φεγγαρόλουστῆς νύχτας» παρόλο τὸν κάποιον συμβολισμό του δὲν ξεφεύγει ἀπὸ τὴν ἀπλή μουσικὴ διάθεση.

Ἐν᾿ ἀλήθεια πὼς μέσα στὴν ἔνατη συλλογὴ τῆς Ζωῆς Καρέλλη ποὺ ἔχει τίτλο «Ἀντιθέσεις» (1957) θρῖσκονται σὲ ἀντιπαράταξη τὸ περιβάλλον — φυσικὸ καὶ ἀνθρώπινο — μετὰ τὸ ἀτομικὸ δράμα τῆς ποιήτριας. Ἔτσι δικαιολογεῖται καὶ ὁ τίτλος «Ἀντιθέσεις» ποὺ γιὰ νὰ τὸν δώσει ἡ ποιήτρια συνειδητὰ ἢ ὑποσυνειδητὰ ἐνωιωθε πὼς τοῦτος ταίριαζε στὸ ποιητικὸ της ὁμιλημα, γιὰ νὰ χρησιμοποιήσω δικὴ τῆς λέξη. Πραγματικὰ θρῖσκεις τὴν ἀντιπαράταξη ἢ ἀντίθεση, π.χ. τὸ παρελθὸν ἀντιπαράτάσσεται μετὰ τὸ παρόν, τὸ φῶς καὶ ἡ χαρὰ τῶν γύρω μετὰ τὴ λύπη τῆς ποιήτριας, ἡ ἐκκλησία ὡς δόγμα καὶ αἶσθημα μετὰ τὴν ἀμφιβολία, τὴν κενότητα καὶ τὴν ἀοριστία, ἡ αἴσθηση τῆς ματαιότητάς μετὰ τὴ φιλοδοξία, ἡ ἰδανικὴ νεότητάς χαρὰ μετὰ τὴν ἀκάθαρτη πάλη, ἡ παραφορά λύπη μετὰ τὴν ἐντύση χαρᾶς καὶ ἄλλα. Ἀλλὰ καὶ ἕνα νέο στοιχεῖο παρουσιάζεται κατὰ κυριαρχικὸ τρόπο: ὁ ἐρωτισμός, ποὺ συχνὰ θυμίζει τὴ διάθεση τοῦ «Ἀσματος ἀσμάτων» μετὰ τὴς ὑπερβολῆς του στὶς παρομοιώσεις. Στὴ συλλογὴ αὐτὴ ὑπάρχει καὶ τὸ ποίημα «Ἡ ἀνθρωπος», ποὺ δίνει καὶ ἄλλας τὸ κλειδί γιὰ νὰ ἐρμηνευτῇ ἡ τάση τῆς ποιήτριας νὰ μιλά γιὰ τὸν ἑαυτὸ της στὸ ἀρσενικὸ πρόσωπο. Στὸ ποίημα αὐτὸ ἀντιπρῶξεται ἡ γυναίκα σὰν ἡ ἀνθρωπος, ἰσάξια μετὰ τὸν ἄντρα, ποὺ δὲν πλάσθηκε ἀπὸ τὴν πλευρὰ του, ἀυτεξούσια, περήφανη, χωριστὴ ἀπ' αὐτὸν.

Τῆ συλλογὴ αὐτὴ ἀκολουθεῖ μιὰ ἐνιαία σύνθεση μετὰ τίτλο «Ὁ καθρέφτης τοῦ μεσονυχτίου» (1958). Σ' αὐτὴ τὴν σύνθεση ἢ ποιήτρια συγκρίνει τὸν ἑαυτὸ της ποὺ ἀνήκει στὴ μέρα, αὐτὸν ποὺ φαίνεται καὶ ἴσως λογαριάζεται, μετὰ τὸν ἑαυτὸ της τῆς νύχτας, ἔταν ἀποχωρεῖ ἀπὸ τὶς φωνῆς καὶ τὶς ὁμιλίαις καὶ μένει θλομόναχη μετὰ τὴ σιωπὴ ἐξετάζοντας τὸν μέσα κόσμον της ὡς νὰ στεκόταν μπροστὰ σὲ καθρέφτη, καὶ νὰ συλλογιζόταν τί μέλλον τοῦ μέλλεται. Στὶς ἀλλεπάλληλες σκέψεις καὶ ἀμφιβολίας πάνω στὸν ἄνθρωπον καὶ τὴ μοῖρα του καταλήγει τοῦτο τὸ κοίταγμα στὴν πρῶτα μ' ἕνα εὐρημα, τὸ ξύπνημα τοῦ μοροῦ στὴ διπλανὴ κάμαρα ὡς νὰ συμβολίζει — ποὺ εἶναι καὶ ἄνωστο — πῶς τὸ μέλλον τοῦ καθενὸς εἶναι ἕνας νεαρὸς βλάστης. Ἡ σύνθεση αὐτὴ θρῖσκεται στὸ ψηλότερο ἐπίπεδο τῆς ποιητικῆς ἐργασίας τῆς Ζωῆς Καρέλλη. (Δὲν ἔχει σημασία ἂν ἡ ποιήτρια σημειώσῃ ὡς ἀφετηρία τοῦ ποιήματός της μιὰ παράδοση).

«Τὸ Σταυροδρόμι» 1973 εἶναι ἡ Θεσσαλονικὴ, ὁ τόπος τῆς ποιήτριας, ἡ παλιὰ Θεσσαλονικὴ τῶν παιδικῶν της χρόνων. Αὐτὴν ἐκτιμᾷ μέσα στὸ Βυζαντινὸ τῆς χρώμα καὶ τὴν περιδιαβάσει μ' ἕνα ἐγκλιματισμένο στὸ νεοελληνικὸ λόγο βυζαντινὸ λειτουργικὸ ὕφος. Τοῦτο ὁμοῦ διακρίπτεται ἑξαιρητικὰ μετὰ θέματα ἀπὸ τὸν ἀρχαῖο κόσμον

μετὰ ἀντίστοιχο ὕφος, γιὰ νὰ ξαναγυρῆ ἢ ποιήτρια στὸ Βυζαντινὸ μετὰ κάποιες καθαφικὲς ἐπιδράσεις.

Καὶ καταλήγουμε στὴ συλλογὴ «Ἡμερολόγιο 1955-1973, τοῦ 1973. Αὐτὸς ὁ τίτλος «Ἡμερολόγιο» ποὺ συνηθίζεται πολὺ τώρα τελευταία στὰ γράμματά μας, θέλει νὰ δείξῃ τὴν πολὺ προσωπικὴ μας ἐντύπωση καὶ ἀντίδραση, κατὰ σὰν ἐξομολόγηση. Στὸ ἄλφα γεγονός ἀντιδρᾷ μετὰ τοῦτο τὸν τρόπο, στὸ θήτα κάμνεις τοῦτες τὶς σκέψεις, θέλεις μ' ἄλλα λόγια ἀδιάστα καὶ εἰλικρινὰ νὰ ἐκφραστῆς, χωρὶς, ἔτσι καὶ ὑποσυνειδητὰ, νὰ σκοπεύς νὰ κάμῃς τέχνη γιὰ τὸ κοινὸ. Τὸ «Ἡμερολόγιο» περιέχει 122 κομμάτια, ποὺ πολλὰ ἀπ' αὐτὰ ἀποτελοῦν ἐνότητες καὶ κάθε ἐνότητα περιλαμβάνει παραλλαγές πάνω στὸ θέμα. Π.χ. γιὰ τὴ θάλασσα ὡς περιγραφή καὶ ὄχι σὰν σαφὲς σύμβολο ἢ ποιητικὴ συνθέσει 18 ποιήματα καὶ γιὰ τὸν ἄνεμο 10 κλπ. Τῆ συλλογὴ χαρακτηρίζει τὸ περιγραφικὸ στοιχεῖο, μ' ἐλάχιστα σύμβολα καὶ ἴσως τυχαῖα, μέσα στὸ μουσικὸ κλίμα τῆς συμβολικῆς σχολῆς σὲ ἄλλους ἐλάσσονες.

Ἦταν ἀπαραίτητη αὐτὴ ἡ κατὰ συλλογὲς παρακλούθηση μιᾶς ποιητικῆς πορείας, τῆς πορείας τῆς Ζωῆς Καρέλλη. Οἱ γραμμὲς ποὺ ἀκολουθοῦν συνοφίζου τὶς γενικὲς μας ἐντυπώσεις ἂν καὶ πευστικὴ θὰ μὲν πάντα ἡ ἄμεση ἐπαφή μετὰ τὸ ἔργο τέχνης. Οἱ διάμεσοι ἀπλῶς βοηθοῦν ἢ προπαντὸς ζυπνοῦν τὴν περιέργεια γιὰ μιὰ γνωριμία.

Ἡ ποίηση τῆς Ζωῆς Καρέλλη ἔχει ἰδιωτικότητα στὸ ὕφος. Ἡ ἐπίδραση τῆς βυζαντινῆς λειτουργικῆς λογοτεχνίας εἶναι φανερὴ. Δὲν λείπουν καὶ οἱ ἐπιδράσεις ἀπὸ τὸν Κασάφη. Ἡ συμβολικὴ σχολὴ μετὰ τὴ μορφὴ τῆς νέας ποίησης (ποὺ εἶναι σὲ πολλὰ παρακάτω τῆς συμβολικῆς) ὑπερισχεῖ σὲ δύο συλλογὲς της στὸ «Ἡμερολόγιο» καὶ στὰ «Παραμυθία τοῦ κήπου».

Χαρακτηριστικὸ στὴν ποιητικὴ γραφὴ τῆς Καρέλλη εἶναι τὸ ἐπίθετο, τὰ παρηχητικὰ σχήματα καὶ ἡ χρῆση τῶν ἀντιθετικῶν ἐννοιῶν, γιὰ λόγους ἡχητικῶς πολλὰς φορές. Τὸ ἐπίθετο εἶναι πάντοτε εὐηχο, σπάνιο καὶ σὲ ξαφνιάζει. Συχνὰ αὐτὸ εἶναι δάνειο ἀπὸ τὴ βυζαντινὴ ἠμνολογία. Ὑπάρχουν στροφὲς δλόκληρες μετὰ ἐπίθετα ἀπανωτὰ, ποὺ δημιουργοῦν ἀλλεπάλληλες εἰκόνας καὶ δίνουν ἑκταση. Τὸ ἐπίθετο συχνὰ τοποθετεῖται χωρὶς τὸ ἄρθρον ὅπως θὰ τῆθελε ὁ κανονικὸς λόγος, καὶ τοῦτο ἐντυπωσιάζει. Τὰ παρηχητικὰ σχήματα σὰν ἐσωτερικὲς ὁμοιοκαταληξίαι εἶναι τόσο συχνὰ ποὺ ὁπωσδήποτε πείθουν πὼς ἡ ποιήτρια τὰ κυνηγᾷ μετὰ σκοπὸ νὰ προκαλέσῃ τὸ ἕνα ἢ τὸ ἄλλο αἰσθητικὸ ἀποτελεσμά.

ἄμορφη μορφὴ ἀπίθανης ἀμφιβολίας
ἕλες οἱ πιθανότητες...

ἢ ἕνα ἄλλο παράδειγμα στὴν τὴν
συνηθισμένης
ἱερανοήσεις ἐννοιῶν

Ἡ φιλοσοφικὴ ἀποψη τῆς Ζωῆς Καρέλλη ἀνήκει στὸν ὑπαρξιακὸ κύκλο, σπάνια τὸ μηδενιστικὸ, συχνότατα τὸν χριστιανικὸ, μὲ ἀμφιταλαντεύσεις θμως καὶ ἀγωνία. Εἶν' ἀλήθεια πῶς πολλὰς φορές τὸ φιλοσοφικὸ πιστεύω τῆς ποιήτριας ἐκφράζεται περισσότερο μὲ τὸν ἐγκεφαλικὸ τρόπο παρά μὲ τὸν καθαρὰ λυρικό, ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἔχει σημασία, γιατί στὴν πραγματικότητα σημασία ἔχει τὸ αἰσθητικὸ ἀποτέλεσμα. Οἱ ἐπαναλήψεις τῶν θεμάτων μὲ τὴ μορφή τῆς παραλλαγῆς παρατηροῦνται στὴν ποίηση τῆς Καρέλλη. Ποιός, θμως, μπορεῖ ν' ἀποφύγει τὴς παραλλαγὰς πάνω σ' ἓνα βασικὸ θέμα ποὺ τὸν ἀπασχολεῖ; Στὸ κάτω-κάτω μία νέα λεπτομέρεια προσδίδει μιὰ νέα ἀγγλη στὸ θέμα ἢ ἀποκαλύπτει μιὰ νέα ἐπιφάνεια. Τὸ καθεστὶ ἀλλάζει μὲ τὴν ὄρα καὶ τὴ διάθεση καὶ φανερώνει καινούργιες γωνίες. Γιατὶ ὁ ποιητὴς νὰ τὴς ἀποσιωπήσει ἔταν τὴς συλλάβη, μόνο καὶ μόνο γιὰ ν' ἀποφύγει πιθανὴ ἐπανάληψη; Ἔταν ἄδικο.

Πάντως ἡ ποίηση τῆς Ζωῆς Καρέλλη εἶναι μιὰ καταπληκτικὴ γραφή, εἶναι ποίηση οδισσιατικὴ καὶ ἔχει «ἤχοι ποὺ δὲν κατασταλάζουν σὰν αἰσθήματα καὶ ἔννοιες μὲς τὴν ψυχὴ σου».

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΓΕΝΙΚΑ

Στὴ «**Νέα Πορεία**» (Θεσσαλονίκη) ἀρ. 235—237 ὁ Χ.Μ. κρίνει τὰ βιβλία «**Λάρνακα**, ἡ παλιά Σάλα» τῆς Ἀγνῆς Μ. Μιχαηλίδου καὶ τὸ «**Κερύνεια**» τῆς Ρήνας Κατσέλλου. — Στὸ «**Hellenika**» (Bochum) τοῦ 1974 ἡ Ἰσιδώρα Rosental — Καμπαρινέα μεταφράζει τρία ποιήματα τοῦ Κ. Μόντη. — Στὴ «**Νέα Σκέψη**» (ἀρ. 142) ὁ Τάσος Ζάππας κρίνει τὸ βιβλίον τοῦ Ἰακ. Κυθρεώτη «**Ἀντρειωμένη γῆ**». Στὸ ἴδιο τεύχος ποιήματα γιὰ τὴν Κύπρο. — Στὰ «**Κριτικὰ Φύλλα**» (ἀρ. 17) ὁ Γ.Μ. Παναγιωτόπουλος γράφει ἄρθρο μὲ τίτλο «**Τὸ πνεῦμα τῆς Κύπρου**». — Στὴ «**Στρεπὰ Ἐλλάδα**» ἀρ. 63—64 ὁ Ἀπ. Ζορμπᾶς συνθέτει γιὰ τὴν Κύπρο μιὰν ἀνθολόγησιν στίχων γι' αὐτὴν καὶ διανθίζει τὴν ἀνθολόγησίν του μὲ κατάλληλες φωτογραφίες. Ἐπίσης ἀναδημοσιεύει τὸ «**Λάπηθος**» ἀπὸ τὸ βιβλίον του «**Στὴν Κύπρο τὴν ἀέρην**» (Ἀθήνα, 1957). — Στὴν ἐφημ. «**Μακεδονία**» (8.1.75) δημοσιεύεται ἀναλυτικὸ σημεῖωμα γιὰ τὴν «**Πνευματικὴν Κύπρο**».—

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

Ὁ Συνεργατιστὴς (Λευκωσία) ἀρ. 148 — Κυπριακὸς Λόγος (Λευκωσία) ἀρ. 36 — Κυπριακὴ Ἐκπαίδευσις (Λευκωσία) ἀρ. 61/62 — Νέα Πορεία (Θεσσαλονίκη) ἀρ. 235/237 — Εὐθύνη (Ἀθήνα) ἀρ. 36 — Σχολικὴ Ἰγυεινὴ (Ἀ-

θήνα) Μάρ. - Ἀπρ. 1974 — Νέα Ἐποχὴ (Λευκωσία) ἀρ. 109 — Κριτικὰ Φύλλα (Ἀθήνα) ἀρ. 17 — Στερεὰ Ἑλλάς (Ἀθήνα) ἀρ. 63/64 — Μακεδονικὴ Ζωὴ (Θεσσαλονίκη) ἀρ. 103 — Ἡ Νέα Ἰόρκη (Ἀθήνα) ἀρ. 312/313 — Κρουστάλλης (Πειραιᾶς) ἀρ. 148 — Νέα Σκέψη (Ἀθήνα) ἀρ. 142 — Νέα Σύνορα (Ἀθήνα) ἀρ. 37/38. — Ἑλλάς Κύπρος, Τουρισμὸς (Ἀθήνα) ἀρ. 54.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ

Κυρ. Καρνέρας: Νερά τοῦ Μάρτη, Λευκωσία, 1974.

Φρ. Βράχας: Νοσταλγία τῆς Κερύνειας, (φυλλ.) 1974.

Κώστα Μόντης: Καὶ τότε' ἐν εἰναλίῃ Κύπρω..., Λευκωσία, 1974.

Ἰ. Ἀθηναίου: Τὰ τραγούδια τῆς φονικιάς, Ἀθήνα, 1973.

Γ.Σ. Στοιχάναβιθης: Ἡ ἀπειλή, Θεσσαλονίκη, 1974.

Δημ. Χαλατσᾶς: Σίδερα, Δωδεκῆτη Ὠρα, Ἀθήνα, 1974.

Δημ. Ζαδέ: Τοῦτο τὸ καλοκαίρι, Ἀθήνα, 1974.

*Ἀντροῦ Παυλίδου: Ταξιδεύοντας I, Ρώμη, Φλωρεντία, Κύπρος, 1974.

Στ. Μελισσινού: Ὕμνος στὴ Νέα Ἐλευθερία, Ἀθήνα, 1974.

Γκ. Τράκλι: Τὰ πεζὰ ποιήματα, μετ. Ὀλγας Βότση, Ἀθήνα, 1974.

Παντ. Πρεβελάκης: Δυὸ κρητικὰ δράματα, Οἱ ἐκδόσεις τῶν Φίλων, Ἀθήνα, 1974.

Χρυσάνθη Ζιτσαία: Προσωπικὴ κατάθεση, Θεσσαλονίκη, 1975.

Χρυσάνθη Ζιτσαία: Γράμμα στὴν Κυρήνεια, Θεσσαλονίκη, 1975.

Polyvios G. Polyviou: The problem of Cyprus, Nicosia, 1974.

Σωτ. Γ. Τσαμπήρα: Τὰ τραγούδια τοῦ Ἠλία, Κέβρος, Ἀθήνα, 1974.

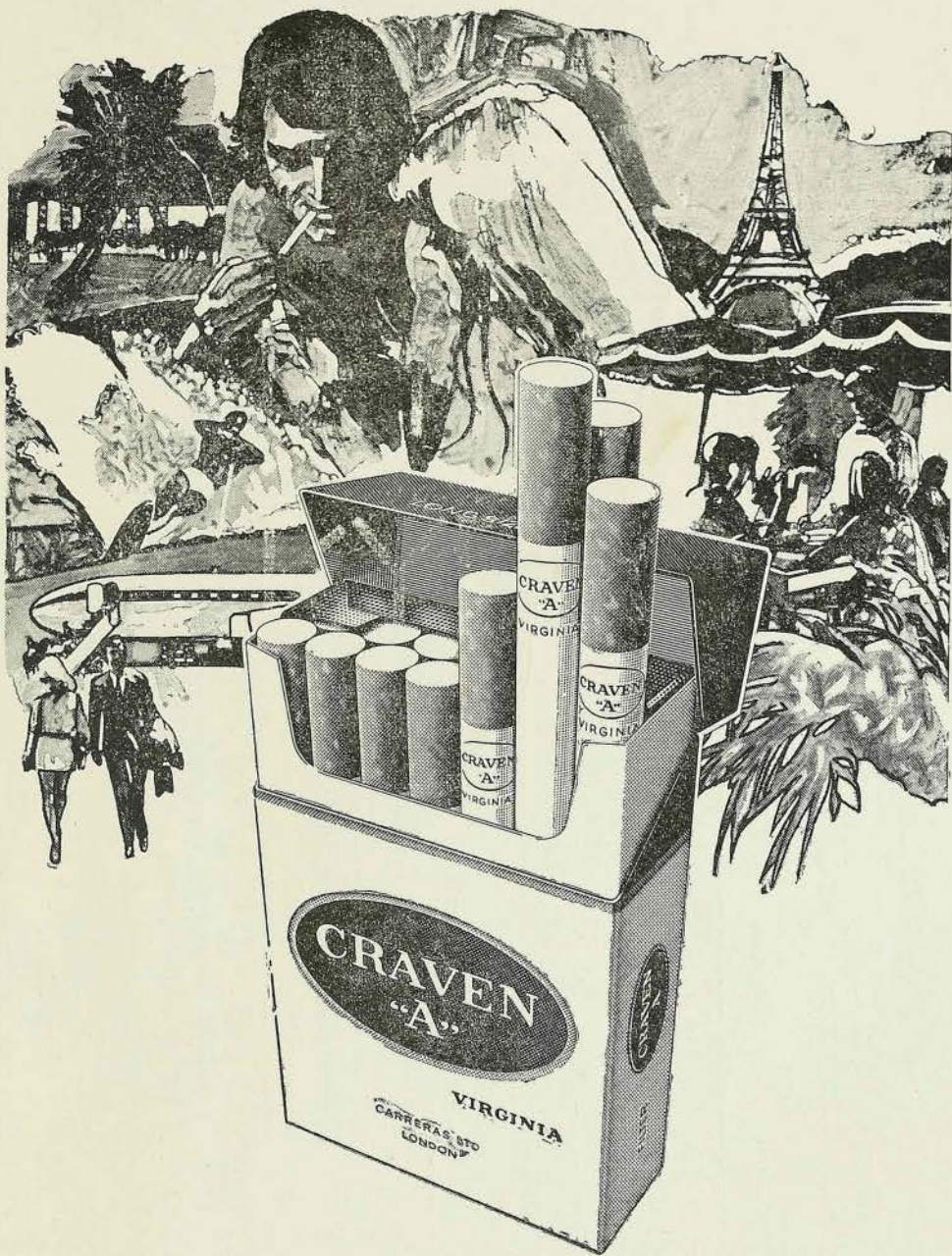
Ρένος: Λόγος γιὰ τὸν Καποδίστρια (ἀνατ.) Ἀμφισσα, 1974.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

Διμηνιαία ἔκδοση
προβολῆς τοῦ καλοῦ βιβλίου

Συνδρομὴ: ἰδιῶτες δρ. 200
σπουδαστὲς δρ 150

Γραφεῖα: Πεταλιδίου 7
Ἄγ. Παρασκευῆ (Ἀθήναι)
Τηλ. 659.2754

CRAVEN A
Τόσον Μοντέρνα όσον και η αύριο

*Four of the
K E O
table wines
par excellence*

